

T.C.

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI
TÜRK-İSLAM SANATI BİLİM DALI**

ANADOLU MİHRAPLARINDA SERAMİK ÇANAK KULLANIMI

Yüksek Lisans Tezi

Gamze Gül KÖSE

BURSA 2021

T.C.

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI
TÜRK-İSLAM SANATI BİLİM DALI**

ANADOLU MİHRAPLARINDA SERAMİK ÇANAK KULLANIMI

Yüksek Lisans Tezi

Gamze Gül KÖSE

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi Ayşın ÖZÜGÜL

BURSA 2021

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Türk-İslam Sanatı Bilim Dalı'nda 701849002 numaralı Gamze Gül Köse'nin hazırladığı "Anadolu Mihraplarında Seramik Çanak Kullanımı" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 9/12/2021 günü 11.00.-12.30 saatlerini arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Dr. Öğr. Üyesi Aysin ÖZÜGÜL
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Dr. Öğr. Üyesi Doğan YAVAŞ
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe DENKNALBANT
ÇOBANOĞLU
İstanbul Üniversitesi

9/12./2021

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Anadolu Mihraplarında Seramik anak Kullanımı” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

23.11.2021

Adı Soyadı:	Gamze Gül KÖSE
Öğrenci No:	701849002
Anabilim Dalı:	Sanat Tarihi
Programı:	Sanat Tarihi
Statüsü:	Yüksek Lisans

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tez Başlığı: Anadolu Mihraplarında Seramik Çanak Kullanımı

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 133 sayfalık kısmına ilişkin 23/11/2021 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 11'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

23.11.2021

Adı Soyadı: Gamze Gül KÖSE
Öğrenci No: 701849002
Anabilim Dalı: Sanat Tarihi
Programı: Sanat Tarihi
Statüsü: Yüksek Lisans

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Ayşın ÖZÜGÜL

23.11.2021

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Gamze Gül KÖSE
Üniversite	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitüsü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Sanat Tarihi
Bilim Dalı	: Türk-İslam Sanatı
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: XX + 155
Mezuniyet Tarihi	:
Tez Danışman(lar)ı	: Dr. Öğr. Üyesi Aysin ÖZÜGÜL

ANADOLU MİHRAPLARINDA SERAMİK ÇANAK KULLANIMI

Anadolu mimarisinde seramik çanak kullanımının söz konusu olduğu yapı sayısı seksen dokuzdur. Bu yapıların beşi Bizans ve çevre kültürlerle, on sekizi Selçuklu'ya, on biri Beylikler-Erken Osmanlı'ya ve elli beşi Osmanlı'dan günümüze kadarki döneme aittir. Tespit edilen yapıların yetmiş ikisi cami ve mescit, dokuzu türbe, dördü kale, birer tanesi medrese, kilise, saray ve şapeldir. Yapı türü ve kullanım yeri 12. ve 13. yüzyıllarda çeşitlilik göstermekle birlikte belli başlı yapı elamanı ve bölümündeki kullanım dönem dönem artış göstermiştir. Beylikler-Erken Osmanlı dönemine ait on bir yapıdan sekizinde mihrap, Osmanlı'daki elli beş yapıdan elli birinde ise minareler bezenmiştir. Mihrabında seramik çanak kullanılan yapıların yedisi Ankara'da, ikisi Karaman'dadır. Bu yapıların alçıdan yapılan mihrapları köşelik ve(ya) bordür kısımlarından tek renk sırlı ve(ya) sıraltı boyama teknikli seramiklerle bezenmiştir.

Seramik çanakların temel işlevlerinin yanı sıra mimari süs unsuruna dönüşmesi bölgesel olarak Anadolu ile yapı türü ve kullanım yeri olarak da cami mihraplarıyla sınırlı değildir. Anadolu dışında kalan farklı kültürlerin mimarisinde de seramikler yapıların iç mekân ve dış cephe bezemesinde kullanılmıştır. İtalyanca "bacini" kelimesiyle mimaride kullanılan seramikler tanımlanmıştır. Umman, Kenya ve Tanzanya gibi ülkelerin cami ve mescitlerinde yer alan mihrapların Ankara ve Karaman yapılarına benzer şekilde seramik çanaklarla bezenmesi ise bu çalışmanın ana konusu gereği kayda değer bir tespittir. Alçı mihrapların günlük kullanım amacıyla üretilen seramik çanaklarla bezenmesi Anadolu'da

Beylikler-Erken Osmanlı döneminde ortaya çıkan yeni bir süsleme uygulamasıdır. Ancak bu uygulamanın yalnızca sözü edilen dönem veya Anadolu mimarisiyle sınırlı kalmadığı tespit edilen örnekler ile ortaya konmuştur.

Anahtar Sözcükler:

Anadolu Mimarisi, Mimari Süslemeler, Mihrap, Seramikler, Bacini.

ABSTRACT

Name and Surname	: Gamze Gül KÖSE
University	: Bursa Uludag University
Institution	: Social Science Institution
Field	: Art History
Branch	: Turkish-Islamic Art
Degree Awarded	: Master
Page Number	: XX+ 155
Degree Date	:
Supervisor/s	: Dr. Öğr. Üyesi Ayşın ÖZÜGÜL

USE OF CERAMIC BOWLS IN ANATOLIAN MIHRABS

The number of structures in Anatolian architecture where ceramic bowls are used is eighty-nine. While five of these structures date back to the Byzantine and neighbouring cultures, eighteen structures date back to the Seljuk period, eleven to the Principalities-Early Ottoman period and fifty-five to the period from the Ottoman period to the present-day. Seventy-two of the identified structures are mosques and masjids, nine are tombs, four are castles, and one each is a madrasa, church, palace and chapel. Although the building type and place of use varied in the 12th and 13th centuries, the use of certain building elements and sections increased from time to time. As eight of the eleven structures from Principalities-Early Ottoman period were decorated within mihrabs, and fifty-one structures from the Ottoman period were decorated in minarets. Seven of the buildings with ceramic bowls in their mihrabs are located in Ankara while two are in Karaman. The mihrabs of these structures made of plaster are decorated with single-color glazed and (or) are underglazed ceramics from the corner and (or) border parts.

In addition to their basic functions, the transformation of ceramic bowls into architectural ornaments is not limited to Anatolia locally and mosque mihrabs in terms of building type and place of practice. It is seen that ceramic bowls are used in the interior and exterior decoration of the buildings in the architecture of different cultures outside of Anatolia. Ceramics used in architecture are defined with the Italian word “bacini”. It is a significant finding in terms of the main subject of this study that the mihrabs in the mosque

and masjids of countries such as Oman, Kenya and Tanzania, which are quite far from Anatolia, are also decorated with ceramics similar to the structures in Ankara and Karaman. The decoration of plaster mihrabs with ceramic bowls produced for daily use is a new ornamentation practice that emerged in Anatolia during Principalities-Early Ottoman Period. However, it has been demonstrated by the presence of examples that this practice was not limited to the mentioned period or Anatolian architecture.

Key Words:

Anatolian Architecture, Architectural Decorations, Mihrap, Ceramics, Bacini.

ÖNSÖZ

“Anadolu Mihraplarında Seramik Çanak Kullanımı” başlıklı çalışma Anadolu’da yer alan bir grup caminin mihrabında bezeme unsuru olarak kullanılan seramik çanaklara odaklanmaktadır. Günlük ihtiyaca yönelik üretilen seramiklerin temel işlevlerinin yanı sıra mimaride bezeme unsuru olarak kullanılması çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Bu çerçevede yalnızca mihraplarda kullanılan seramiklerin incelenmesiyle yetinilmemiş, Anadolu ile Anadolu’nun dışında kalan yapıların saptanmasıyla seramiklerin mimari süs unsuruna dönüştürülmesi hususu genel hatlarıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

Ankara, Antalya, Balıkesir, Bitlis, Erzurum, Gaziantep, Hatay, Kayseri, Konya, Kastamonu, Sivas ve Şanlıurfa Vakıflar Bölge Müdürlüklerine; Eskişehir, Gaziantep ve Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüklerine; Kahramanmaraş Belediyesine, Bayburt İl Kültür ve Turizm Müdürlüğüne; Antalya-Korkuteli ve Aydın-Karacasu Müftülüğüne tezde kullanmak üzere talep ettiğim görsel materyali karşıladıkları için teşekkür ederim. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve Atatürk Kültür Merkezine kütüphane çalışmamda sağladıkları kolaylıklar için teşekkür ederim. İsmi zikrettiğim kurumların görevlilerine nezaketlerinden ötürü teşekkürü borç bilirim.

Danışmanlığımı üstlenen Dr. Öğr. Üyesi Ayşın Özgül’e birlikte çalışmayı kabul ettiği, deneyim ve donanımlarını sıklıkla aktardığı, sunduğu katkıları, şüphesiz verdiği destekleri ve şu birkaç yıllık süreçte varlığını hep hissettirdiği için minnettarım.

Köse ailesinden annem Güler, babam Reis ve kız kardeşlerim Bestegül ve Songül ile yakın zamanda içine gireceğim Mutlu ailesinden Recep’e candan teşekkür ederim, iyi ki var ve yanımdalar.

Bursa, 2021

Gamze Gül Köse

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEZ ONAY SAYFASI	iii
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
ÖNSÖZ	x
İÇİNDEKİLER	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR	xx
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ORTAK BİR MİMARİ DİL: SERAMİK ÇANAK KULLANIMI

1.1. “Bacini” Terimi ve Terminoloji	4
1.2. Mimaride Seramik Çanak Kullanımına Dair Görüşler	5
1.3. Mimaride Seramik Çanak Kullanımı (Anadolu Dışındaki Örnekler)	6
1.4. Anadolu Mimarisinde Seramik Çanak Kullanımı	9
1.4.1. Bizans ve Çevre Kùltürler	12
1.4.2. Selçuklu	14
1.4.3. Beylikler-Erken Osmanlı	24
1.4.4. Osmanlı’dan Günümüze	27

İKİNCİ BÖLÜM

ANADOLU MİHRAPLARINDA SERAMİK ÇANAK KULLANIMI: KATALOG

2.1. Ankara Ahi Yakup Camii	48
2.2. Ankara Ayaş Başayaş Köyü Camii	52
2.3. Ankara Hacı Doğan Camii	55
2.4. Ankara Kalecik Kale Camii	60
2.5. Ankara Molla Büyük Camii	64
2.6. Ankara Örtmeli Camii	98
2.7. Ankara Susuz Köyü Camii	104

2.8. Karaman Ermenek Ulu Camii	107
2.9. Karaman Kâzımkarabekir Ulu Camii	112

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANADOLU MİHRAPLARINDA KULLANILAN SERAMİK ÇANAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Seramik Çanakların Mihraplardaki Yeri	116
3.2. Seramik Çanakların Alçı ve Çini ile Birlikte Kullanımı	117
3.3. Seramik Çanak Yerleştirme Teknikleri	118
3.4. Seramik Çanakların Teknik Analizi	119
3.4.1. Tek Renk Sırlı Seramikler	119
3.4.2. Sıraltı Boyama Tekniğinde Seramikler	120
3.4.2.1. Şeffaf Firuze Sırlı Seramikler	120
3.4.2.2. Şeffaf Renksiz Sırlı Seramikler	121
3.4.2.2.1. Tek Renk Boyama	121
3.4.2.2.2. İki Renkli Boyama	123
3.4.2.2.3. Çok Renkli Boyama	125
3.5. Seramik Çanakların Menşei	126
SONUÇ	129
KAYNAKÇA	133
EKLER	151

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1-2: Umman Manah'ta yer alan 1503-1504 tarihli Mescid-i Ali'nin mihrabındaki seramik çanağın görünüşü	8
Şekil 3: Vefa Kilise Camii'ndeki bacini yuvaları	12
Şekil 4: Seramik parçaların görünüşü	12
Şekil 5-6: Ani Dış Kale'deki bacini yuvaları ve seramik parçaların görünüşü	14
Şekil 7-8: Kesik Minare Camii minaresindeki bacini	15
Şekil 9-10: Eğri Minare Camii minaresindeki bacini	16
Şekil 11-12: Onarımdan önce Bekar Sultan Türbesi'ndeki bacini	16
Şekil 13-14: Arslanhane Camii minaresi ve seramik çanakların görünüşü	17
Şekil 15: Bayburt Kalesi'ndeki bacini yuvaları	18
Şekil 16: Günümüze ulaşan seramik parçasının görünüşü	18
Şekil 17: Restorasyon sonrası bacini yuvaları	18
Şekil 18: Behramşah Türbesi'nin girişindeki bacini yuvaları	19
Şekil 19: Mengücek Gazi Türbesi'nin giriş kapısındaki seramik çanakların görünüşü	19
Şekil 20-22: Onarımdan önce Himmet Baba Türbesi'ndeki bacini	20
Şekil 23-24: Karanlık Evliya Türbesi ve kubbe merkezinde yer alan seramik	21
Şekil 25: Ferruh Şah Mescidi'ndeki bacini	22
Şekil 26: Küçük Ayasofya Mescidi'ndeki bacini	22
Şekil 27: Marufiye Medresesi selsebil mekânı kubbe merkezinde yer alan seramik	23
Şekil 28: Sivas Ulu Camii minaresindeki bacini	23
Şekil 29: Kamereddin Türbesi'ndeki bacini yuvaları	23
Şekil 30: Kamereddin Türbesi'ndeki seramik parçası	23
Resim 31-32: Sinaneddin (Kızıl Minare) Camii minaresi ve seramik çanakların görünüşü	24
Şekil 33: Arslanhane Camii'nin doğu girişindeki seramik yuvaları ve seramikler	25
Şekil 34-35: Seramiklerin çizimi	25
Şekil 36-37: Hacı İvaz Camii kadınlar mahfilindeki alçı panoya gömülü seramik	26

Şekil 38: Seramiğin çizimi	26
Şekil 39-40: Hoca Tayyip Camii'nin giriş cephesindeki seramik	27
Şekil 41: Seramiğin çizimi	27
Şekil 42: Çarşı Camii'ndeki bacini	29
Şekil 43-44: Eski Saray Camii minaresi ve bacini	29
Şekil 45: Hasan Paşa Camii minaresindeki bacini	29
Şekil 46: Adsız Minare'deki bacini yuvaları	29
Şekil 47: Kab Camii minaresi	29
Şekil 48: Kab Camii minaresindeki seramiğin görünüşü	29
Şekil 49: Korkuteli Alaaddin Camii minaresi	30
Şekil 50: Seramik çanakların görünüşü	30
Şekil 51-52: Karacasu Çarşı Camii minaresi ve seramiklerin görünüşü	30
Şekil 53: Kumarlar Köyü Camii'nin güney cephesindeki seramiğin görünüşü	31
Şekil 54: Seramiğin eski bir fotoğrafı	31
Şekil 55: Boyacı Camii giriş kapısındaki bacini	32
Şekil 56: Handan Bey Camii son cemaat yerindeki bacini	32
Şekil 57-62: Boyacı Camii, Hacı Nasır Camii, Kozanlı Camii, Tahtani Camii Handan Bey Camii ve Karagöz Camii minarelerindeki bacini	33
Şekil 63-64: Kozluca Camii ve Ömer Şeyh Camii minarelerindeki bacini	34
Şekil 65-66: Karatarla Camii ve Ayşe Bacı Camii minarelerindeki bacini	35
Şekil 67: Kılınçoğlu Camii minaresindeki bacini yuvaları ve seramik parçasının görünüşü	35
Şekil 68-70: Nizip'te yer alan Çarşı Camii, Saha Camii ve Şıhlar Camii minarelerindeki bacini	38
Şekil 71: Kasım Bey Camii minaresi	38
Şekil 72: Seramik parçasının görünüşü	38
Şekil 73: Ağca Mescit ezanlık	38
Şekil 74-77: Ulu Cami, Saraçhane Camii, Bayazıtlı Camii ve Boğazkesen Camii minarelerindeki bacini	40
Şekil 78-79: Kayseri Çandır Camii'ndeki bacini	41
Şekil 80-81: Hızanoğlu Camii minaresi ve seramik parçasının görünüşü	43

Şekil 82-83: Yusuf Paşa Camii minaresi ve seramik tabağın görünüşü	43
Şekil 84: Hasan Paşa Camii avlu duvarındaki bacini	45
Şekil 85: Pazar Camii avlu duvarındaki bacini	45
Şekil 86: Kara Musa Camii giriş cephesindeki bacini	45
Şekil 87: Mevlid-i Halil Camii'nin avlu duvarındaki bacini	46
Şekil 88-89: İmam Sekkaki Camii ve Mevlid-i Halil Camii'nin köşk tipi minaresindeki bacini	46
Şekil 90: Ahi Yakup Camii doğudan görünüş	49
Şekil 91: Ahi Yakup Camii planı	49
Şekil 92: Mihrabın eski bir fotoğrafı	49
Şekil 93: Mihrabın çizimi	49
Şekil 94: Ahi Yakup Camii mihrabı	50
Şekil 95: Seramik No 1	51
Şekil 96: Başayaş Köyü Camii güneybatıdan görünüş	52
Şekil 97: Başayaş Köyü Camii planı	52
Şekil 98: Başayaş Köyü Camii mihrabı	53
Şekil 99: Mihrabın çizimi	53
Şekil 100: Seramik No 1	54
Şekil 101: Hacı Doğan Camii kuzeybatıdan görünüş	55
Şekil 102: Hacı Doğan Camii planı	55
Şekil 103: Hacı Doğan Camii mihrabı	56
Şekil 104: Mihrabın çizimi	56
Şekil 105: Seramik No 1	57
Şekil 106: Seramik No 2	58
Şekil 107: Seramik No 3	59
Şekil 108: Kalecik Kale Camii kuzeyden görünüş	60
Şekil 109: Kalecik Kale Camii planı	60
Şekil 110: Kalecik Kale Camii mihrabı	61
Şekil 111: Mihrabın çizimi	61
Şekil 112: Seramik No 1-2	62
Şekil 113: Seramik No 1-2'nin çizimi	62

Şekil 114: Seramik No 3-4	63
Şekil 115: Seramik No 3-4'ün çizimi	63
Şekil 116: Molla Büyük Camii kuzeydoğudan görünüş	64
Şekil 117: Molla Büyük Camii planı	64
Şekil 118: Molla Büyük Camii mihrabı	65
Şekil 119: Mihrabın çizimi	65
Şekil 120: Seramik çanakların dizilimini gösteren çizim	66
Şekil 121: Seramik No 1 a-e	67
Şekil 122: Seramik No 1 a-e'nin çizimi	67
Şekil 123: Seramik No 2 a-e	68
Şekil 124: Seramik No 2 a-e'nin çizimi	68
Şekil 125: Seramik No 3 a-e	69
Şekil 126: Seramik No 3 a-e'nin çizimi	69
Şekil 127: Seramik No 4 a-e	70
Şekil 128: Seramik No 4 a-e'nin çizimi	70
Şekil 129: Seramik No 5 a-e	71
Şekil 130: Seramik No 5 a-e'nin çizimi	71
Şekil 131: Seramik No 6 a-e	72
Şekil 132: Seramik No 6 a-e'nin çizimi	72
Şekil 133: Seramik No 7 a-e	73
Şekil 134: Seramik No 7 a-e'nin çizimi	73
Şekil 135: Seramik No 8 a-e	74
Şekil 136: Seramik No 8 a-e'nin çizimi	74
Şekil 137: Seramik No 9 a-e	75
Şekil 138: Seramik No 9 a-e'nin çizimi	75
Şekil 139: Seramik No 10 a-e	76
Şekil 140: Seramik No 10 a-e'nin çizimi	76
Şekil 141: Seramik No 11 a-e	77
Şekil 142: Seramik No 11 a-e'nin çizimi	77
Şekil 143: Seramik No 12 a-e	78
Şekil 144: Seramik No 12 a-e'nin çizimi	78

Şekil 145: Seramik No 13 a-e	79
Şekil 146: Seramik No 13 a-e'nin çizimi	79
Şekil 147: Seramik No 14 a-c	80
Şekil 148: Seramik No 14 a-c'nin çizimi	80
Şekil 149: Seramik No 15 a-e	81
Şekil 150: Seramik No 15 a-e'nin çizimi	81
Şekil 151: Seramik No 16 a-e	82
Şekil 152: Seramik No 16 a-e'nin çizimi	82
Şekil 153: Seramik No 17 a-e	83
Şekil 154: Seramik No 17 a-e'nin çizimi	83
Şekil 155: Seramik No 18 a-e	84
Şekil 156: Seramik No 18 a-e'nin çizimi	84
Şekil 157: Seramik No 19 a-e	85
Şekil 158: Seramik No 19 a-e'nin çizimi	85
Şekil 159: Seramik No 20 a-e	86
Şekil 160: Seramik No 20 a-e'nin çizimi	86
Şekil 161: Seramik No 21 a-e	87
Şekil 162: Seramik No 21 a-e'nin çizimi	87
Şekil 163: Seramik No 22 a-e	88
Şekil 164: Seramik No 22 a-e'nin çizimi	88
Şekil 165: Seramik No 23 a-e	89
Şekil 166: Seramik No 23 a-e'nin çizimi	89
Şekil 167: Seramik No 24 a-e	90
Şekil 168: Seramik No 24 a-e'nin çizimi	90
Şekil 169: Seramik No 25 a-e	91
Şekil 170: Seramik No 25 a-e'nin çizimi	91
Şekil 171: Seramik No 26 a-e	92
Şekil 172: Seramik No 26 a-e'nin çizimi	92
Şekil 173: Seramik No 27 a-e	93
Şekil 174: Seramik No 27 a-e'nin çizimi	93
Şekil 175: Seramik No 28	94

Şekil 176: Seramik No 28'in çizimi	94
Şekil 177: Seramik No 29	95
Şekil 178: Seramik No 29'un çizimi	95
Şekil 179-183: Seramik No 30-33 a-h	96
Şekil 184-187: Seramik No 30-33 a-h'nin çizimi	97
Şekil 188: Örtmeli Camii güneyden görünüş	98
Şekil 189: Örtmeli Camii planı	98
Şekil 190: Örtmeli Camii mihrabı	99
Şekil 191: Mihrabın çizimi	99
Şekil 192: Seramik No 1	100
Şekil 193: Seramik No 2	101
Şekil 194: Seramik No 2'nin çizimi	101
Şekil 195: Seramik No 3	102
Şekil 196: Seramik No 4	103
Şekil 197: Seramik No 4'ün çizimi	103
Şekil 198: Susuz Köyü Camii güneyden görünüş	104
Şekil 199: Susuz Köyü Camii planı	104
Şekil 200: Susuz Köyü Camii mihrabı	105
Şekil 201: Mihrabın çizimi	105
Şekil 202: Seramik No 1	106
Şekil 203: Seramik No 1'in çizimi	106
Şekil 204: Ermenek Ulu Camii güneyden görünüş	108
Şekil 205: Ermenek Ulu Camii planı	108
Şekil 206: Ermenek Ulu Camii mihrabı	109
Şekil 207: Mihrabın çizimi	109
Şekil 208: Seramik No 1	110
Şekil 209: Seramik No 1'in çizimi	110
Şekil 210: Seramik No 2	111
Şekil 211: Seramik No 2'nin çizimi	111
Şekil 212: Kâzımkarabekir Ulu Camii kuzeybatıdan görünüş	113
Şekil 213: Kâzımkarabekir Ulu Camii planı	113

Şekil 214: Mihrabın çizimi	114
Şekil 215: Mihrabın Max von Oppenheim tarafından çekilmiş 1899 tarihli fotoğrafı	114
Şekil 216: Onarım öncesi mihrap	114
Şekil 217: Onarım sonrası mihrap	114
Şekil 218: Seramik No 1-11	115
Şekil 219: Bordürdeki kompozisyonun çizimi ve seramiklerin görünüşü	118
Şekil 220: Köşelikteki kompozisyonun çizimi ve seramiklerin görünüşü	118
Şekil 221: Hacı Doğan Camii'ndeki Seramik No 3 ve yerleştirilmesi için açılan yuvanın görünüşü	118
Şekil 222: Sıraltı tekniğinde, siyah boyalı ve şeffaf firuze sırlı seramik parçalar	121
Şekil 223: Sıraltı tekniğinde, kobalt mavi boyalı ve şeffaf renksiz sırlı seramik parçalar	123
Şekil 224: Sıraltı tekniğinde, kobalt mavi ve turkuaz boyalı şeffaf renksiz sırlı seramik parçalar	123
Şekil 225: Sıraltı tekniğinde, kırmızı hamurlu, kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırlı çanak parçası	124
Şekil 226: Benzer bezemeye sahip seramik parçalar	125
Şekil 227: Işımsal bezemeye sahip seramik parçalar	125

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
b.	: Baskı
Bkz.	: Bakınız
cm.	: Santim
C.	: Cilt
.	: ap
ev.	: Çeviren
D.	: Derinlik
dp.	: Dipnot
ed.	: Editör
Env.	: Envanter
H.	: Hicri
haz.	: Hazırlayan
Kat.	: Katalog
KVKBKM	: Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü
Lev.	: Levha
M.G.	: Mevcut Genişlik
No.	: Numara
Res.	: Resim
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa sayısı
S.	: Sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
VBM	: Vakıflar Bölge Müdürlüğü
vd.	: Ve diğerleri

GİRİŞ

Anadolu’da Ankara ve Karaman’da yer alan bir grup caminin mihrabında seramik çanak kullanımıyla karşılaşılmaktadır. Alçıdan yapılan mihrapların bordür ve(ya) köşelik bölümlerine süslemeyi zenginleştirmek amacıyla tek renk sırlı ve(ya) sıraltı boyama teknikli açık formlu seramikler gömülmüştür. Günlük ihtiyaca yönelik üretilen bu tür kap kacakların temel işlevlerinin yanı sıra mimari bezeme unsuruna dönüştürülmesi bölgesel olarak Anadolu ile yapı türü ve kullanım yeri olarak da cami mihraplarıyla sınırlı değildir.

Bizans, Danişmentli, Mengücekli, Artuklu, Saltuklu, Selçuklu, Karamanoğlu ve Osmanlılara ait dinî, sivil ve savunma yapılarının iç mekân ve dış cephe bezemesinde farklı teknik ve üslupta sırlı kaplar kullanılmıştır. Anadolu mimarisinde erken örneklerine 12.-13. yüzyıllarda rastlanan seramik uygulaması ara ara kesintiye uğramasına rağmen günümüze değin devam etmiştir. Anadolu dışında gelişen İslam mimarisinde ya da çoğu Akdeniz çevresinde yoğunlaşan farklı kültürlerin mimarlık örneklerinde de çanakların dekorasyon işlevinde kullanıldığı görülmektedir. Umman, Kenya, Tanzanya vd. ülkelerin cami ve mescitlerinde yer alan mihrapların Ankara ve Karaman yapılarına benzer şekilde seramiklerle süslemesi ise dikkat çekici bir tespittir.

Bu tezde bilimsel araştırmalarda konusu geçen ancak başlı başına bir çalışmayla ele alınmayan mihraplardaki çanaklar üzerine odaklanılacaktır. Genel bir çerçeve çizmek adına seramiklerin bezeme unsuru olarak mimaride kullanılmasından kısa ve öz biçimde bahsedilecektir. Mihrabın tanımı, malzeme ve tekniği, süsleme özelliği ve tarihi gelişimi gibi mihrabı esas alan bir çalışmadan ziyade seramik çanaklar üzerine temellenen bir araştırma yöntemi benimsenmiştir. Böylelikle diğer mimari süsleme öğelerine kıyasla az incelendiği anlaşılan seramiklere ilişkin araştırmalara katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Mihraplarda kullanılan seramikler tek bir bütüncül çalışmayla ele alınmadığı gibi seramiklerin mimari dekorasyonda kullanılmasıyla ilgili de yeterince yayın yoktur. Yıldız Demiriz’in 1972-73 yılında yayınladığı “Mimari Süslemede Renk Unsuru Olarak Kullanılan Keramik Çanaklar”¹ adlı makaleden sonra göz ardı edildiği anlaşılan araştırma sahası, Oktay Orhanlı’nın 2018’de yazdığı “Anadolu Türk Mimarisinde Bezeme Unsuru

---

¹ Yıldız Demiriz, “Mimari Süslemede Renk Unsuru Olarak Kullanılan Keramik Çanaklar”, **Sanat Tarihi Yıllığı**, S. 5, İstanbul, 1973, s. 115-228.

Olarak Seramik Kullanımı”² adlı yüksek lisans tezi ve 2020’de Turgay Polat ile birlikte hazırladığı “Adıyaman Camilerinde Süsleme Unsuru Olarak ‘Bacini’ Uygulamaları”³ adlı makaleyle genişletilmeye çalışılmıştır. Söz konusu iki makale ve bir tez dışında doğrudan başvurulacak bir kaynak bulunmamaktadır. Bu mimari süsleme uygulamasının çok fazla görüldüğü İtalya’da ise 20. yüzyıl başından itibaren seramikler ve bünyelerinde yer aldığı yapılar sistematik biçimde ele alınmıştır. İtalyanca “bacini”⁴ kelimesiyle yapı cephelerine yerleştirilen seramikler tanımlanmıştır. Graziella Berti ve Liana Tongiorgi tarafından “I bacini ceramici medievali delle chiese di Pisa”⁵ ismiyle 1981 yılında çıkarılan kitap ve Ligurya Seramik Tarihi Merkezi’nin (Centro Ligure per la Storia della Ceramica) düzenlendiği uluslararası seramik konferanslarından tema olarak bacininin seçildiği 1993 yılı yayını⁶ ivme kazandıran öncü çalışmalardandır. Bacini uygulamasının Yunanistan ve Girit adası örnekleri hakkında Ulusal Helenik Araştırma Vakfının (National Hellenic Research Foundation) Tarihsel Araştırma Enstitüsü (Institute of Historical Research) desteğiyle Anastasia G. Yangaki koordinatörlüğünde yayımlanan dijital külliyat⁷ da seramik çalışmalarının ulaşılabilirliği ve çevrimiçi platforma dönüşümü açısından önem arz etmektedir.

“Anadolu Mihraplarında Seramik Çanak Kullanımı” başlıklı yüksek lisans tezinin konusu belirlenip kapsamı sınırlandırıldıktan sonra araştırma yöntemi olarak birkaç farklı aşamadan geçip sonuca ulaşılmıştır. Tezin birinci bölümünde mimari dekorasyon unsuru olarak seramik kullanımının üzerinde yoğunlaşmıştır. Öncelikle terminolojiye açıklık getirmek amacıyla bacini terimi tanımlanmış ve seramiklerin isimlendirilmesi hususuna değinilmiştir. Günlük kullanıma yönelik üretilen seramik kapların mimari süs unsuruna dönüştürülmesi ile bu uygulamanın kökenine ilişkin ortaya atılan farklı görüşler bir araya getirilmiştir. Kütüphane çalışmasıyla literatür taraması yapılmış ve uygulamanın Anadolu ile Anadolu’nun dışında kalan örnekleri saptanmıştır. Anadolu’daki yapılar dönem bazlı sınıflandırılarak şehir isimlerine göre sıralı biçimde açıklanmıştır. Böylelikle mihrabında

---

² Oktay Orhanlı, **Anadolu Türk Mimarisinde Bezeme Unsuru Olarak Seramik Kullanımı**, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

³ Turgay Polat, Oktay Orhanlı, “Adıyaman Camilerinde Süsleme Unsuru Olarak ‘Bacini’ Uygulamaları”, **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 35, 2020, s. 672-701.

⁴ Bkz. Bu tez, s. 4.

⁵ Graziella Berti, Liana Tongiorgi, **I bacini ceramici medievali delle chiese di Pisa**, Roma: L’Erma di Bretschneider, 1981.

⁶ **Atti: XXVI Convegno Internazionale della Ceramica**, Albisola, 1993.

⁷ Detaylı bilgi için bkz. <https://immuredvessels.gr/en/> (Erişim Tarihi; 16.08.2021)

seramik kullanımının söz konusu olduğu dokuz yapı tespit edilmiştir. Yapı ve seramikleri birbirinden ayırmak mümkün olmadığından her bir yapı için seramikleri de içeren bir katalog hazırlanmıştır. Türk-İslam sanatıyla ilgili yayınların birçoğuna bakılmış, yapılar yerinde incelenerek fotoğraflanmış, seramiklerin iç yüzlerindeki desenler çizilmiş ve tüm bunlar tezin ikinci bölümündeki kataloğa dahil edilmiştir. Kataloğun değerlendirilmesini kapsayan üçüncü ve son bölümde seramik kapların mihraplardaki yerine, hangi teknikle yerleştirildiklerine ve diğer süsleme unsurlarından alçı ve çiniyle nasıl kullanıldıklarına bakılmış ve bezeme tekniklerine göre; tek renk sırlı ile sıraltı boyama şeklinde iki ana grupta tasnifi yapılan seramiklerin üretim yeri ve tarihine ilişkin menşе hususu üzerinde durulmuştur. Elde edilen verilerin toplandığı sonuç kısmının ardından tezde faydalanan tüm yayınlar kaynakçada sıralanmış ve Anadolu mimarisinde seramik çanak kullanımının söz konusu olduğu yapıları gösteren bir harita çizimi ve liste hazırlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ORTAK BİR MİMARİ DİL: SERAMİK ÇANAK KULLANIMI

1.1. “Bacini” Terimi ve Terminoloji

Bacini, İtalyanca “bacino” kelimesinin çoğuludur. “Leğen”, “havza” ve “çanak” anlamına gelmektedir. Mimari süs unsuru olarak kullanılan kaplar da bacini kelimesiyle anılmaktadır. Bu anlamıyla ilk kez Giambattista Passeri tarafından kullanılmıştır.⁸ Passeri 1758’de İtalya’nın Pesaro şehrinde yer alan kiliselerin cephelerini süsleyen kapları bacini şeklinde tanımlamıştır. Passeri’den sonra bu isim giderek yaygınlaşmış ve günümüzde yapılara yerleştirilen seramik kapları ifade eden bir terim olarak akademik çalışmalarda yer etmiştir.⁹

Konuyla ilgili yayınların çoğunda bacini kelimesine atıfta bulunulmuştur. Terimin tanınırlığı gün geçtikçe artmaktadır. Dikkat çeken bir husus farklı biçimlerde yazıldığıdır. Söz gelimi Türkçe okunuşu nedeniyle “baçini” şeklinde yazı diline geçmiş veyahut çekim ekleri getirilirken “bacinilerin” örneğindeki gibi çoğul anlam içerdiği gözden kaçmıştır. Doğru kullanım tartışmaya açık olmakla birlikte terimin dilimize girdiği ortadadır. Bu tezde çok sık tekrarlanan bacini terimi cümlenin akışına göre türetilmiştir.

Bacini ya yalnız başına ya da malzemeyi niteleyecek şekilde seramik sözcüğüyle birlikte kullanılmaktadır.¹⁰ Demiriz’e göre mimaride süs unsuru olarak işlev değiştiren bu kaplar “keramik çanak” ifadesiyle karşılanmalıdır.¹¹ Açık formlu seramikleri kapsayan hem genel hem de özel bir ifade olması sebebiyle tezin başlığı bu görüşe uygun atılmıştır. Metin içinde seramiklerin formuna göre tabak, çanak ve kâse gibi tanımlar yapılmıştır. Literatür tarandığında “çini plaka”, “çini tabak” ve benzeri ifadelere rastlanmış ancak ana malzemeyi tam manasıyla karşılamadığından bu kullanımdan özellikle kaçınılmıştır.

---

⁸ Giambattista Passeri, *Istoria delle pitture in majolica fatte in Pesaro e ne'luoghi circonvincini*, Pesaro, 1857, s. 12; Gaetano Ballardini, “Per un ‘Corpus’ dei bacini di ceramica dei nostri antichi monumenti”, *Faenza*, XXVI, 1938, s. 3.

⁹ Berti, Tongiorgi, *a.g.e.*, s. 10.

¹⁰ Francesco Aguzzi, Hugo Blake, “I bacini della facciata di S. Lanfranco a Pavia: la prima maiolica arcaica?” *Atti: XI Convegno Internazionale della Ceramica*, Albisola, 1978, s. 11-27.

¹¹ Demiriz, *a.g.e.*, s. 175.

1.2. Mimaride Seramik Çanak Kullanımına Dair Görüşler

Ticaret, hediye veya yağma yollarından herhangi biriyle dolaşıma sokulan mutfak kaplarının mimari süs unsuruna dönüştürülmesinin kökeni belirsizdir.¹² Ara ara kesintiye uğramasına karşın bir asırdan fazla süredir devam eden bu geleneğin ilk olarak nerede ne şekilde ortaya çıktığı, geniş bir coğrafi alana nasıl yayıldığı, gezici ustaların ne denli bir katkıda bulunduğu ve farklı kültürleri birleştiren ortak bir mimari dilin yaratılmasının altında ne gibi nedenler yattığı kesin biçimde belirlenememiştir. Uygulamanın kökeni ile ilgili görüşlerden biri bunun bir Roma geleneğinden kaynaklandığı yönündedir. İtalya Ostia'da M.S. 3 yüzyıla ait bir evin terasında sırlı kapların kullanıldığı tespit edilmiş, bu kullanım şeklinin usta ve zanaatkârlar aracılığıyla Ortaçağ'a taşındığı öne sürülmüştür.¹³ Ancak kısıtlı sayıdaki örneğin varlığı ve uygulamanın uzun süreli bir kesintiye uğrayıp devamlılık sergilememesi araştırmacıların bu varsayıma uzak durmasına sebep olmuştur.

Gündelik ihtiyacı karşılayan kap kacakların temel işlevlerinin yanı sıra mimaride kullanılma nedenleri farklı görüşlerle açıklanmıştır. Bunlardan bazısı Anadolu dışında kalan binaların incelenmesiyle ortaya atılmıştır. İtalya, Yunanistan, Kıbrıs, Bulgaristan, Arnavutluk, İspanya ve Fransa gibi Güney Avrupa, Balkan ve ada ülkelerinde bulunan kiliseler en erken 11. yüzyıl itibarıyla baciniyle bezenmeye başlanmıştır. Cephe duvarı ve çan kulesine yerleştirilen kapların büyük çoğunluğu 13. yüzyıla kadar İslam seramikleri arasından seçilmiştir.¹⁴ Kuzey Afrika ülkeleri, Suriye, Mısır, İran ve Anadolu'da üretilen sırlı kapların Haçlı Seferleri'nden elde edilen savaş ganimetleri oldukları ve kazanılan zaferin bir işareti olarak kilise cephelerinde teşhir edildikleri düşünülmektedir.¹⁵ Ancak kapların üretim merkeziyle fethedilen şehirler arasındaki bağlantı sınırlı düzeyde bir ilişki içermektedir. Ayrıca Ortaçağ savaş ganimeti listelerinde seramiklere ilişkin bir bilgiye rastlanmamaktadır.¹⁶ Seramiklerin sembolik anlam barındırdıkları veya egzotik birer obje olarak görüldükleri için kilise cephelerinde kullanıldıkları da farklı görüşlerden biridir. Ancak kapların iç yüzeylerindeki figür, motif ve yazıların göz ardı edilerek yerleştirilmesi

---

¹² Karen Rose Mathews, "Other People's Dishes: Islamic Bacini on Eleventh-Century in Pisa", *Gesta*, S. 53-1, Chicago, 2014, s. 16-18.

¹³ Gaetano Ballardini, *L'eredità ceramistica dell'antico mondo romano*, Roma: Istituto Poligrafico dello Stato, 1964, s. 32.

¹⁴ Marcella Giorgio, "Dai bacini ai reperti da scavo: commercio di ceramica mediterranea nella Pisa bassomedievale", *Atti: XLV Convegno Internazionale della Ceramica*, Savona, 2013, s. 49-53.

¹⁵ Berti, Tongiorgi, *a.g.e.*, s. 10.

¹⁶ Mathews, *a.g.e.*, s. 17.

ve kapların binaların fark edilmeyecek kadar yüksek yerlerinde bulunmaları bu argümanı zayıflatmaktadır.

Günümüzde geçerliliğini koruyan temel görüş binaların estetik dekorasyonu ile ilintilidir. Bu görüş yukarıdaki gibi sadece kiliseler için değil farklı kültürlerin mimarlık örnekleri ve Anadolu'daki yapılar için de geçerliliğini korumaktadır. Düşük maliyetli ve ele geçirilmesi kolay kaplar, renk ve çeşitlilik katan diğer süs unsurlarının ekonomik ve pratik birer alternatifine dönüşmüştür.¹⁷ Ayrıca vasıflı işçi de gerektirmemektedir. Diğer unsurlardan farklı olarak dış cepheye kakılan seramikler güneş ışığını yansıttığından uzak mesafeden dahi görülebilmektedir. İç mekânda akustik amaç taşıması muhtemel tek örnek Akşehir Küçük Ayasofya Mescidi'nin kubbe eteğinde bulunan ortası delinmiş yeşil sırlı kâselerdir.¹⁸ Anadolu'da erken örneklerin verildiği 12.-13. yüzyıllar arasında bazen sırlı tuğla ve çiniyle bazen de başlıca renk unsuru olarak kullanılan seramikler arkeolojik kazı buluntularıyla paralellik gösteren yerel üretim sofrta kaplarıdır. Beylikler-Erken Osmanlı döneminde İznik menşeli seramikler, Geç Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde Kütahya, Çanakkale üretimi seramikler ve ticari ilişkilerle bağlantılı şekilde ithal Avrupa porselenleri kullanılmıştır. Devrin modasını yansıtan seramikler pek sık tercih edilmiştir. Anadolu'nun dışında kalan binalara bakıldığında 13. yüzyıldan önce İslam ve Bizans kaplarının, sonrasında yerel üretimlerin yanı sıra İznik, Kütahya, Çanakkale, Uzakdoğu veya Avrupa'dan gelen kapların kullanıldığı görülmektedir. Bacini, seramik üretimine işaret edebileceği gibi toplumlar arası kurulan ticari ilişkilerin de göstergelerinden biridir.

1.3. Mimaride Seramik Çanak Kullanımı (Anadolu Dışındaki Örnekler)

Mimaride sırlı kap uygulaması Akdeniz çevresinde yoğunlaşmıştır. Örnek sayısı İtalya ve Yunanistan'da fazladır. Kıbrıs, İspanya, Fransa, Arnavutluk ve Bulgaristan'da yer alan kilise binalarında yaygınlaşan baciniye Orta Doğu ülkelerinden Yemen, İran ve Umman'daki cami ve türbelerde rastlamak da mümkündür. Örneklerin nerdeyse tamamı

---

¹⁷ Sauro Gelichi, Graziella Berti, Sergio Nepoti, "Relazione introduttiva sui 'bacini'", **Atti: XXVI Convegno Internazionale della Ceramica**, Albisola, 1996, s. 10; Demiriz, **a.g.e.**, s. 175.

¹⁸ Oluş Arık, "Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Dinî ve Kamusal Yapılarında Çini", **Anadolu Toprağının Hazinesi Çini: Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri**, İstanbul: Kale Grubu Yayınları, 2007, s. 63-64.

dinî işlevlidir. Saray, kale, çeşitli kamu ve sivil binalardaki kullanım tekil örneklerden ibarettir. Kiliselerin giriş cepheleriyle çan kulelerinin yüksek noktaları veya apsisin de yer aldığı doğu cephe çok sık süslenmiştir. Yerleştirme programına bakıldığında saçak altındaki kemerler arasına Yunan haçı oluşturacak şekilde beşli gruplar hâlinde, üçgen alınlıklara veya cephe boyunca yan yana dizildikleri görülmektedir. Seramikler istisnai örnekler haricinde kilise içlerinde kullanılmamaktadır.¹⁹ Binalara özel üretilmeyen her biri farklı teknik ve üslupta, boyutları ve formları değişebilen kaplardır. Erken tarihlerde (11.-13. yüzyıl) kullanılanlar İslami ve Bizans kökenlidir. Özellikle İtalya'daki örnekler için yerel seramik üretimine geçişte bacininin önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır.²⁰ Bir yapıda birden fazla alanda değerlendirilen ve bazen de farklı zamanlarda yerleştirilen seramikler diğer dekoratif unsurlar gibi tarihlendirmeye katkı sunmaktadır. Binaların inşa ve onarım tarihleriyle örtüşmekte ya da inşaat başlangıcından eskiye dayanmaktadır.²¹

Anadolu dışında gelişen İslam sanatı örneklerinden uygulamanın görüldüğü en erken tarihli yapı İran'ın Kazvin şehrinde bulunan 1093 tarihli Harrekan Kümbeti'dir.²² Taçkapıdaki sivri kemerli alınlığın köşeliğine karşılıklı yerleştirilen iki çanaktan geriye izleri kalmıştır. Meraga'da yer alan 1147 tarihli Kümbet-i Surkh'un portalindeki alınlık bezemesinin merkezine kakılan tek renk yeşil sırlı kâsenin ise dip kısmı günümüze gelebilmiştir.²³ Umman²⁴, Kenya²⁵ ve Tanzanya²⁶ gibi ülkelerin cami ve mescitlerinde kullanılan kaplar ise bu tez çalışmasının ana konusu gereği oldukça dikkat çekmektedir.

---

¹⁹ Ayrıca Bkz. dp. 28.

²⁰ Hugo Blake, "The bacini of North Italy", **La céramique médiévale en Méditerranée occidentale X-XV siècles**, Paris, 1980, s. 101.

²¹ Anastasia G. Yangaki, "The Immured Vessels in Byzantine and Post-Byzantine Churches of Greece Research Programme: Objectives and Preliminary Results from Crete", **12th International Congress of Cretan Studies (Heraklion 21-25 September 2016)**, Heraklion, 2019, s. 9.

²² Mustafa Cezar, **Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1977, s. 316-317; Şerare Yetkin, **Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1972, s. 18.

²³ Cezar, **a.g.e.**, s. 332-334; Yetkin, **a.g.e.**, 18; Demiriz, **a.g.e.**, s. 181.

²⁴ Monique Kervran, Vincent Bernard, "Mihrâb/s omanais du 16e siècle: un curieux exemple de conservatisme de l'art du stuc iranien des époques seldjouqide et mongole", **Archéologie Islamique 6**, 1996, s. 109-156; Martin S. Goffriller, Ma HongJiao, Soumyen Bandyopadhyay, Julian Henderson, "Chinese Porcelains and the Decorations of Omani Mihrabs", **Proceedings of the Seminar for Arabian Studies**, S. 45, 2015, s. 1-16.

²⁵ Heinz Gaube, **The Ibadis in the Region of the Indian Ocean. Section One: East Africa**, Hildesheim: Georg Olms Verlag, 2013, s. 109.

²⁶ Stéphane Pradines, "Le mihrâb swahili: l'évolution d'une architecture islamique en Afrique subsaharienne", **Annales Islamologiques 37**, 2003, s. 355-381; Hannah Parsons-Morgan, "The Consumption of Chinese Ceramics as Architectural Features on the Swahili Coast: Examples from the Zanzibar Archipelago, Tanzania", **Storie [di] Ceramiche 7 -Bacini Ceramici-**, 2021, s. 13-21.

Alçıdan yapılmış mihrapların Ankara ve Karaman örneklerine benzer şekilde baciniyle bezendiği tespit edilmiştir. Mihrapların köşelik, bordür ve niş kısımlarına 16. yüzyıldan itibaren gömülen mavi-beyaz Çin porselenleri kurulan ticari ilişkilerin bir göstergesidir. Anadolu'ya oldukça uzak mesafede bulunmalarına karşın bu türden bir benzerlikle karşılaşılması kayda değerdir.

Şekil 1-2: Umman Manah'ta yer alan 1503-1504 tarihli Mescid-i Ali'nin mihrabındaki seramik çanağın görünüşü (<http://clivegracey.squarespace.com/medieval-omani-prayer-niches/6cackjuycfxwronatrltpq11ygvei7> Erişim tarihi; 29.09.2021)

1.4. Anadolu Mimarisinde Seramik Çanak Kullanımı

Anadolu mimarisinde seramik çanak kullanımının söz konusu olduğu yapı sayısı seksen dokuzdur. Tespit edilen yapıların on yedisinde yalnızca bacini yuvası bulunur. Seramikleri bir sebepten günümüze ulaşamayan yuvaların bacini yerleştirmek amacıyla açıldığı benzer örneklerden yola çıkarak anlaşılmıştır. Dönem bazlı sınıflandırılan yapılar “Bizans ve Çevre Kùltürler”, “Selçuklu”, “Beylikler-Erken Osmanlı” ve “Osmanlı’dan Günümüze” şeklinde dört ayrı başlıkta ele alınmış, buldukları şehrin baş harfine göre alfabetik sırayla tanıtılmıştır. İçi seramikle dolu yuvalara ait görsellerin de eklenmesiyle açıklama kısmının pekiştirilmesine önem verilmiştir.

Seramik uygulaması tarihlendirilirken bacininin teknik ve üslup özelliklerine, kullanım yeri ve düzenine ayrıca yapıların inşa ve onarım süreçlerine bakılmıştır. Bu kapsamda yapıların inşa edildiği tarihle seramiklerin yerleştirildiği tarihin çoğu örnekte farklı olduğu görülmüştür. Özellikle kale ve surlarda yer alan bacininin yenileme ve onarım gibi muhtemel bir müdahalede tatbik edildiği anlaşılmıştır. Beylikler dönemi örneklerinin yapılaşlarından kısa bir süre sonra seramiklerle bezendiği, Osmanlı dönemi içerisinde tanıtılan yapıların erken tarihlerde inşa edildiği ancak bünyelerinde yer alan seramiklerin 18.-19. yüzyıllar itibarıyla eklenmeye başladığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu çıkarımın aksine Selçuklu dönemi örneklerinde bezeme programının inşaat aşamasında tasarlandığı ve bacininin ilk yapım esnasında uygulandığı saptanmıştır. Her biri kendi içinde değerlendirilen yapılar neticesinde Anadolu mimarisinde bacini kullanımının 12. yüzyıl sonuyla 13. yüzyıl başında eş zamanlı ya da yakın zamanlı olarak birkaç farklı yapıda görüldüğü, 14.-15. yüzyılda azalarak devam ettiği ve bu tarihten sonra uzunca bir süre bezeme programına alınmayan seramik çanakların 18.-19. yüzyıldan başlayarak tekrar yapıları süsledikleri belirlenmiştir.

Sayısal değerler açısından bir kıyaslama yapıldığında Bizans ve çevre kùltürlerde beş, Selçuklu döneminde on dokuz, Beylikler-Erken Osmanlı’da on bir ve Osmanlı’dan günümüze gelinceye değin elli beş yapıda seramiklerle karşılaşılmaktadır. Yapı türü ve kullanım yeri 12. ve 13. yüzyıllarda çeşitlilik göstermektedir. Dinî mimari örneklerinin yanı sıra kale ve saray gibi sivil ve savunma binaları da tercih edilmiştir. Kullanım dış cephede yoğunlaşmış bununla birlikte iç mekânda da seramiklere yer verilmiştir. Erken dönem örneklerindeki çeşitliliğe oranla 15. yüzyıldan itibaren yapı türü cami ve

mescitlerle sınırlı kalmıştır. Beylikler-Erken Osmanlı yapılarında mihraplar, Osmanlı'da ise daha ziyade minareler seramik kaplarla donatılmıştır. Genel bir değerlendirmeye Bizans ve Selçuklu'da tuğlanın içine harçla ve Beylikler-Erken Osmanlı'da ise alçıya gömülen seramikler, Osmanlı'da taş yuvalara çiviyle kakılmıştır. Tek renk firuze veya yeşil sırlı seramikler Selçuklu, Milet işi ismiyle bilinen sıraltı dekorular Beylikler, Kütahya ve Çanakkale üretimi mavi-beyazlar veya ithal parçalar da Osmanlı döneminde sıklıkla kullanılmıştır.

Bacini süslemenin Anadolu'daki dağılımı incelendiğinde Selçuklu yapılarının Aksaray, Ankara, Bayburt, Eskişehir, Erzincan, Konya, Mardin, Sivas ve Van gibi çok çeşitli merkezler ile iç ve doğu bölgelerde toplandığı dikkati çekmektedir.²⁷ Beylikler-Erken Osmanlı örnekleri kısıtlı bir alan ve dönemde, çoğunluğu Ankara'da olmak üzere Bursa ve Karaman'da yer almaktadır. Geç Osmanlı yapılarının Ankara, Antalya, Aydın, Hatay, Kayseri ve Çanakkale'deki tekil örneklerine rastlanmış ancak güney şehirlerinden Adıyaman, Gaziantep, Kahramanmaraş ve Şanlıurfa'nın bilhassa öne çıktığı görülmüştür. Osmanlı başkentlerinden Edirne ve İstanbul ile Balkanlar'daki Türk devri eserlerinde bacini uygulamasına rastlanmamıştır. Bizans hâkimiyetindeki İstanbul'dan ise yalnızca bir yapı günümüze ulaşmıştır. Selçuklu döneminden Danişmentli, Mengüceklî, Artuklu ve Saltuklu yapıları, Beylikler-Erken Osmanlı döneminden Karamanoğulları eserleri de baciniyle bezenmiştir.

Tespit edilen yapıların yetmiş ikisi cami ve mescit, dokuzu türbe, dördü kale, birer tanesi medrese, kilise, saray ve şapeldir. Beylikler-Erken Osmanlı döneminden itibaren bacini cami ve mescitlerde kullanılmıştır. Bizans ve Selçuklu'ya ait örneklerin verildiği 12. ve 13. yüzyıllarda kilise, cami, mescit, türbe, medrese, saray ve kalelerin seramiklerle bezenmesi yapı türü açısından zengin bir dönem yaşandığını göstermektedir. Seramikler iç mekânda mihrap, kubbe göbeği ve kubbe eteğinde, dış cephede minare, giriş kapısı, avlu ve beden duvarında yer almıştır. Bizans yapılarında giriş kapısı ve beden duvarında; Selçuklu camilerinde minare, mescitlerinde pencere alınlığı ve kubbe eteği, türbelerinde saçak altı, giriş kapısı ve kubbe göbeğinde; Beylikler-Erken Osmanlı dönemi cami ve mescitlerinde mihrap, giriş kapısı ve iç mekân duvarında; Osmanlı örneklerinde minare, mihrap, giriş kapısı, avlu duvarı ve son cemaat yerinin kemer köşeliğinde seramikler

---

²⁷ Kastamonu'da bulunan Karanlık Evliya Türbesi bu açıdan aykırı bir örnektir. Bkz. Bu tez s. 20-21.

bulunmaktadır. Kullanım yeri Selçuklu'dan beri çeşitliliğini devam ettirmekle birlikte belli başlı yapı elamanları ve bölümlerindeki kullanım dönem dönem artış göstermiştir. Beylikler-Erken Osmanlı'daki on bir örnekten sekizinde mihrap, Osmanlı'daki elli beş örnekten elli birinde ise minareler bezenmiştir. Mihrapların köşelik veya bordürlerine yerleştirilen seramikler, minarelerin büyük bir kısmında şerefe altında konumlanmıştır. Selçuklu'nun tuğla örgülü minarelerinde gövdenin ortası, sonu veya şerefe altında yer alan kâselerin yan yana dizilmesiyle dar kuşaklar meydana getirilmiştir. Bu seramik kuşakları gövdeyi bir bilezik gibi sarmış veya çini, sırlı-sırsız tuğladan oluşturulan daha geniş bezeme kuşaklarının merkez noktaları tek renk firuze veya yeşil sırlı kâselerle vurgulanmıştır. Osmanlı'nın taş yapı minarelerinde gövdeye ek olarak kaide ve petek kısımları da süslenmiştir. Ayrıca bir bezemeye sahip taş rozetlerin içine genellikle çivi ile tutturulan tabaklar tek renk sırlı veya sıraltına baskı ve boya tekniğiyle bezeli yerli ve ithal üretim seramikler içinden seçilmiştir.

Anadolu ile Anadolu'nun dışında kalan bölgelerde bacini geleneği farklı şekilde uygulanmıştır. Yapı türü ve seramiklerin konumu temel farklılıklardan biridir. Akdeniz çevresindeki kiliselerde bina içine alınmayan kaplar, cami ve türbelerde hem iç mekânda hem de dış cephede kullanılmıştır.²⁸ Anadolu mimarisinde iç kesimlerde yoğunlaşan yapı örnekleri, Anadolu'nun dışında kıyı bölgeler ön planda olmak üzere iç kesimlere kadar yayılmıştır. Bununla birlikte seramiklerin seçimi, dekoratif program, yerleştirme biçim ve teknikleri genelleme yapılamayacak ölçüde farklılaşmaktadır. Anadolu özelindeki bir incelemede bile dönemsel ve bölgesel değişimlerin yaşandığı ayrıca her bir yapının kendi içinde farklılık taşıdığı görülmektedir.

---

²⁸ İtalya'nın Ravello şehrindeki 1069 tarihli San Giovanni del Toro Kilisesi'nin ambonunda yer alan Rakka seramikleri aykırı bir örnektir. Detaylı bilgi için bkz. Demiriz, **a.g.e.**, s. 187, 190; Marilyn Jenkins-Madina, **Raqqa Revisited: Ceramics of Ayyubid Syria**, New York: The Metropolitan Museum of Art, 2006, s. 181-186.

1.4.1. Bizans ve Çevre Kùltürler

Bacini kullanımının başkent İstanbul'daki bilinen tek örneği Vefa semtinde yer alan ve Kilise Camii ismiyle tanınan Hagios Theodoros Kilisesi'dir.²⁹ Yapının güney cephesindeki üçgen alınlıkta bacini kullanılmıştır. Saçak kornişinin altındaki tuğla yüzeye yarım küre formulu üç yuva açılmıştır. Yan yana sıralanan yuvalardan ortadaki biraz daha geniş çaplı tutulmuştur. Bir tür harçla gömülen seramiklerin çok küçük parçası günümüze gelmiştir. Lüster tekniğindeki parçalar ithal İslam seramikleridir.³⁰ İç yüzeylerindeki bezeme zor seçilmektedir. Tam ortadaki seramiğın yüzeyine iki farklı desen dönüşümlü bir biçimde uygulanmıştır. Merkezden dağılan dikey şeritlere stilize bitkisel motifler ile geometrik şekiller işlenmiştir. Yaprakların iç kısımları kobalt mavisiyle doldurulmuştur. Kontur çizgileri kahve renktedir. Mavi, iki yandaki seramikte motifleri ayırmak için de kullanılmıştır.

Şekil 3: Vefa Kilise Camii'ndeki bacini yuvaları (Esmer, 2012).
Şekil 4: Seramik parçaların görünüşü (Esmer, Ahunbay, 2013).

²⁹ Haluk Çetinkaya, "Vefa Kilise Camii'nde Yeni Gözlem ve Buluntular", **Bir Semte Vefa**, haz. N. Bilge Özel İmanov, Yunus Uğur, İstanbul: Klasik Yayınları, 2009, s. 310; Mine Esmer, Zeynep Ahunbay, "İstanbul'da Bizans Dönemine Ait Üç Anıt ile Çevrelerinin Bütünleşik Olarak Korunması İçin Öneriler", **Tasarım+Kuram Dergisi**, C. 9, S. 15, İstanbul, 2013, s. 36-41.

³⁰ Ayyüz (Toydemir) Sabuncu, "Vefa Kilise Camisi Naosu Güney Dış Yüzünün Kademeli Kemerli Yukarısındaki Üçgen Alınlığı Sabitlenmiş Üç Keramik Kabın Değerlendirilmesi", **Colloquium Anatolicum**, S. IX, İstanbul, 2010, s. 358-359. Kapların İznik üretimi olduğunda yönündeki görüş için bkz. Çetinkaya, **a.g.e.**, s. 310, 312.

Anadolu'daki bazı kalelerin sur ve beden duvarında bacini için açıldığı anlaşılan yarım küre formlu yuvalara rastlanmaktadır. Bu yuvaların içi genellikle boştur. Kaplar dökülmüştür. Savunma yapılarının Bizans, Selçuklu, Osmanlı veya farklı bir topluluğun elinde uzun zaman boyunca ve devamlı bir biçimde kullanılması seramiklerin hangi aşamada yapılara eklendiğinin tespitini zorlaştırmaktadır. Kapların teknikleri ve duvar yüzeyindeki kullanım düzeni bu noktada bazı ipuçları vermektedir. Söz gelimi Kars Ani Dış Kale'nin Aslanlı Kapı ve Hıdırellez Kapısı arasındaki sur duvarında³¹ siyah renkli kesme taş bloklarla oluşturulan haç formları yeşil sırlı seramiklerle vurgulanmıştır.³² Kırmızı hamurlu kâseler dip veya gövde parçasıdır. Kars Micینگirt Kalesi³³ ve Trabzon İç Kale'nin³⁴ burç duvarı yüzeyindeki bacini yuvaları ise boştur. Trabzon İç Kale'deki yuvalar burç duvarının köşesine yerleştirilmiş bir levhanın üzerinde yer almaktadırlar. Arapça yazı taklidi bir bezeme ve Yunanca yazıt içeren levhanın her kenarına birer tane gelecek şekilde toplam dört yuva açılmıştır. Kars Micینگirt Kalesi'nin güney tarafındaki burç duvarında İlhanlı dönemine ait bir tamir kitabesi ve yarım küre formlu üç bacini yuvası bulunmaktadır.³⁵ Üçgen oluşturacak şekilde dizilen yuvalar bu yönüyle çintemani motifini anımsatmaktadır. Bayburt Kalesi sur ve burç duvarında³⁶ ayrıca Kars Ani'de yer alan Mren Sarayı'nın³⁷ günümüze ulaşmayan giriş kapısına açılan yuvalar da Micینگirt örneğindeki gibi çintemani motifini andıracak şekilde dizilmiştir.

---

³¹ Muhammet Arslan, **Anadolu'da İlk Selçuklu Mimarisi: Ani**, Konya: Palet Yayınları, 2021, s. 90; Scott Redford, "Ceramics and Society in Medieval Anatolia", **Medieval and Post-Medieval Ceramics, Mediterranean Archaeology Series-I**, ed. Joanita Vroom, Belgium: Brepols Publishers, 2015, s. 258-259; Scott Redford, "Mamâlik and Mamâlik: Decorative and Epigraphic Programs of Anatolian Seljuk Citadels", ed. Scott Redford, Nina Ergin, **Cities and Citadels in Turkey: From the Iron Age to the Seljuks**, Peeters Publishers, 2013, s. 331-332.

³² Bacininin haç formu oluşturacak şekilde dörtlü veya beşli gruplar halinde dizildiği, tek renk sırlı tipteki kapların da kullanıldığı Yunanistan örnekleri için bkz. Yangaki, **a.g.e.**, s. 5-8.

³³ Haldun Özkan, **Saltuklu Mimarisi**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2016, s. 63-67.

³⁴ Bilge Bahar, **Trabzon İç Kalesi ve Sarayı**, (Doktora Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 58.

³⁵ M. Fahrettin Kırzioğlu, **Kars Tarihi**, C. I, İstanbul: Işıl Matbaası, 1953, s. 447'de geçen ifadelerden söz konusu yuvaların 1950'lerin ortalarına kadar dolu olduğu anlaşılmaktadır.

³⁶ Bkz. Bu tez s. 17-18.

³⁷ Redford, **a.g.e.**, s. 259-260; Samvel Karapetian, "Mren and its Monuments", **VARDZK**, N.7, Yerevan, 2014, s. 61-63.

Şekil 5-6: Ani Dış Kale'deki bacini yuvaları ve seramik parçaların görünüşü (Muhammet Arslan Arşivi, 2021).

1.4.2. Selçuklu

Aksaray'da bulunan Kesik Minare Camii³⁸, Eğri Minare Camii³⁹ ve Bekar Sultan Türbesi⁴⁰ bacininin tuğla ve çiniyle birlikte bezeme programına katıldığı yapılardır. Kullanılan bacini tek tip özellik sergileyen yeşil ve firuze sırlı bezemesiz küçük çaplı kâselerdir. Kesik Minare Camii'nin tuğla örgülü minaresi petek kısmının bir bölümünden itibaren ayaktadır. Tek renk yeşil sırlı kâselerin şerefe altına yan yana dizilmesiyle dar bir kuşak oluşturulmuştur. Mukarnas sıralarında daha küçük boyutta tutulanları aynı ekseninde hizalanıp alt alta yerleştirilmiştir. Eğri Minare Camii'nin tek şerefeli tuğla minaresindeki firuze renkli kâseler, gövdenin başlangıcı, ortası ve sonu olmak üzere üç farklı alanda değerlendirilmiştir. Gövdenin başlangıcında, yatay düzlemdeki tuğlaların arasına atlamalı biçimde sıralanan bacini, gövdenin ortasında yatay ve dikey yerleştirilen tuğlalardan

³⁸ İbrahim Hakkı Konyalı, **Âbideleri ve Kitabeleri ile Aksaray Tarihi**, C. 1, İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası, 1974, s. 1287; Yetkin, **a.g.e.**, s. 34-35; Demiriz, **a.g.e.**, s. 176; Ömür Bakırer, **Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı**, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1981, s. 350; Zekai Erdal, **Aksaray'da Türk Devri Mimarisi**, (Doktora Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s. 204.

³⁹ Konyalı, **a.g.e.**, s. 1187; Bakırer, **a.g.e.**, s. 352; Erdal, **a.g.e.**, s. 200.

⁴⁰ Konyalı, **a.g.e.**, C. 2, s. 1446; Orhan Cezmi Tuncer, **Anadolu Kümbetleri -1 Selçuklu Dönemi**, Ankara: Güven Matbaası, 1986, s. 219; Hakkı Önkal, **Anadolu Selçuklu Türbeleri**, 2. b., Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2015, s. 130.

meydana gelen kare alanların içine gömülmüştür. Gövdenin sonundaki kalın kuşakta kufi yazıyı anımsatan tuğla geçmeli bir bezeme yer alır. Merkezdeki sekiz kollu yıldızların ortasındaki bacini yuvalarının içi ise boştur. Kâse izleri seçilebilmektedir. Eğri Minare Camii'nden günümüze ulaşan seramiklerin büyük bir çoğunluğu kırıktır. Bekar Sultan Türbesi'nin sekizgen planlı gövdesini tüm yüzey boyunca dolayan kitabe kuşağında ve bu kuşağın üzerindeki saçak kornişinde baciniyle karşılaşılmaktadır. Baklava formu tuğlalar ve firuze renkli kâseler⁴¹ dar kuşakların arasına dönüşümlü biçimde sıralanmıştır. Benzer bir kullanım şeklinin Anonim Türbe'de uygulandığı kaynaklarda yazmaktaysa da yapı günümüzde mevcut değildir.⁴²

Şekil 7-8: Kesik Minare Camii minaresindeki bacini (Konya VBM Arşivi).

⁴¹ Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen 2009 tarihli restorasyonda içi boş bacini yuvalarına taklitleri yerleştirilmiştir.

⁴² Bkz. Oluş Arık, **a.g.e.**, s. 83. Ayrıca bkz. Konyalı, **a.g.e.**, s. 1414; Zekai Erdal, “Aksaray’da Fazla Tanınmayan Anadolu Selçuklu Türbeleri”, **Selçuklu Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi**, S.8, 2018, s. 203.

Şekil 9-10: Eğri Minare Camii minaresindeki bacini (Konya VBM Arşivi).

Şekil 11-12: Onarımdan önce Bekar Sultan Türbesi'ndeki bacini (Konya VBM Arşivi).

Ankara Arslanhane Camii⁴³ minaresindeki seramikler şerefe altındaki sekizgen prizma biçimli kısımda yer almaktadır. Tek renk firuze sırlı kâseler ile baklava formlu firuze çinilerden üçer sıra hâlinde dar kuşaklar meydana getirilmiştir.⁴⁴ Minare kaidesinde de görüldüğü belirtilen seramiklere dair herhangi bir iz günümüzde mevcut değildir.⁴⁵

⁴³ Gönül Öney, **Ankara Arslanhane Camii**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990, s. 2; Bakırer, **a.g.e.**, s. 491; Ali Osman Uysal, “Ankara Arslanhane Camii Üzerine Bazı Tespitler”, **VII. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri, (II. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı-Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri), 30 Nisan-02 Mayıs 1998**, Konya, 1998, s. 207.

⁴⁴ Benzer bir düzenlemeye Aksaray’da yer alan Bekar Sultan ve Anonim Türbe’de rastlanmaktadır.

⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yıldız Demiriz, **a.g.e.**, s. 177, dp. 13; Uysal, **a.g.e.**, s. 210-211.

Şekil 13-14: Arslanhane Camii minaresi ve seramik çanakların görünüşü (Köse, 2021).

Bayburt Kalesi'nin burç ve beden duvarında çok sayıda bacini yuvası bulunur. Bu yuvalardan yalnızca bir tanesinin iç kısmındaki seramik günümüze gelebilmiştir. Gövde ve kaidesinin bir parçası yerinde duran seramik firuze sır altına siyah boyayla bezenmiştir. Kırmızı hamurludur. Kavisli ince ve kalın siyah çizgilerle desenler oluşturulmuştur. Kale duvarındaki yuvalar kesme taş blokların oyulmasıyla biçimlenmiştir. Yarım küre formlu olanlar bacini yuvası, kare kesitliler çini yuvasıdır.⁴⁶ Zeminden duvar bitimine kadarki otuz metrelik yükseklikte farklı noktalara serpiştirilen yuvalar bazen tek bir taş bloğa bir tane gelecek şekilde, bazen de üçgen oluşturacak şekilde üçlü yerleştirilmiştir. Büyük bir çoğunluğu duvar yüzeyindeki kitabelerin çevresinde toplanmıştır.⁴⁷ Bayburt Kalesi'ni

⁴⁶ Abdüsselam Uluçam, "Bayburt Kalesi'nin Tarih ve Mimari Özellikleri", **Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu, (Bayburt, 23-25 Mayıs 1988)**, Ankara: Bayburt'a Hizmet Vakfı Yayınları, 1994, s. 421; Özkan, **a.g.e.**, s. 81-82.

⁴⁷ Max van Berchem, "Arabische Inschriften aus Armenien und Diyarbekr", **Materialien zur älteren Geschichte Armeniens und Mesopotamiens**, haz. C. F. Lehmann-Haupt, Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1907, s. 152-157; Fatih Mehmet Ekşi, Süleyman Çiğdem, "L. T. Guzalyan'ın 'Bayburt Kalesinin Neşredilmemiş Kitabeleri' Adlı Makalesi", **Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, S. 36, Erzurum, 2016, s. 143-144, 171.

eski görünümüne kavuşturmak amacıyla başlatılan restorasyon çalışmaları kapsamında yuvaların içi seramik tabak ve çini plakalarla doldurulmuştur.

Şekil 15: Bayburt Kalesi'ndeki bacini yuvaları (Bayburt İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi).

Şekil 16: Günümüze ulaşan seramik parçasının görünüşü (Bayburt İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi).
Şekil 17: Restorasyon sonrası bacini yuvaları (Bayburt İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi).

Erzincan'ın Kemah ilçesinde yer alan Behramşah Türbesi⁴⁸ ve kuzeybatı tarafında kalan Mengücek Gazi Türbesi⁴⁹ bacini süslemenin görüldüğü yapılardır.⁵⁰ Giriş kapıları seramiklerin kullanım yeridir. Behramşah Türbesi'nin sivri kemerli giriş açıklığındaki dörtgen pano geçme tuğlalardan geliştirilen bir kompozisyonla bezelidir. Büyük halkalar içindeki üç adet sekiz kollu yıldızın merkezinde bulunan yuvalar boştur. Seramikler günümüze kadar gelememiştir. Birkaç metre uzağındaki Mengücek Gazi Türbesi'nin portalindeki dört adet kâse ise kısmen sağlamdır. Açık veya koyu tonda firuze sırlanmış seramikler giriş açıklığındaki sivri kemerin aynası, alınlığı ve köşeliklerinde açılmış yuvalara gömülmüştür.

Şekil 18: Behramşah Türbesi'nin girişindeki bacini yuvaları (Erzurum VBM Arşivi).

Şekil 19: Mengücek Gazi Türbesi'nin giriş kapısındaki seramik çanakların görünüşü (Erzurum VBM Arşivi).

⁴⁸ Demiriz, **a.g.e.**, s. 179-180; Bakırer, **a.g.e.**, s. 242; Tuncer, **a.g.e.**, s. 112; Önkal, **a.g.e.**, s. 307; Muhammet Lütfü Kındığılı, "Kemah Mezar Anıtları", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 23, S. 4, s. 2169.

⁴⁹ Demiriz, **a.g.e.**, s. 180; Bakırer, **a.g.e.**, s. 235; Tuncer, **a.g.e.**, s. 107; Önkal, **a.g.e.**, s. 50; Tahsin Özgüç, "Mengüceklere Ait Bir Türbe", **Milletlerarası Birinci Türk Sanatı Kongresi, Ankara 19-24 Ekim 1959, Kongreye Sunulan Tebliğler**, Ankara: TTK Basımevi, 1962, s. 326.

⁵⁰ Kuşlu Mezrası'nda bulunan ve ne zaman inşa edildiği kestirilemeyen II No'lu şapelin tonoz örtülü iç mekânında da baciniyle karşılaşmaktadır. Üst örtüde kullanılan sgraffito teknikli iki seramik, yeşil ve kahverengi sırlanmıştır. Bacini yuvalarından iki tanesinin içi ise boştur. Bkz. Muhammet Lütfü Kındığılı, **Ortaçağdan Günümüze Kemah ve Köylerindeki Kültür Varlıkları**, (Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s. 300-301, 784.

Eskişehir Seyitgazi ilçesinde bulunan Himmet Baba Türbesi'ndeki⁵¹ seramikler devşirme mimari parçaların yüzeyindeki yuvalara yerleştirilmiştir. Girişin bulunduğu doğu cephede iki, hemen yan kanattaki kuzeydoğu cephede ise bir adet firuze sırlı çanak kullanılmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2018 yılında tamamlanan onarım çalışmasıyla çanaklar yerinden sökülmüştür. Kuzeydoğu kanattaki dikdörtgen bloğun yüzeyine açılan bacini yuvalarından yalnızca bir tanesi seramik içermekteydi. Onarımla birlikte tüm yuvaların kapatıldığı ayrıca giriş cephesinde bulunan yarım dairevi biçimli panonun yanındaki çanaklardan da herhangi bir iz kalmadığı anlaşılmaktadır.

Şekil 20-22: Onarımdan önce Himmet Baba Türbesi'ndeki bacini (Eskişehir KVKBKM Arşivi).

Kastamonu'dan tek örnek şehir merkezindeki Karanlık Evliya Türbesi'dir.⁵² İçten tuğla örgülü kubbe, dıştan külahla kaplıdır. İç mekânı örten kubbenin merkezine tek renk

⁵¹ Tuncer, **a.g.e.**, s. 214; Önkal, **a.g.e.**, s. 122; Ebru Parman, Erol Altınsapan, "Eskişehir-Seyitgazi-Kümbet Köyü'nde Himmet Baba Türbesi ve Devşirme Malzemesi", **Yıldız Demiriz'e Armağan**, haz. M. Baha Tanman, Uşun Tükel, İstanbul: Simurg Yayınları, 2001, s. 120-121.

⁵² Önkal, **a.g.e.**, s. 146; Zeki Kenan Bilici, **Kastamonu'da Türk Devri Mimarisi ve Şehir Dokusunun Gelişimi (18. Yüzyıl Sonuna Kadar)**, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991, s. 91.

firuze sırlı büyük bir tabak yerleştirilmiştir. Form ve genişlik bakımından çağdaşı olan diğer örneklerden farklılaşmaktadır.

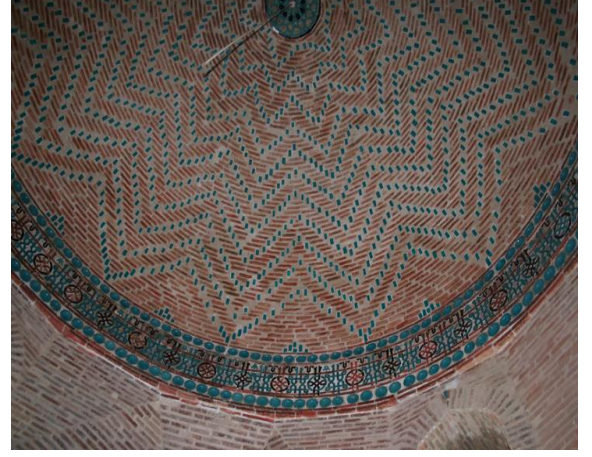
Şekil 23-24: Karanlık Evliya Türbesi ve kubbe merkezinde yer alan seramik (Kastamonu VBM Arşivi).

Konya'nın Akşehir ilçesinde yer alan Ferruh Şah Mescidi⁵³ ve Küçük Ayasofya Mescidi⁵⁴, tek renk firuze sırlı çanakların bezeme repertuarında kullanıldığı başlıca iki örnektir. Ferruh Şah Mescidi'nin doğu ve kuzey duvarları sağır, batı ve güney cepheleri ise benzer bir tasarımdadır. Bacini, bu cephelerdeki sivri kemerli pencere açıklıklarında bulunmaktadır. Yatay ve dikey dizilen tuğlaların arasına harçla gömülen kâselerin çoğu Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 2008 yılında tamamladığı onarımda yenilenmiş, dökülen seramik yuvalarının içi firuzeyle boyanmıştır. Küçük Ayasofya Mescidi'nin tuğla örgülü iç mekân kubbesinin başlangıcındaki bezeme kuşağı, mozaik çini tekniğinde firuze ve patlıcan moru renkte çiniler ve tek renk firuze sırlı çanaklardan meydana getirilmiştir. Kufî yazıyı anımsatan geçmeli kalın bordür süslemesinin alt ve üst sınırı çanakların yan

⁵³ İbrahim Hakkı Konyalı, **Nasreddin Hocanın Şehri Akşehir Tarihi-Turistik Kılavuz**, İstanbul: Numune Matbaası, 1945, s. 313-315; Yetkin, **a.g.e.**, s. 35; Demiriz, **a.g.e.**, s. 176; Ömür Bakırer, "Selçuklu Döneminde İnşa Edilen Bazı Akşehir Yapılarında Malzeme Kullanımı", **Sanat Tarihi Araştırmaları: Prof. Dr. Haşim Karpuz'a Armağan**, ed. Mustafa Denктаş, Osman Eravşar, Konya, 2007 s. 54; Haşim Karpuz, **Türk Kültür Varlıkları Envanteri Konya 42**, C. II, Ankara: TTK Yayınları, 2009, s. 1212; Muhammet Arslan, **Anadolu'da Selçuklu Çağı Cami ve Mescit Mimarisi (Plan-Mimari-Süsleme)**, (Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017, s. 1824.

⁵⁴ Konyalı, **a.g.e.**, s. 344-346; Demiriz, **a.g.e.**, s. 177; Bakırer, **a.g.e.**, s. 56; Karpuz, **a.g.e.**, s. 1240; Arslan, **a.g.e.**, s. 1892; Yekta Demiralp, **Akşehir ve Köylerindeki Türk Anıtları**, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990, s. 45.

yana dizilmesiyle oluşturulan iki dar bordürle çizilmiştir. Harçla gömülen bacininin bazısında delikler açılmıştır.⁵⁵

Şekil 25: Ferruh Şah Mescidi'ndeki bacini (Konya VBM Arşivi)

Şekil 26: Küçük Ayasofya Mescidi'ndeki bacini (Konya VBM Arşivi).

Mardin Marufiye Medresesi'nin⁵⁶ selsebil mekânını kaplayan kubbenin ortasında yeşil sırlı bir çanak kullanılmıştır. Hasankeyf'te yer alan İmam Abdullah Zaviyesi'nin⁵⁷ türbe mekânında güney duvara gömülü hâlde bulunduğu kaynaklardan öğrenilen firuze sır altına siyah dekorlu seramik ise günümüze ulaşmamıştır.

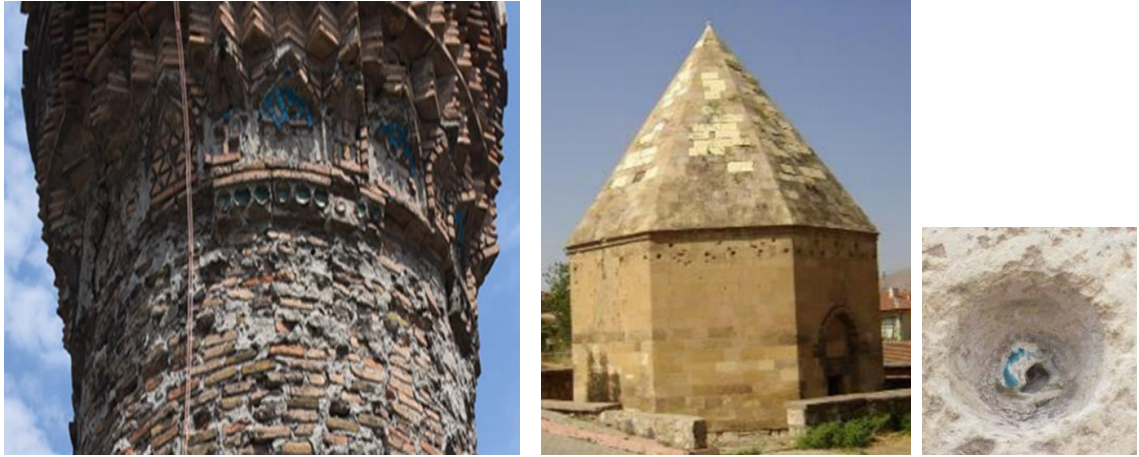
Şekil 27: Marufiye Medresesi selsebil mekânı kubbe merkezinde yer alan seramik (Yelen, 2019).

⁵⁵ Oluş Arık, **a.g.e.**, s. 63-64.

⁵⁶ Ara Altun, **Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisi'nin Gelişmesi**, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1978, s. 89-90.

⁵⁷ Hüseyin Yurttaş, "Hasankeyf'te Artuklu, Eyyûbi, Akkoyunlu ve Osmanlı Dönemi Mimari Eserleri", **Türkler**, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 174-175.

Sivas yapılarında bacini kullanımı şehir merkezindeki Ulu Cami⁵⁸ ve Divriği ilçesinde bulunan Kamedreddin Türbesi'nde⁵⁹ uygulanmıştır. Ulu Cami'nin tuğla örgülü minaresi firuze kesme çiniler ve tek renk yeşil sırlı çanaklarla renklendirilmiştir. Şerefe altındaki kalın bezeme kuşağı alt ve üst sıradan bacininin dizildiği dar bir şerit ile çevrelenmiştir. Kufi yazıyı andıran kuşağın yüzeyindeki daha büyük boyutlu yuvaların içi boştur. Kamedreddin Türbesi'ndeki bacini yuvalarının çoğu da boştur. Giriş cephesiyle doğu ve batı yan kanatlardaki yarım küre formlu yuvalardan yalnızca birinin içinde firuze renkli bir seramiğin izleri görülmektedir. İki sıra şeklinde, gövdenin sonunda yer alan yuvalar taş bloklara açılmıştır. Benzer bir uygulamaya Divriği'deki Anonim Türbe'de⁶⁰ rastlanmaktadır. Ancak seramiklere ait olduğu anlaşılan bu yuvalar tümüyle boştur.⁶¹

Şekil 28: Sivas Ulu Camii minaresindeki bacini (Sivas VBM Arşivi).

Şekil 29: Kamedreddin Türbesi'ndeki bacini yuvaları (Sivas VBM Arşivi).

Şekil 30: Kamedreddin Türbesi'ndeki seramik parçası (Önkal, 2015).

⁵⁸ Yetkin, **a.g.e.**, s. 33; Bakırer, **a.g.e.**, 1981, s. 266-270; Hikmet Denizli, **Sivas Tarihi ve Anıtları**, Sivas, 1998, s. 48.

⁵⁹ Oktay Aslanapa, **Turkish Art and Architecture**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2. b., 2004, s. 136; Demiriz, **a.g.e.**, s. 179; Tuncer, **a.g.e.**, s. 222; Önkal, **a.g.e.**, s. 47.

⁶⁰ Denizli, **a.g.e.**, s. 254.

⁶¹ Sivas Gök Medrese'nin giriş kapısı ve revak kemer köşeliklerinde bulunan yarım küre formlu yuvaların bacini için açıldığı kesinlik kazanmış bir durum değildir. Bkz. Alptekin Yavaş, **Anadolu Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahreddin Ali'nin Mimari Eserleri**, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 397, dp. 914. Aynı şekilde Tokat Yağlıbasan Medresesi'nin kubbesinde ve Erzincan Tercan Mama Hatun Kümbeti'nin külahındaki yarım küre formlu içi boş yuvaların seramik çanaklara ait olduğu düşüncesi de şüpheye yer vermektedir. Demiriz, **a.g.e.**, s. 180-181. Ayrıca bkz. Ayşe Deknaband Çobanoğlu, "Tokat ve Niksar'da Bazı Selçuklu ve İlhanlı Yapılarındaki Çini Süslemeler Üzerine Bir Değerlendirme", **Vakıflar Dergisi**, S. 51, Ankara, 2019, s. 27-28.

Van yapılarından tek örnek Sinaneddin Camii⁶² (Kızıl Minare) minaresidir. Petek ve şerefe kısmından yoksun tuğla örgülü minarenin gövdesinde bacini bulunmaktadır. Firuze veya lacivert sırlı kâselerin yan yana dizilmesiyle dar bordürler oluşturulmuştur. İki sıra hâlindeki çanak bordürleri, sekizgen geçme motifleriyle beş kollu yıldızlardan meydana gelen geniş bezeme kuşağının alt ve üst sınırını belirlemektedir. Benzer bir kullanım şekliyle Aksaray Bekar Sultan Türbesi, Akşehir Küçük Ayasofya Mescidi ve Sivas Ulu Camii'nde karşılaşılmaktadır.

Resim 31-32: Sinaneddin (Kızıl Minare) Camii minaresi ve seramik çanakların görünüşü (Bitlis VBM Arşivi).

1.4.3. Beylikler-Erken Osmanlı

Ankara'da bulunan Arslanhane Camii, Ahi Yakup Camii, Ayaş Başayaş Köyü Camii, Hacı Doğan Camii, Hacı İvaz Camii, Örtmeli Camii, Molla Büyük Camii ve Susuz Köyü Camii bacini kullanımıyla karşılaşılan yapılardır. Arslanhane Camii ve Hacı İvaz Camii haricinde bacininin mihraplarda yer aldığı görülmektedir. Tezin katalog kısmında bu örnekler ayrıntısıyla incelenmiştir. Arslanhane Camii'nin minaresindeki firuze sırlı çanaklar ise Selçuklu dönemi örnekleri içerisinde değerlendirilmiştir. Yapının doğu giriş

⁶² Demiriz, a.g.e., s. 181; Abdüsselam Uluçam, *Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I: Van*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000, s. 35, 37; Bülent Nuri Kılavuz, Şehabettin Öztürk, "Van'da Selçuklu Dönemi Minareleri", *I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı Bildiriler Kitabı III (9-15 Nisan 2006)*, İzmir: Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, 2007, s. 1333-1336.

kapısına gömülen çanaklar 14.-15. yüzyıla tarihlenen ve Milet işi⁶³ ismiyle bilinen sıraltı tekniğinde bezenmiş kırmızı hamurlu parçalardır. Basık kemerli açıklığın üzerine dizilen üç yuvadan soldaki ikisinin içinde bulunmaktadırlar. Yuvaları alçıyla sıvanmıştır. Sol köşedeki seramiğin iç yüzeyinde siyah çizgilerle geometrik bezeme alanları oluşturulmuş ve bu alanlara benek ve stilize bitkisel motifler ile çizgisel taramalar işlenmiştir. Ortadaki yuvaya gömülen seramik parçasının merkezine iç içe geçen şeritler çizilmiştir. Gövdedeki iki farklı kompozisyonun varlığı seçilebilmektedir. Şeffaf renksiz sır altına kobalt mavi ve siyah dekorlu parçaların birkaç yıl öncesine kadar tuğlaların arasında dolgu malzemesi olarak kullanıldığı ancak daha sonra yerlerinden sökülerek içi boş yuvalara gömüldükleri kaynaklardan edinilen bilgiler ve eski fotoğraflardan anlaşılmaktadır.⁶⁴

Şekil 33: Arslanhane Camii'nin doğu girişindeki seramik yuvaları ve seramikler (Köse, 2021).

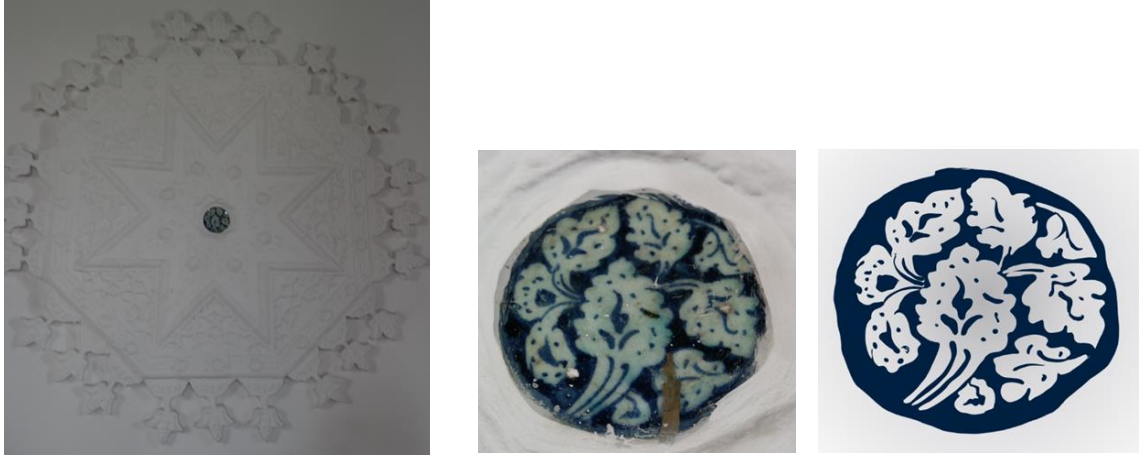

Şekil 34-35: Seramiklerin çizimi.

⁶³ Mükerrerem Paker, "Anadolu Beylikler Devri Keramik Sanatı", **Sanat Tarihi Yıllığı**, S. I, İstanbul, 1964-1965, s. 155-182; V. Belgin Demirsar Arlı, "İznik Çini Fırınları Kazısında Ele Geçen Milet İşi Olarak Tanınan Teknikteki Seramiklerin Değerlendirilmesi", **Uluslararası Katılımlı XV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, 19-21 Ekim 2011**, C. I, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2012, s. 85-92.

⁶⁴ Uysal, **a.g.e.**, s. 209, 222.

Hacı İvaz Camii'ndeki seramik parçası şeffaf renksiz sır altına kobalt maviyle boyanmıştır. İç yüzdeki yaprakların konturları maviyle belirginleştirilmiş ve motiflerin içi astar renginde beyaz bırakılmıştır. Kadınlar mahfilindeki alçı panonun merkezine gömülen seramiğin bir benzeri kaynaklarda geçen ifadeye göre harimin giriş kapısı üzerinde bulunmaktaydı.⁶⁵ Mavi-beyaz İznik seramiği olduğu belirtilen tabaktan geriye fotoğrafları kalmıştır.⁶⁶

Şekil 36-37: Hacı İvaz Camii kadınlar mahfilindeki alçı panoya gömülü seramik (Köse, 2021).
Şekil 38: Seramiğin çizimi.

Bursa'da yer alan Hoca Tayyib (Aynalı) Camii'nin giriş cephesindeki pencere açıklığının üzerinde bir adet seramik ile karşılaşılmaktadır.⁶⁷ Dörtgen bir çerçeveye içine alınan seramik sıraltı tekniğinde bezenmiştir. Şeffaf renksiz sır altına kobalt maviyle boyanmıştır. Kâse formulu derin bir çanaktır. Merkezde, iki ince şerit içine alınan bitkisel bir kompozisyon uygulanmıştır. Büyükçe bir çiçek motifi ve irili ufaklı yapraklar dağınık

⁶⁵ Demiriz, a.g.e., s. 177-178; Gönül Öney, **Ankara'da Türk Devri Dini ve Sosyal Yapıları**, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1971, s. 31-32; Semavi Eyice, "Hacı İvaz Mescidi", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 14, İstanbul: TDV Yayınları, 1996, s. 484.

⁶⁶ Yıldız Demiriz, **Osmanlı Mimarisi'nde Süsleme I: Erken Devir (1300-1453)**, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979, s. 200, Resim 68.

⁶⁷ Ekrem Hakkı Ayverdi, **Osmanlı Mi'mârisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri (1403-1451) II**, İstanbul: Baha Matbaası, 1972, s. 293-295; Yıldız Ötüken, Aynur Durukan, Hakkı Acun, Sacit Pekak, **Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler III (Bursa İl Merkezi)**, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1983, s. 23-24.

şekilde işlenmiştir. Gövdedeki genişçe bir boşluktan sonra ağız kenarında sekiz adet çiçeğin arasına çizgisel unsurlarla bitkisel bir görünüm verilmiştir.

Şekil 39-40: Hoca Tayyip Camii'nin giriş cephesindeki seramik (Habibe Kotan Arşivi, 2021).
Şekil 41: Seramiğin çizimi.

Karaman'da yer alan Ermenek Ulu Camii ve Kâzımkarabekir Ulu Camii bacini kullanımının şehir sınırları içindeki iki örneğidir. Alçıdan yapılma mihraplarda çini plaka parçaları ve seramik çanaklar dönüşümlü kullanılmıştır.⁶⁸ Katalog bölümünde ayrıntısıyla ele alınan örnekler dışında Yollarbaşı Ulu Camii'nin mihrabında da benzer bir anlayışla alçıya gömülen çini plakalara rastlanmaktadır.⁶⁹

1.4.4. Osmanlı'dan Günümüze

Adıyaman şehir merkezinde bulunan Çarşı Camii, Eski Saray Camii, Kab Camii; Besni ilçesinin Üçgöz beldesindeki Adsız Minare ve Hasan Paşa Camii seramik çanak kullanımının söz konusu olduğu yapılardır. Sıralanan yapıların tümünde seramiklerin minarelerde kullanıldığı ayrıca minarelerin kaide, gövde ve şerefe alt kısmının istisnasız tek renk sırlı tipteki ürünlerle bezendiği görülmektedir. Çanaklar şerefe alt kısmına yan yana dizilerek gövdeyi bir bilezik gibi sarmış, gövde ve kaide kısmına da üçgen bir form

⁶⁸ Gönül Öney, **Beylikler Devri Sanatı XIV.-XV. Yüzyıl (1300-1453)**, Ankara: TTK Yayınları, 1989, s. 38.

⁶⁹ Mine Erdem, "Yollarbaşı Ulu Camii Mihrabındaki Figürlü Çiniler", **İDİL Sanat ve Dil Dergisi**, C. 7, S. 44, 2018, s. 404.

oluşturacak şekilde tepede bir, tabanda ise iki tane bulunmak kaydıyla yerleştirilmiştir. Yuvarlak taş yuvalara sabitleyici bir malzeme veya çiviyle tutturularak kakılmıştır. Çarşı Camii⁷⁰ minaresinin gövdesinde üçgen düzende sıralanan seramik yuvalarının içi boştur. Kaidede eşkenar dörtgen şeklinde sıralanan yuvalardan içi dolu olanları tek renk yeşil sırlı çanaklar içermektedir. Bazısının iç yüzünde üçayak izine rastlanmaktadır. Eski Saray Camii⁷¹ minaresinin şerefe alt kısmında altlı üstlü üçer sıra hâlinde⁷² ve gövdede de aynı şekilde altlı üstlü ancak bu sefer üçgen bir görünüm oluşturacak şekilde dizilen tek renk yeşil sırlı çanaklar merkez noktalarından bir çivi ile kakılmıştır. Kab Camii'nin⁷³ minare gövdesinden yalnızca bir seramik günümüze ulaşmıştır. Geri kalan yuvalar boştur. Dışa doğru çıkıntı yapan lacivert sırlı seramik dış yüzü öne gelecek şekilde ters yerleştirilmiş olmalıdır. Hasan Paşa Camii⁷⁴ minaresinin şerefe altında bulunan bacini yuvalarının çoğu boştur. Günümüze ulaşan bacini parça hâlinindedir. Tek renk turkuaz sırlanan çanaklar birden fazla çiviyle mihlanarak tutturulmuştur. Adsız Minare'nin⁷⁵ şerefe altındaki on iki adet bacini yuvası ise tümüyle boştur. Seramiklerden geriye yerleştirme amaçlı kullanılan çiviler kalmıştır.

---

⁷⁰ Bülent Nuri Kılavuz, **Güneydoğu Anadolu Bölgesi Minareleri**, (Doktora Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, s. 76; Mustafa Sucu, **Adıyaman İli ve İlçeleri**, 2. b., Gaziantep: Yapım-Bugün Ajans Basım, Yayın-Reklamcılık, 1986, s. 46; A. A. Bayhan, F. Salman, M. S. Bayraktar, "Adıyaman İli ve İlçelerinde Yüzey Araştırması-2001", **20. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, 1. Cilt, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2003, s. 83.

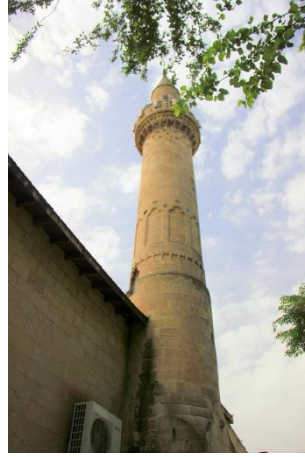
⁷¹ Kılavuz, **a.g.e.**, s. 63; Sucu, **a.g.e.**, s. 46-47; Bayhan vd., **a.g.e.**, s. 83-84.

⁷² Benzer bir düzenleme şekliyle Antalya Korkuteli Alaaddin Camii ve Şanlıurfa Hüseyin Paşa Camii minarelerinde karşılaşılmaktadır. Bkz. Bu tez s. 30, 44.

⁷³ Kılavuz, **a.g.e.**, s. 67; Sucu, **a.g.e.**, s. 46; Bayhan vd., **a.g.e.**, s. 82-83; Alper Altın, "Adıyaman'da Bir Kabaltı ve Kab (Hacı Ali) Camisi", **İSTEM Dergisi**, S. 29, 2017, s. 110, 112.

⁷⁴ Kılavuz, **a.g.e.**, s. 95; Sucu, **a.g.e.**, s. 63; A. A. Bayhan, F. Salman, "Adıyaman İli ve İlçelerinde Yüzey Araştırması-2002", **21. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, 1. Cilt, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2004, s. 53.

⁷⁵ Kılavuz, **a.g.e.**, s. 92; Sucu, **a.g.e.**, s. 62-63; Bahyan, Salman, **a.g.e.**, s. 54.

Şekil 42: Çarşı Camii'ndeki bacini (Kılavuz, 2005).

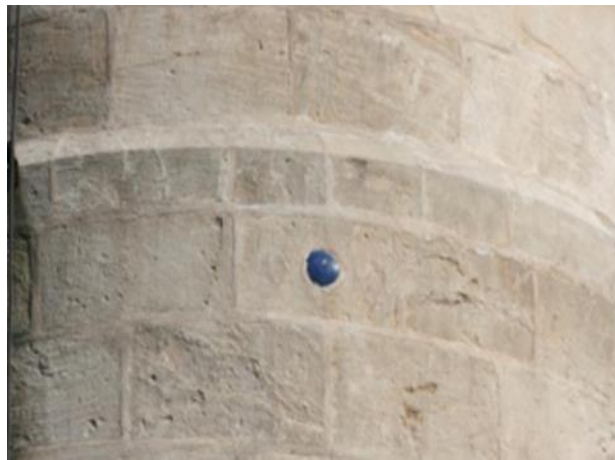
Şekil 43-44: Eski Saray Camii minaresi ve bacini (Şanlıurfa VBM Arşivi).

Şekil 45: Hasan Paşa Camii minaresindeki bacini (Kılavuz, 2005).

Şekil 46: Adsız Minare'deki bacini yuvaları (Kılavuz, 2005).

Şekil 47: Kab Camii minaresi (Şanlıurfa VBM Arşivi).

Şekil 48: Kab Camii minaresindeki seramiğin görünüşü (Altın, 2017).

Antalya'dan tek örnek Korkuteli'ndeki Alaaddin Camii'nin minaresidir.⁷⁶ Petek kısmına tek renk turkuaz sırlı tabaklar üçer sıra hâlinde dizilmiştir. Yerleştirilmeleri için özel olarak yuva açılmadığı dikkati çekmektedir. Orta noktalarındaki çiviler yardımıyla taş yüzeye mihlanmışlardır.

Şekil 49: Korkuteli Alaaddin Camii minaresi (Antalya VBM Arşivi).
Şekil 50: Seramik çanakların görünüşü (Korkuteli Müftülüğü Arşivi).

Aydın'dan tek örnek Karacasu ilçesindeki Çarşı Camii'dir. Minarenin şerefe altı İngiliz üretimi ithal tabaklarla bezenmiştir.⁷⁷ İki farklı tasarıma sahip seramikler ardışık biçimde yan yana sıralanmış ve ikişer çiviyle tutturulmuştur.

Şekil 51-52: Karacasu Çarşı Camii minaresi ve seramiklerin görünüşü (Murat Önem Arşivi, 2021).

⁷⁶ İsmail Ünal, "Antalya Bölgesindeki Çinili Eserler", **Türk Etnografya Dergisi**, S. 14, Ankara, 1974, s. 27; Ahmet Çaycı, "Korkuteli (İstanos) Tarihi ve Korkuteli Alaaddin Camii Üzerine Bir Araştırma", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Konya, S. 16, 2004, s. 117-118.

⁷⁷ E. Emine Naza Dönmez, "Aydın Karacasu Çarşı Camii ve İç Menteşe Bölgesi Camileri İçindeki Yeri", **XI. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, (17-19 Ekim 2001, İzmir)**, İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 2009, s. 212, 217.

Çanakkale'nin Çan ilçesinde yer alan Kumarlar Köyü Camii'nde bacini süsleme ile karşılaşılmaktadır. Güney cephedeki sivri kemerin kilit noktasında İngiliz üretimi ithal bir tabak yer almaktadır.⁷⁸ Kırık ve parça hâlindeki seramiğin iç yüzeyine figürlü bir manzara kompozisyonu işlenmiştir. Bire bir aynısına Kayseri Çandır Camii mihrabında, benzerine Gaziantep ve Kahramanmaraş minarelerde rastlanmaktadır.

Şekil 53: Kumarlar Köyü Camii'nin güney cephesindeki seramiğin görünüşü (Balıkesir VBM Arşivi).
Şekil 54: Seramiğin eski bir fotoğrafı (Uysal, 2013).

Bacini süslemenin en sık görüldüğü şehirlerin başında gerek şehir merkezinde gerek ilçe ve kasabalarında yer alan yirmi dört kadar camiyle Gaziantep gelir. Seramik tabakların kullanım yeri minarelerdir. Ahmet Çelebi Camii'nin⁷⁹ iç mekân duvarı, Boyacı Camii'nin⁸⁰ avlu kapısı ve Handan Bey Camii'nin⁸¹ son cemaat yerindeki kaplar istisnai örneklerdir. Minarelerin gövde, şerefe altı ve petek kısımları farklı teknik ve üslupta yerel ve ithal üretim tabaklarla bezenmiştir. Boyacı Camii, Hacı Nasır Camii⁸², Handan Bey Camii, Hüseyin Paşa Camii⁸³, Karagöz Camii⁸⁴, Karatarla Camii⁸⁵, Kılınçoğlu Camii⁸⁶,

⁷⁸ Zekiye Uysal, "Çanakkale'de Çok İşlevli Bir Yapı: Kumarlar Köyü Camii", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 30, Erzurum, 2013, s.148.

⁷⁹ Cemil Cahit Güzelbey, *Gaziantep Camileri Tarihi*, Gaziantep: Oya Matbaası, 1984, s. 17; Kılavuz, *a.g.e.*, s. 217; Nusret Çam, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri 27 Gaziantep*, Ankara: TTK Yayınları, 2006, s. 6; Tuncer Doğan, *Gaziantep Türk İslam Dönemi Mimari Süslemeleri*, (Doktora Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s. 99; Alper Altın, *Gaziantep Türk-İslam Mimarisi (Eyyubiler'den Cumhuriyet'e)*, (Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s. 227.

⁸⁰ Nusret Çam, *Gaziantep Boyacı (Kadı Kemalettin) Camii*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990, s. 6, 32.

⁸¹ Güzelbey, *a.g.e.*, 1984, s. 85; Kılavuz, *a.g.e.*, s. 242; Çam, *a.g.e.*, 2006, s. 271; Doğan, *a.g.e.*, s. 160; Altın, *a.g.e.*, s. 180.

⁸² Güzelbey, *a.g.e.*, s. 75; Çam, *a.g.e.*, s. 254; Doğan, *a.g.e.*, s. 170; Altın, *a.g.e.*, s. 350.

⁸³ Güzelbey, *a.g.e.*, s. 92; Çam, *a.g.e.*, s. 54; Doğan, *a.g.e.*, s. 129; Altın, *a.g.e.*, s. 686.

⁸⁴ Güzelbey, *a.g.e.*, s. 104; Çam, *a.g.e.*, s. 283; Doğan, *a.g.e.*, s. 145; Altın, *a.g.e.*, s. 108.

⁸⁵ Güzelbey, *a.g.e.*, s. 110; Çam, *a.g.e.*, s. 289; Doğan, *a.g.e.*, s. 151; Altın, *a.g.e.*, s. 429.

⁸⁶ Güzelbey, *a.g.e.*, s. 117; Çam, *a.g.e.*, s. 306; Doğan, *a.g.e.*, s. 143; Altın, *a.g.e.*, s. 100.

Kozanlı Camii⁸⁷, Kozluca Camii⁸⁸, Ömer Şeyh Camii⁸⁹, Şahveli Camii⁹⁰, Şirvani Camii⁹¹, Tabakhalil Camii⁹², Tahtani Camii⁹³, Nizip Çarşı Camii⁹⁴, Nizip Saha Camii⁹⁵, Nizip Şihlar Camii⁹⁶, Nizip Leylek Camii⁹⁷ ve Nizip Tatlıcak Camii⁹⁸ minarelerinde şerefe altında; Karatarla Camii, Hacı Nasır Camii ve Şirvani Camii minarelerinde hem şerefe altı hem petekte; Ayşe Bacı Camii⁹⁹ ve Nizip Turlu Köyü Camii¹⁰⁰ minarelerinde gövdenin sonunda seramik kaplarla karşılaşılmaktadır. Nur Ali Camii¹⁰¹ ve Nizip Fevkani Camii¹⁰² minarelerinin şerefe altındaki yuvalar boştur. Seramikler kaplar günümüze ulaşmamıştır. Nuri Mehmet Paşa Camii¹⁰³ ve Yeşildere Kasabası Büyük Camii¹⁰⁴ minarelerinin şerefe altında kullanılan cam ve metal tabaklar ise bacini uygulamasının farklı bir malzeme üzerindeki denemeleridir.

Şekil 55: Boyacı Camii giriş kapısındaki bacini (Gaziantep VBM Arşivi).

Şekil 56: Handan Bey Camii son cemaat yerindeki bacini (Gaziantep VBM Arşivi).

⁸⁷ Güzelbey, **a.g.e.**, s. 121; Çam, **a.g.e.**, s. 312; Doğan, **a.g.e.**, s. 121; Altın, **a.g.e.**, s. 204.

⁸⁸ Güzelbey, **a.g.e.**, s. 125; Çam, **a.g.e.**, s. 318; Doğan, **a.g.e.**, s. 213; Altın, **a.g.e.**, s. 62.

⁸⁹ Güzelbey, **a.g.e.**, s. 144; Çam, **a.g.e.**, s. 334; Doğan, **a.g.e.**, s. 124; Altın, **a.g.e.**, s. 218.

⁹⁰ Güzelbey, **a.g.e.**, s. 148; Çam, **a.g.e.**, s. 115.

⁹¹ Güzelbey, **a.g.e.**, s. 164; Çam, **a.g.e.**, s. 349; Doğan, **a.g.e.**, s. 114; Altın, **a.g.e.**, s. 552.

⁹² Güzelbey, **a.g.e.**, s. 82; Çam, **a.g.e.**, s. 147; Altın, **a.g.e.**, s. 196.

⁹³ Güzelbey, **a.g.e.**, s. 167; Çam, **a.g.e.**, s. 358; Doğan, **a.g.e.**, s. 88; Altın, **a.g.e.**, s. 396.

⁹⁴ Çam, **a.g.e.**, s. 585; Doğan, **a.g.e.**, s. 193; Altın, **a.g.e.**, s. 591; Halil Eker, **Nizip'teki Mimari Eserler**, (Yüksek Lisans Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 36.

⁹⁵ Çam, **a.g.e.**, s. 595; Doğan, **a.g.e.**, s. 189; Eker, **a.g.e.**, s. 23.

⁹⁶ Çam, **a.g.e.**, s. 598; Doğan, **a.g.e.**, s. 175; Eker, **a.g.e.**, s. 26.

⁹⁷ Çam, **a.g.e.**, s. 601; Doğan, **a.g.e.**, s. 148; Altın, **a.g.e.**, s. 283; Eker, **a.g.e.**, s. 14.

⁹⁸ Altın, **a.g.e.**, s. 290; Eker, **a.g.e.**, s. 21.

⁹⁹ Güzelbey, **a.g.e.**, s. 42; Çam, **a.g.e.**, s. 202; Doğan, **a.g.e.**, s. 137; Altın, **a.g.e.**, s. 761.

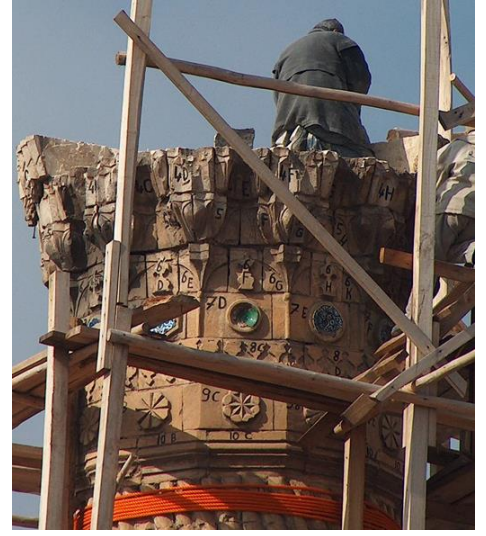
¹⁰⁰ Eker, **a.g.e.**, s. 19.

¹⁰¹ Güzelbey, **a.g.e.**, s. 115; Çam, **a.g.e.**, s. 302; Doğan, **a.g.e.**, 119; Altın, **a.g.e.**, s. 752.

¹⁰² Çam, **a.g.e.**, s. 591; Doğan, **a.g.e.**, s. 191; Altın, **a.g.e.**, s. 677; Eker, **a.g.e.**, s. 32.

¹⁰³ Güzelbey, **a.g.e.**, s. 133; Çam, **a.g.e.**, s. 324; Doğan, **a.g.e.**, s. 155; Altın, **a.g.e.**, s. 462.

¹⁰⁴ Altın, **a.g.e.**, 306.

Şekil 57-62 (soldan sağa): Boyacı Camii, Hacı Nasır Camii, Kozanlı Camii, Tahtani Camii, Handan Bey Camii ve Karagöz Camii minarelerindeki bacini (Gaziantep VBM Arşivi).

Gaziantep minarelerini süsleyen seramik kapların istisna oluşturan birkaç örneğin dışında çivi kullanılarak yuvalara yerleştirildiği görülmektedir. Seramikler merkez ve(ya) kenar noktalarından en az bir, en fazla dört adet olmak üzere farklı biçimlerde çivilerle tutturulmuştur. Boyacı Camii'ndeki çiçek motifli ve Hacı Nasır Camii'ndeki metal kabara biçiminde olanlar işlevlerinin yanı sıra süs unsuru olarak da yüzeye hareket katmışlardır. Bacini yuvalarının büyük bir kısmı şerefe altındaki taş rozetler gibi yivli, dilimli, üçgen veya zikzak şekillerde bezenmiştir. Nizip Çarşı Camii minaresindeki yuvalar üçer katlı düzenlemesiyle nadir karşılaşılan bir örnektir. Ayşe Bacı Camii, Boyacı Camii ve Handan Bey Camii'nde yazı bezemeli Kütahya seramikleri; Handan Bey Camii, Karatarla Camii, Kozanlı Camii, Şirvani Camii ve Tahtani Camii'nde kuş figürlü, mimari ayrıntı içeren, manzara tasvirli İngiliz porselenleri; Hüseyin Paşa Camii'nde horoz figürlü, Tahtani Camii'nde insan figürlü ithal tabaklar kullanılmıştır. Mavi-beyaz Kütahya seramiklerine Hacı Nasır Camii, Handan Bey Camii, Karagöz Camii, Karatarla Camii ve Tahtani Camii'nde rastlanmaktadır. Boyacı Camii, Handan Bey Camii, Şirvani Camii, Nizip'teki Tahtani Camii ve Şıhlar Camii'ndeki seramiklerden bir kısmı kompozisyon özellikleri açısından Fransa, Belçika, İngiltere ve Almanya'da üretilen ithal ürünlerle benzerlik taşımaktadır.

Şekil 63-64: Kozluca Camii ve Ömer Şeyh Camii minarelerindeki bacini (Gaziantep VBM Arşivi).

Şekil 65-66: Karatarla Camii ve Ayşe Bacı Camii minarelerindeki bacini (Gaziantep KVKBKM Arşivi).
Şekil 67: Kılınçoğlu Camii minaresindeki bacini yuvaları ve seramik parçasının görünüşü (Kılavuz, 2004).

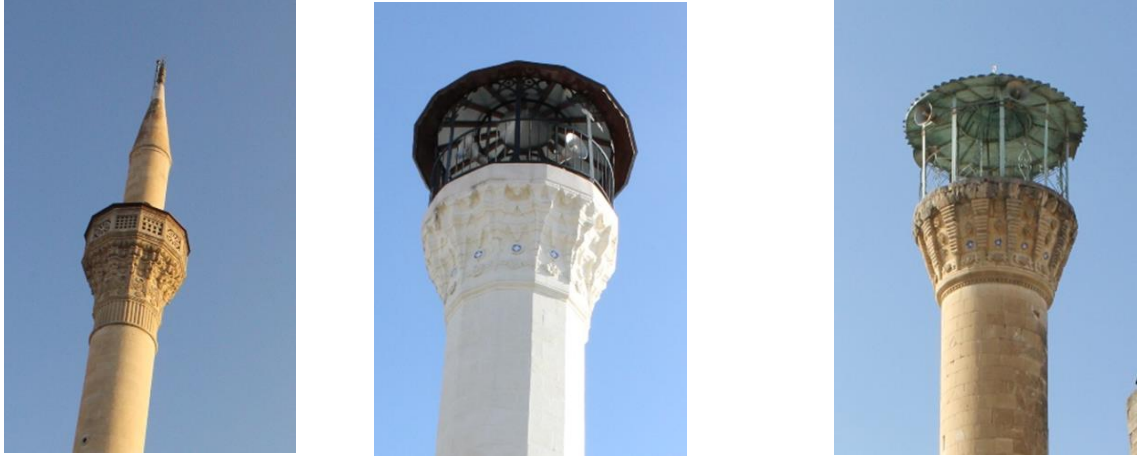
Ahmet Çelebi Camii'nin iç mekânında kullanılan bacini, mihrabın yukarısındaki kitabenin üstünde yer almaktadır. Sıraltı tekniğinde bitkisel bezemeli, mavi-beyaz grubu örneğidir. Boyacı Camii'nin kuzey tarafta kalan avlu kapısında iki seramik kullanılmıştır. Kapı pervazına kakılan sıraltı tekniğindeki tabakların iç yüzeyi nesih hat ile yazılmış dinî yazılar içermektedir. Şerefe altındaki kuşakta yer alan sıraltına baskı teknikli, çelenk veya stilize bitkisel motif işlemeli iki farklı tipte karşımıza çıkan tabaklar ise merkezlerindeki çiçeği andıran çivilerle dilimli veya düz bırakılmış yuvalarına kakılmıştır. Handan Bey Camii'nin son cemaat yeri kemerine çivisiz kakılan iki tabak, benzer şekilde sır altına çok renkli çiçek ve yaprak motifleriyle çevrilmiş dinî yazılarla bezenmiştir. Şerefe altındaki tabakların büyük bölümü kırık parça hâindedir. Mukarnas sarkıtların arasındaki taş yüzeye merkezden bir, kenar noktalarından üçer çiviyle tutturulan seramiklerden biri tek renk firuze sırlı, diğeri yeşil astar boyamalı ve bunun dışındaki örneklerin tümü sıraltı tekniktir. Beyaz astar üzerine mavi boyalı tabakların bir tanesi manzara betimlidir. Kompozisyon düzeni seramiklerin çoğunda merkez ve gövdede farklılık gösterecek şekilde yaprak, kıvrım dal, çeşitli türde çiçek ve stilize bitkisel motiflerden gelişmektedir. Hacı Nasır Camii minaresinin şerefe altı ve petek bölümünde yer alan bacininin çoğu bitkisel, birkaç tanesi ise geometrik bezemelidir. Sıraltına baskı veya boyama tekniğiyle tek renk mavi veya çok renkli dekorlanmışlardır. Şerefe altındakiler yuvarlak rozetlerin içine birden fazla çiviyle tutturulmuş iken petektekiler iki kenarından büyük boyutlu metal çivilerle minarenin burmalı yüzeyine açılan yuvalara yerleştirilmiştir. Hüseyin Paşa

Camii minaresi çift şerefelidir. İlk sıradaki şerefe altına tümü birbiriyle aynı horoz figürlü tabaklar, ikinci şerefenin alt kısmına ise üzüm salkımı, asma yaprağı, benek ve bitki motiflerinden oluşan iki tip tasarıma sahip lacivert tabaklar yerleştirilmiştir. Sıraltına baskı tekniğiyle bezenmiş tabakların merkezindeki küçük çivilerle yüzeyden dışa doğru çıkıntı yapan rozetlere çakıldıkları görülür. Karagöz Camii minaresindeki on iki seramik de mavi-beyaz grubu örneğidir. Birbirinden farklı bitkisel motiflerle bezenmişlerdir. Dipteki çiçekler simetrik, kenardakiler oldukça yoğun ve iç içe geçmiş biçimdedir. Şerefe altındaki taş blokların yüzeyine merkez noktalarından üçer çivi ile tutturulmuşlardır. Karatarla Camii minaresindeki bacini şerefe altında ve petekte yer almaktadır. Bir kısmı dökülmüştür. Yuvaların içi boştur. Şerefe altındaki yuvalar üçgen dilimlidir. Petektekiler sade bir düzendedir. Sıraltı tekniğindeki tabaklar beyaz zemin üzerinde ağırlıklı olarak mavi bitki ve çiçek motifleriyle bezenmiş, şeffaf renksiz sırla sırlanmıştır. Mimari öğeler barındıran manzara tasvirli kap dikkat çekmektedir. Her birine farklı bir kompozisyon uygulanan tabaklarda birden fazla çivi kullanılmıştır. Kılınçoğlu Camii'nden tek bir seramik parçası günümüze gelebilmiştir. Şerefe altında bulunan bacini yuvaları bir örnek haricinde boştur. Ortadan bir çiviyle tutturulan seramik çanak parçası sıraltı tekniklidir. Mavi ve kırmızı boyalı bezemesi seçilememektedir. Kozanlı Camii minaresinin şerefe altına taş rozetlerin ve bacini yuvalarının dönüşümlü dizildiği ancak yuvalardan yalnızca bir tanesinin dolu olduğu görülmektedir. Birden fazla çiviyle kakılan mavi-beyaz tabak sıraltına baskı tekniklidir. İç yüzüne kuş figürleri, doğa manzarası ve mimari ayrıntılar işlenmiştir. Kozluca Camii minaresinin şerefe altına kare çini plakalar ve bacini ile renk katılmıştır. Taş bloklara kakılan sıraltına boyama teknikli seramiklerin biri hariç hepsi çiviyle mihlanmıştır. Çivili tabakların geometrik ve ağırlıklı olarak bitkisel bezemeleri birbirine benzemektedir. Bazıları eş, bazıları da farklı renklerin kullanıldığı ancak aynı kompozisyona sahip seramiklerdir. Ömer Şeyh Camii minaresindeki kaplar merkez noktalarından birer çiviyle yuvalarına tutturulmuştur. Yuvaların bazısı boştur. Sıraltı teknikli seramiklerin biri hariç tümü mavi-beyaz renklerde çelenk motifleriyle bezelidir. Sarı, mavi, yeşil ve kırmızıyla çok renkli bir tasarım sergileyen bu tabağın iç yüzü stilize çiçek ve yapraklarla donatılmıştır. Şahveli Camii minaresinin şerefe alt kısmında sıraltı teknikli bacini bulunmaktadır. Şirvani Camii minaresi çift şerefelidir. Her iki şerefenin altı ve ayrıca petek bölümü baciniyle süslenmiştir. Kenarlardan birden fazla sayıda çiviyle tutturulan seramiklerin yuvaları da ayrıca bir bezemeye sahiptir. Dışa doğru üçgen, yivli,

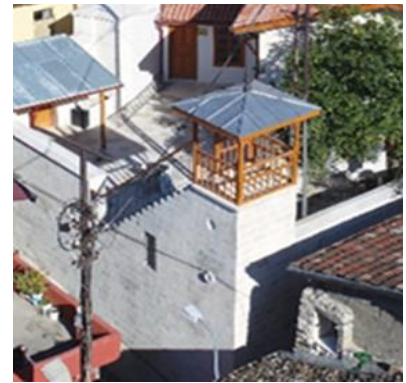
zikzak ve dilimli şekillenmişlerdir. Tabaklar sıraltı tekniğindedir. Boya veya baskı ile iç yüzlerine desenler işlenmiştir. Petektekilerin büyük bir kısmı dökülmüştür. Çelenk motifi, asma yaprağı, üzüm salkımı, çok çeşitli renklerde çiçek ve yapraklar hâkim unsurlardır. Manzara ve mimari öğeler ile ay yıldız desenli tabaklara da rastlanmaktadır. Tabakhall Camii'nin minaresindeki bacini yuvalarının çok büyük bir bölümü boştur. Seramiklerin günümüze ulaşanları tek renk mavi sırlı ve bezemesizdir. Tahtani Camii'ndeki tabaklar şerefe altındaki yuvalara merkez veya kenarlarından çakılan çivilerle yerleştirilmiştir. Sıraltı teknikli seramiklere üzüm salkımı, çelenk ve stilize bitkisel motifler işlenmiştir. Manzara tasvirli birkaç örnek dikkati çekmektedir. Natüralist üslupta betimlenmiş unsurlar içine mimari öğeler, hayvan ve insan figürleri serpiştirilmiştir. Ayşe Bacı Camii minaresindeki bacininin tümü dinî yazılı ibareler ile bezenmiştir. Gövdenin sonunda yer alan yuvaların boyutları farklılık göstermektedir. Birçoğunun iç kısmı boştur. Çivi kullanılmadan tutucu bir malzemeye taş bloklara kakılan sıraltı teknikli tabakların dip kısımlarındaki dinî ifadelerin çevresi çok renkli bitkisel motiflerle sarılmıştır. Nizip Çarşı Camii'ndeki tabak yuvaları oldukça gösterişlidir. Taş kabalarının birkaç katlı kenarları zikzak, yiv, üçgen ve dilimlerle hareketlendirilmiştir. Merkez noktalarından birer çivi ile tutturulan sır altına çok renkli boyamayla bezenmiş seramiklerin iç yüzünde bitkisel motifler ağırlıktadır. Ayrıntıda geometrik şekillere yer verilmiştir. Bunların yanı sıra balık pulu da uygulanan motifler arasındadır. Nizip Saha Camii'nin minaresinde şerefe altına kakılan sıraltı teknikli seramikler birbirinin aynıdır. Tek tip tabak kullanılmıştır. Mavi-beyaz renkli tabakların kenarları tek bir daldan yayılan çiçek ve yapraklarla donatılmıştır. Nizip Şıhlar Camii'ndeki sıraltı teknikli bacininin siyah stilize çiçeklerle bezeli olanı haricinde hepsi tek tip özelliktedir. Merkezlerinden bir çivi ile tutturulan tabaklar mavi çelenk motifiyle süslenmiştir. Nizip Leylek Camii minaresindeki dilimli yuvalara dip kısımlarından karşılıklı ikişer çiviyle kakılan sıraltı tekniğindeki tabaklar çelenk, üzüm salkımı, asma yaprağı, şeritler ve kısmen geometrik motiflerle bezenmiştir. Onikigen planlı şerefenin alt kısmına dizilen seramikler mavi ve lacivert renklidir. Nizip Tatlıcak Camii minaresinde şerefe altında bulunan bacini de tek tip özellik sergilemektedir. Sıraltı tekniğinde bezenmiş mavi-beyaz tabakların kenarları kalın şeritlerle çevrelenmiştir. İçi boş seramik yuvalarında, dökülen kaplara ait çiviler durmaktadır. Nizip Turlu Köyü

Camii minaresinde gövdenin sonundaki dikey silmelerin altına peşi sıra dizilen sıraltı teknikli tabaklar bitkisel motiflerle bezenmiştir.

Şekil 68-70 (soldan sağa): Nizip’te yer alan Çarşı Camii, Saha Camii ve Şıhlar Camii minarelerindeki bacini (Gaziantep KVKBKM Arşivi).

Hatay yapılarında bacini kullanımını tekil birkaç örnekle sınırlı kalmıştır. Tabak formulu seramiklerin kullanım yeri minare kaidesidir. Yayladağı ilçesinde yer alan Kasım Bey Camii’nin minare kaidesindeki beyaz hamurlu tabak parçası sıraltı tekniğinde mavi ve siyah boyanmış, şeffaf renksiz sırla kaplanmıştır.¹⁰⁵ Küçük bir parçası günümüze ulaştığından bezemesi anlaşılmamıştır. Antakya Ağca Mescit’in¹⁰⁶ ezanlık kaidesindeki bacini yuvaları ise boştur. Sonradan gerçekleştirilen bir müdahaleyle yuvalar sıvayla kaplanmıştır.

Şekil 71: Kasım Bey Camii minaresi (Hatay VBM Arşivi).

Şekil 72: Seramik parçasının görünüşü (Şancı, 2006).

Şekil 73: Ağca Mescit ezanlık (Hatay VBM Arşivi).

¹⁰⁵ Fuat Şancı, **Hatay İlinde Türk Mimarisi**, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 527.

¹⁰⁶ Şancı, **a.g.e.**, s. 159.

Kahramanmaraş şehir merkezindeki Bayazıtlı Camii¹⁰⁷, Boğazkesen Camii¹⁰⁸, Saraçhane Camii¹⁰⁹ ve Ulu Cami¹¹⁰ minarelerinin şerefe alt kısımları seramik tabaklarla renklendirilmiştir. Bayazıtlı Camii'ndeki bacini, şerefe altındaki mukarnas sarkıtların arasına yerleştirilmiştir. Kenarları dilimli şekillerle hareketlendirilen yarım küre formlu yuvalara orta noktalarından birer çiviyle mihlanan sıraltı tekniğindeki tabakların her biri farklı bir kompozisyonla bezelidir. Birçoğunun gövde ve ağız kenarı kırıktır. Natüralist üslupta çizilmiş doğadan görünümüyle bitkisel unsurlar ağırlıktadır. Boğazkesen Camii minaresindeki bacini yuvalarından bazısının içi boştur. Seramiklerin tutturulması için kullanılan çivilerin yerinde durduğu görülmektedir. Yuvaların her iki yanında çarkıfelek veya altı yapraklı çiçek şeklinde bezenmiş rozetler bulur. Sıraltı tekniğindeki tabakların çapları farklılık göstermektedir. Saraçhane Camii minaresindeki bacini, şerefe altı ile gövdenin sonundaki silmenin arasına art arda gelecek şekilde dizilmiştir Ortada büyük, iki yanda daha küçük boyutlu şekilde sıralanan tabaklar tüm gövdeyi dolamaktadır. Dip kısımlarından birer çiviyle yuvalarına yerleştirilen sıraltı baskı teknikli seramiklerden büyük çaptakiler mavi-beyaz çelenk motifleriyle bezenmiştir. Diğerlerine kırmızı, mavi, yeşil ve sarı renkli kalın kuşaklar veya stilize bitkisel motifler işlenmiştir. Ulu Cami minaresinin şerefe altında tek tipte bacini kullanılmıştır. Sıraltı tekniğindeki mavi-beyaz renkli seramiğin merkezine mimari öğeler, hayvan figürleri ve gemi tasviri içeren bir manzara kompozisyonu uygulanmıştır. Dip ve kenar kısımlarından birden fazla çiviyle kakılan tabakların yuvaları ise yivli bir bezemeye sahiptir. İki taraftan çarkıfelek veya yıldız şekilli rozetlerle çevrelenmiştir.

Kahramanmaraş minarelerinde kullanılan bacini dip kısımlarından bir veya Ulu Cami'ndeki gibi merkez ve kenarlarından dörder çiviyle kakılmıştır. Şerefe altındaki yuvalar rozet şeklinde dilimler ve zikzak motifleriyle hareketlendirilmiştir. Saraçhane Camii'ndeki yuvalar da eşkenar dörtgen biçimindeki bir çerçevenin içine alınmıştır. Ulu

---

¹⁰⁷ Bekir Sami Bayazıt, **Kahramanmaraş'ta Bayazitoğulları (1514-1990)**, Kahramanmaraş: Ukde Yayınları, 1998, s. 16; Rahmi Tekin, "Zülkadir Beyliği ve Osmanlı Devleti Zamanında Maraş'ta Yapılan Vakıf Eserler", **Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 3, 2000, s. 335; Mehmet Özkarcı, **Türk Kültür Varlıkları Envanteri 45 Kahramanmaraş**, Ankara: TTK Yayınları, 2007, s. 69.

¹⁰⁸ Tekin, **a.g.e.**, s. 316; Özkarcı, **a.g.e.**, s. 100.

¹⁰⁹ Özkarcı, **a.g.e.**, s. 243.

¹¹⁰ Hamza Gündoğdu, **Dulkadirli Beyliği Mimarisi**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986, s. 37; Refet Yinanç, **Dulkadir Beyliği**, Ankara: TTK Yayınları, 1989, s. 119; Özkarcı, **a.g.e.**, s. 289; Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Maraş Ulu Camii", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 42, İstanbul: TDV Yayınları, 2012, s. 111.

Cami minaresinde transfer baskılı İngiliz tabakları, Bayazıtlı Camii'nde ise mavi-beyaz Kütahya seramikleri kullanılmıştır.

Şekil 74-77 (soldan sağa): Ulu Cami, Saraçhane Camii, Bayazıtlı Camii ve Boğazkesen Camii minarelerindeki bacini (Kahramanmaraş Belediyesi Arşivi).

Kayseri'nin Kocasinan ilçesindeki Çandır Camii'nin¹¹¹ iç mekânında yetmiş altı adet bacini bulunmaktadır. Mihrap nişinin üzerindeki dörtgen panoda alçı sıvanın içine gömülen seramikler tüm yüzeyi kaplayacak şekilde yan yana dizilmiştir. Küçük boyutlu çay tabakları ve daha büyük boyutlarda kahvaltılık ve yemek tabakları kullanılmıştır. Farklı

¹¹¹ Yıldırım Özbek, Celil Arslan, **Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri**, C. I, Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2008, s. 166.

teknik ve üslupta üretilen seramiklerden ithal ürünler dikkati çekmektedir. Manzara tasviri, çelenk ve ay yıldız motifi, çeşitli türde bitkiler ile bezenmişlerdir. Gaziantep, Kahramanmaraş ve Şanlıurfa minarelerini süsleyen tabakların yakın benzerleridir.

Şekil 78-79: Kayseri Çandır Camii'ndeki bacini (Kayseri VBM Arşivi).

Gaziantep'teki yirmiye aşkın yapıdan sonra bacininin en yoğun görüldüğü ikinci şehir Şanlıurfa'dır. Ceylanpınar, Siverek, Viranşehir ve Birecik ilçelerinde de bacini uygulamasının örnekleriyle karşılaşmaktadır. Seramiklerin kullanım yeri çoğu yapıda minaredir. Köşk tipi minarelere de rastlanmaktadır. Bununla birlikte giriş kapısı ile son cemaat yeri, avlu duvarı ve revak kemerleri de tercih edilen alanlar arasındadır. Hızanoğlu Camii¹¹² ve Mevlid-i Halil (Dergâh) Camii¹¹³ minarelerinde hem şerefe altında hem gövdede; Hüseyin Paşa Camii'nde¹¹⁴ gövdenin sonunda, Yusuf Paşa Camii'nde¹¹⁵ gövde

¹¹² Mahmut Karakaş, **Şanlıurfa ve İlçelerinde Kitabeler**, Konya: Şanlıurfa Valiliği Yayınları, 2012, s. 95; Cihat Kürkçüoğlu, **Şanlıurfa İli Camileri**, Ankara: Şanlıurfa Belediyesi Yayınları, 2013, s.77.

¹¹³ Karakaş, **a.g.e.**, s. 117; Kürkçüoğlu, **a.g.e.**, s. 108.

¹¹⁴ Kürkçüoğlu, **a.g.e.**, s. 80; Kılavuz, **a.g.e.**, s. 329; Muhammet Arslan, **Şanlıurfa'da Osmanlı Dönemi Cami ve Mescit Mimarisi**, (Yüksek Lisans Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 103.

¹¹⁵ Karakaş, **a.g.e.**, s. 166; Kürkçüoğlu, **a.g.e.**, s. 70; Halit Çal, "Urfa'daki Taşınmaz Eski Eserler Hakkında Bir Ön Araştırma", **Yeni Haran Çevresi: İnsan Bilimleri Araştırma Dergisi**, S. 4, İstanbul, 1993, s. 58.

ortasında; Birecik Ulu Camii¹¹⁶, Halfeti Ulu Camii¹¹⁷ minarelerinde şerefe altında; İmam Sekkaki Camii¹¹⁸ ve Mevlid-i Halil Camii'nde yer alan köşk tipi minarelerin kaide ve kemer köşeliklerinde çanakların kullanıldığı görülmektedir. Hasan Paşa Camii¹¹⁹ ve Pazar Camii'nin¹²⁰ avlu duvarındaki kemer köşeliği, Kara Musa Camii'nin¹²¹ giriş duvarı ve Mevlid-i Halil Camii'nin giriş kapısı, avlu revakları ve cephe duvarındaki pek çok alan seramik tabaklarla bezelidir. Çakeri Camii'nin¹²² köşk tipi minaresinde ve Hayrullah Camii¹²³, Ceylanpınar Ulu Camii¹²⁴, Siverek Sulu Camii¹²⁵ ve Viranşehir Ulu Camii¹²⁶ minarelerinde bulunan bacini yuvalarının içleri ise boştur.

Şanlıurfa yapılarındaki bacininin minare gibi tek bir alanla sınırlı kalmayıp çok çeşitli noktalarda süsleme programına katıldığı görülmektedir. Hüseyin Paşa Camii ve Halfeti Ulu Camii minarelerindeki bezemesiz yuvarlak bacini yuvaları dışında kalan örnekler taş bloklarda açılmış oyuklara yerleştirilmiştir. Birecik, Halfeti ve Siverek'teki Ulu Camilerde çivi kullanılmış iken diğerlerinde sabitleme görevi gören bir harçla gömme işlemi gerçekleşmiştir. Hüseyin Paşa Camii ve Birecik Ulu Camii'ndeki mavi-beyaz Kütahya seramikleri ile Mevlid-i Halil Camii'ndeki ithal Avrupa tabakları dikkat çekmektedir.

---

¹¹⁶ Cihat Kürkçüoğlu, **Birecik**, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996, s. 14; Mustafa Güler, "Birecik Ulu Camii'nin Mimari Olarak İncelenmesi ve Değerlendirilmesi", **Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi**, C. 13, S. 26, 2018, s. 189.

¹¹⁷ Karakaş, **a.g.e.**, s. 402; Kürkçüoğlu, **a.g.e.**, 2012, s. 169; Suat Alp, "Halfeti'deki Eserler- Merkez Camii", **Birecik, Halfeti, Suruç, Bozova İlçeleri ile Rumkale'deki Taşınmaz Kültür Varlıkları**, ed. Aynur Durukan, Ankara: GAP Yayınları Kültür Dizisi, 1999, s. 234.

¹¹⁸ Kürkçüoğlu, **a.g.e.**, s. 95; Çal, **a.g.e.**, s. 58; Arslan, **a.g.e.**, s. 120.

¹¹⁹ Karakaş, **a.g.e.**, s. 82; Kürkçüoğlu, **a.g.e.**, s. 57.

¹²⁰ Karakaş, **a.g.e.**, s. 57; Kürkçüoğlu, **a.g.e.**, s. 22.

¹²¹ Karakaş, **a.g.e.**, s. 106; Kürkçüoğlu, **a.g.e.**, s. 115; Çal, **a.g.e.**, s. 58; Arslan, **a.g.e.**, s. 151.

¹²² Karakaş, **a.g.e.**, s. 65; Kürkçüoğlu, **a.g.e.**, s. 34; Arslan, **a.g.e.**, s. 32.

¹²³ Karakaş, **a.g.e.**, s. 90; Kürkçüoğlu, **a.g.e.**, s. 94; Çal, **a.g.e.**, s. 58.

¹²⁴ Cumhuriyet döneminde inşa edilen cami minaresiyle birlikte yakın zaman önce yıkılmıştır.

¹²⁵ Karakaş, **a.g.e.**, s. 443; Kürkçüoğlu, **a.g.e.**, s. 210.

¹²⁶ Karakaş, **a.g.e.**, s. 458; Kürkçüoğlu, **a.g.e.**, s. 220.

Şekil 80-81: Hızanoğlu Camii minaresi ve seramik parçasının görünüşü (Şanlıurfa KVKBKM Arşivi).

Şekil 82-83: Yusuf Paşa Camii minaresi ve seramik tabağın görünüşü (Şanlıurfa KVKBKM Arşivi).

Hasan Paşa Camii'ni "U" biçiminde üç taraftan kuşatan avlu duvarında çok sayıda bacini kullanılmıştır. Çivisiz, tutucu bir harç yardımıyla yerleştirilen tabaklar farklı teknik, üslup ve bezeme özelliklerine sahiptir. Sıraltına boya ve baskı tekniğiyle bezenmiş tabakların ölçüleri de değişkenlik göstermektedir. Kemer köşeliklerinde yer alanların iç yüzlerinde natüralist çiçekler baskın iken giriş açıklığı alınlığındakilere dinî ibareler işlenmiştir. Hızanoğlu Camii'nden tek bir örnek günümüze gelebilmiştir. Sıraltı teknikli mavi-beyaz tabak parçası çiçek motifleriyle bezelidir. Minarenin gövde ve şerefe

altlığındaki diğer bacini yuvaları boştur. Üçgen bir formda açılan yuvaların düzenleniş biçimi çintemani motifini anımsatmaktadır. Yuvalarda ve küçük bir parçası görülebilen tabakta çivi izine rastlanmamıştır. Hüseyin Paşa Camii'nin onikigen planlı minare gövdesinde altmış kadar bacini bulunmaktadır. Üçer sıra hâlinde ve tüm gövde boyunca dizilen tabaklardan ikinci sıradakiler alt ve üstteki iki seramiğin orta noktasına gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Alt ve üsttekiler taş blokların yüzeyine kakılmış iken daha büyük çaplı ikinci sıradakilerin yuvaları ise dışa doğru çıkıntı yapmaktadır. Harç veya alçı kullanılarak gömme işlemi gerçekleştirilmiştir. Tek renk firuze ve mor tonlarında sırlanmış birkaç tanesi dışında hepsi mavi-beyaz Kütahya seramiğidir. Tüm veya tüme yakın tabaklar natüralist üslupta betimlenmiş bahar dalları ile çeşitli tür ve boyutlarda yaprak ve çiçek motifleriyle donatılmıştır. Kompozisyon düzeni dip, gövde ve kenarlarda farklılaşmaktadır. Krizantem, lale ve servilerle her biri ayrı bir tasarım sergilemektedir. Kara Musa Camii'nin kuzey giriş cephesinde on bir adet bacini bulunmaktadır. Cephe duvarına kakılan tabaklar sıraltı tekniğinde bitkisel motiflerle bezelidir. Mevlid-i Halil Camii revaklı bir avluyla çevrili türbe, oda ve hazire gibi çeşitli yapı topluluklarından oluşan bir külliye parçasıdır. Sıraltına boya ve baskı tekniğiyle bezeli baciniyle bu birimlerin birçok yerinde karşılaşılmaktadır. Avlu duvarı üzerinde yükselen üç adet köşk minarenin kaide ve kemer köşeliklerine kakılan seramiklerin çay tabaklarına benzer bir bezemeye sahip olması ilginçtir. Avlunun doğusunda kalan asıl minarenin gövdesindeki mavi ay yıldız desenliler ile şerefe altındaki daha büyük çaplı ve birbirine eş kırmızı baskılı tabaklar tek bir taş bloğa kakılmıştır. Revakların kemer köşelikleri, avlu kapıları ve farklı noktadaki duvar yüzeyine çivi kullanılmadan yerleştirilen yerli ve ithal üretim tabakların geneline dinî ifadeler, manzara tasvirleri, çelenk ve bitkisel motiflerin yoğun biçimde uygulandığı bezemeler işlenmiştir. İmam Sekkaki Camii'nin köşk minaresindeki bacini geleneksel çay tabaklarını anımsatan ancak ebat olarak daha büyük örneklerdir. Pazar Camii'nin avlu duvarındaki kemer köşeliklerinde yer alan dinî yazılı tabaklar taş bloklara açılan yuvalara çivi kullanılmadan kakılmıştır. Yusuf Paşa Camii minaresinde bir adet bacini kullanılmıştır. Gövdenin ortasındaki tabak oldukça büyük boyutludur. Baskı teknikli seramiğin iç yüzü mavi-beyaz bitkisel bezemelerle dekorlanmıştır. Birecik Ulu Camii minaresinin şerefe altlığına orta ve kenarlarından üçer çiviyle tutturulan bacini, stilize palmetlerin arasına dönüşümlü biçimde yerleştirilmiştir. Firuze ve yeşil sırlanmış iki örnek dışında tümü mavi-beyaz bitkisel dekorlu Kütahya tabağıdır. Halfeti Ulu Camii

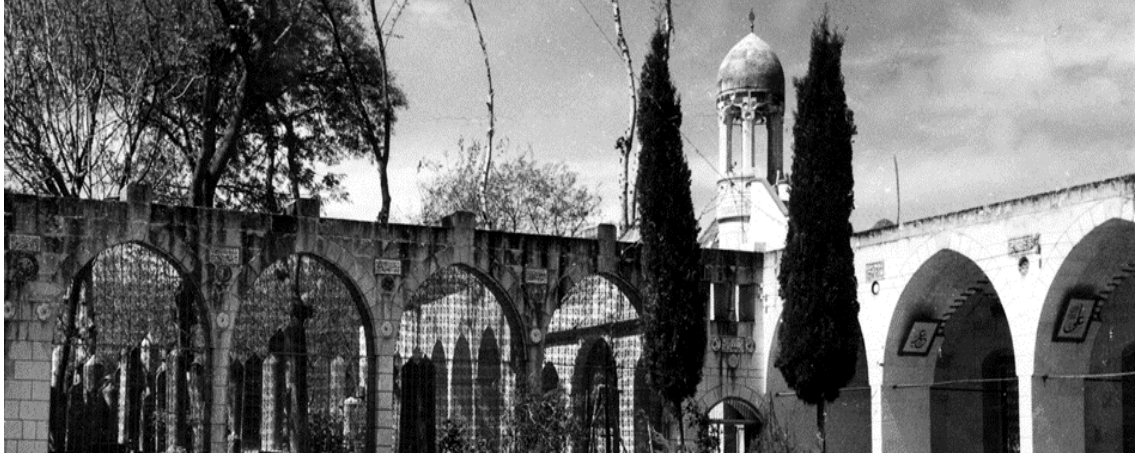
minaresinin şerefe altlığına merkezlerinden birer çiviyle kakılan sıralı teknikli tabaklar, üzüm salkımı, asma yaprağı ve stilize çiçek motifleriyle bezelidir. Seramiklerin çoğu dökülmüş, yuvalar boş kalmıştır. Siverek Sulu Camii minaresinin şerefe alt kısmındaki bacini de günümüze gelememiştir. Yuvaların bazısında tutturma amaçlı kullanılan çiviler görülür.

Şekil 84: Hasan Paşa Camii avlu duvarındaki bacini (Şanlıurfa VBM Arşivi).
Şekil 85: Pazar Camii avlu duvarındaki bacini (Şanlıurfa KVKBKM Arşivi).

Şekil 86: Kara Musa Camii giriş cephesindeki bacini (Şanlıurfa VBM Arşivi).

Şekil 87: Mevlid-i Halil Camii'nin avlu duvarındaki bacini (Şanlıurfa KVKBKM Arşivi).

Şekil 88-89: İmam Sekkaki Camii ve Mevlid-i Halil Camii'nin köşk tipi minaresindeki bacini (Şanlıurfa KVKBKM Arşivi).

İKİNCİ BÖLÜM

ANADOLU MİHRAPLARINDA SERAMİK ÇANAK KULLANIMI: KATALOG

Tezin katalog bölümünde dokuz yapı incelenmiştir. Yapılar, buldukları şehir ve bina ismine göre alfabetik sıralanmıştır.¹²⁷ Öncelikle, inşa ve onarım tarihleri ile mimari özellikleri hakkında kısa bir bilgi verilmiş ardından mihraplarında yer alan seramikler tanımlanmıştır. Seramiklerin numaralandırılmasında ise sayısal değerler esas alınmıştır. Birden fazla sayıda kullanımla karşılaşılan yapılarda numaralandırma işlemi yapılırken mihraplardaki konuma dikkat edilmiştir. Molla Büyük Camii'ndeki gibi karışıklığa yol açmamak ve parça durumundaki seramikleri göz ardı etmemek için rakamların yanında harflerden yararlanıldığı da olmuştur. Seramikleri yerinden çıkarıp incelemek mümkün olmadığından ölçülebilen mevcut boyutlarına bakılmış ayrıca benzer örnekler üzerinden yapılan bir karşılaştırma sonucu tür ve hamur özellikleri saptanmıştır. Kullanılan farklı kısaltmalar ise aşağıdaki gibidir:

Seramiklerin iç derinliği için D,

Tüm durumundaki seramiklerin ağız çapı için Ç,

Parça durumundaki sekizgen seramiklerin mevcut genişliği için M.G kısaltması yapılmıştır.

---

¹²⁷ Birçoğunun kesin inşa tarihi bilinmediği için bu şekilde bir dizilim tercih edilmiştir.

2.1. Ankara Ahi Yakup Camii (Şekil 90-95)

İnceleme Tarihi: 10.02.2021¹²⁸

2.1.1. Yapı

Yeri: Ankara ili, Altındağ ilçesi, İsmetpaşa Mahallesi, Çamlıca Sokak'tadır.

İnşa Tarihi ve Banisi: İlk inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir. Son cemaat yerinden harime geçişi sağlayan kapı üzerindeki kitabe yapının geçirdiği onarımları belgelemekte ancak kesin inşa tarihini vermemektedir. Mihrabın alçı süslemeleriyle köşeliğindeki seramik tabaktan hareketle 1392 yılında yapıldığı belirtilmektedir.¹²⁹

Onarım(lar): Kitabesinde; "Mescidi, 794 yılında Ahi Sinan oğlu Ahi Çelebi'nin oğlu Ahi Yakup imar etti. Bundan evvel de Ahi Şuca, Ahi Halil, Ahi Ali, Ahi Şerefüddün ve Ahi Yakup imar etmişti. Sonra, her yılda mahsulün onda birinden imam için elli, müezzin için ve kandil yağı için de otuz dirhem verilmesi kararlaştırıldı" yazılıdır.¹³⁰ Buna göre yapı 1392 (H.794) yılında ve daha önceki bir tarihte iki kez onarılmıştır.¹³¹ Sözü geçen faaliyetler dışında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2009 yılında restore edilmiştir.

Mimarisi: Dörtgen bir alan üzerine kurulmuş fevkani yapı, kuzey-güney doğrultusunda uzanan bir harim ile harimin batısına bitişik cemaat yerinden oluşmaktadır. Kiremit kaplı çatıyla örtülü yapının inşasında moloz taş, kerpiç ve devşirme malzeme birlikte kullanılmıştır. Harim ve son cemaat yerinin güney duvarında alçıdan yapılmış iki mihrap vardır. Harimdeki seramik çanakla bezelidir.

---

¹²⁸ Katalogda yer alan yapılar birden fazla kez yerinde incelenmiş ve incelemenin yapıldığı son tarih ilgili kısmında belirtilmiştir.

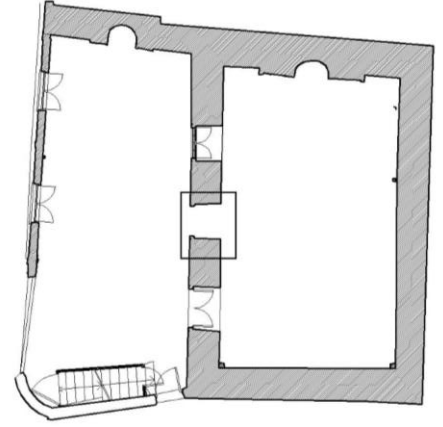
¹²⁹ Öney, **a.g.e.**, 1971, s. 41-42; Demiriz, **a.g.e.**, 1979, s. 178-179; Bekir Eskici, **Ankara Mihrapları**, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001, s. 25; Abdullah Karaçağ, **Beylikler Devri Mimarisinde Alçı Süslemeler**, (Doktora Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, s. 81-82; Mehmet Top, **Erken Dönem Osmanlı Mihrapları (XIV.-XV. Yüzyıl)**, (Doktora Tezi), Van: Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997, s. 58.

¹³⁰ Kitabe için bkz. Halim Baki Kunter, "Kitabelerimiz", **Vakıflar Dergisi**, S. II, Tıpkı Basım, Ankara, 2006, s. 436-437.

¹³¹ Nurettin Can Gülekli, **Ankara: Tarih-Arkeoloji**, Ankara: Doğu Matbaası, 1948, s. 114; Mübarek Galib, **Ankara: Mescidler, Camiler, Mezarlıklar, Kitabeler**, haz. Seyfettin Erşahin, Hüseyin Çınar, Ankara: Altındağ Belediyesi Kültür Yayınları, 1996, s. 23-24, 101-102; Eskici, **a.g.e.**, s. 25.

Şekil 90: Ahi Yakup Camii doğudan görünüş (Köse, 2021).

Şekil 91: Ahi Yakup Camii planı (Ankara VBM Arşivi).

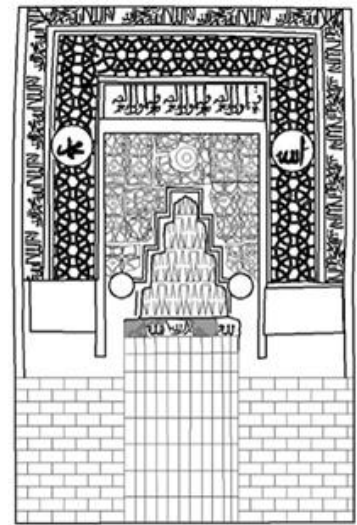
Yayınlar: Gülekli, **a.g.e.**, s. 114; Akyurt, **a.g.e.**, s. 21; Öney, **a.g.e.**, 1971, s. 40-42; Konyalı, **a.g.e.**, 1978, s. 9-12; Demiriz, **a.g.e.**, 1979, s. 178-180; Erken, **a.g.e.**, 1983, s. 376-377; Galib, **a.g.e.**, s. 23-24, 101-102; Top, **a.g.e.**, 58-59; Eskici, **a.g.e.**, s. 23-25; Karaçağ, **a.g.e.**, s. 78-82; Kunter, **a.g.e.**, s. 436-437; Ersay, **a.g.e.**, s. 202.

2.1.2. Seramik

Seramik Çanakların Yeri ve Mevcut Durumu: Harimdeki alçı mihrabın köşelik kısmında bulunan tabağın iç yüzü günümüzde yağlı boyayla kaplıdır. İlgili kaynakların aktarımlarından teknik ve bezeme özellikleri hakkında bilgi edinmek mümkündür.

Şekil 92: Mihrabın eski bir fotoğrafı (Demiriz, 1979).

Şekil 93: Mihrabın çizimi (Ankara VBM Arşivi).

Şekil 94: Ahi Yakup Camii mihrabı (Köse, 2021).

Seramik No: 1

Türü: Tabak.

Ölçüleri: Ç: 20 cm.¹³²

Hamur Rengi: -

Bezeme Özelliği: Kaynaklarda geçen ifade, iç yüzüne mavi-lacivert renkli bitkisel bir desenin uygulandığı yönündedir.¹³³

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: -

Şekil 95: Seramik No 1 (Köse, 2021).

---

¹³² Eskici, **a.g.e.**, s. 24.

¹³³ Bkz. Öney, **a.g.e.**, 1971, s. 41; İbrahim Hakkı Konyalı, **Ankara Camileri**, Ankara: Kültür Matbaacılık, 1978, s. 10; Demiriz, **a.g.e.**, 1973, s. 177; Demiriz, **a.g.e.**, 1979, s. 178.

2.2. Ankara Ayaş Başayaş Köyü Camii (Şekil 96-100)

İnceleme Tarihi: 11.07.2021

2.2.1 Yapı

Yeri: Ankara ili, Ayaş ilçesi, Başayaş Mahallesi'ndedir.

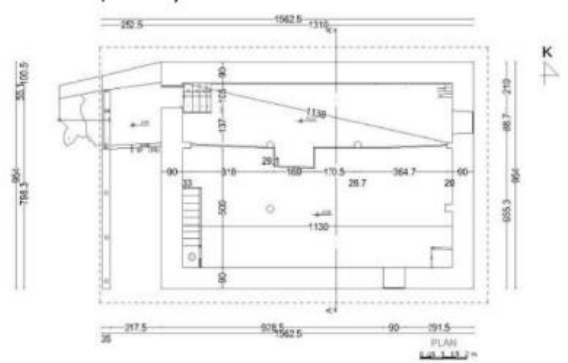
İnşa Tarihi ve Banisi: İnşasına dair bir bilgi mevcut değildir. Mihrabında kullanılan seramik tabak ve alçı kalıpların benzer örneklerine dayanılarak 14. ve 15. yüzyıllara tarihlendirilir.¹³⁴

Onarım(lar): Yapı, 1968 yılında onarılmıştır.¹³⁵

Mimari Tanımı: Dörtgen planlı yapıya batı cephedeki bir kapıdan girilmektedir. Kerpiç duvarlıdır. İçten düz ahşap tavan, dıştan ise kırma çatıyla örtülüdür. Harim mekânı üç ahşap sütun ile mihraba paralel üç sahına ayrılmıştır. Başlıca süs unsuru alçı mihrabıdır. Mihrabında seramik çanak kullanımıyla karşılaşılmaktadır.

Şekil 96: Başayaş Köyü Camii güneybatıdan görünüş (Köse, 2021).

Şekil 97: Başayaş Köyü Camii planı (Dişli, Bahçeci, 2018).

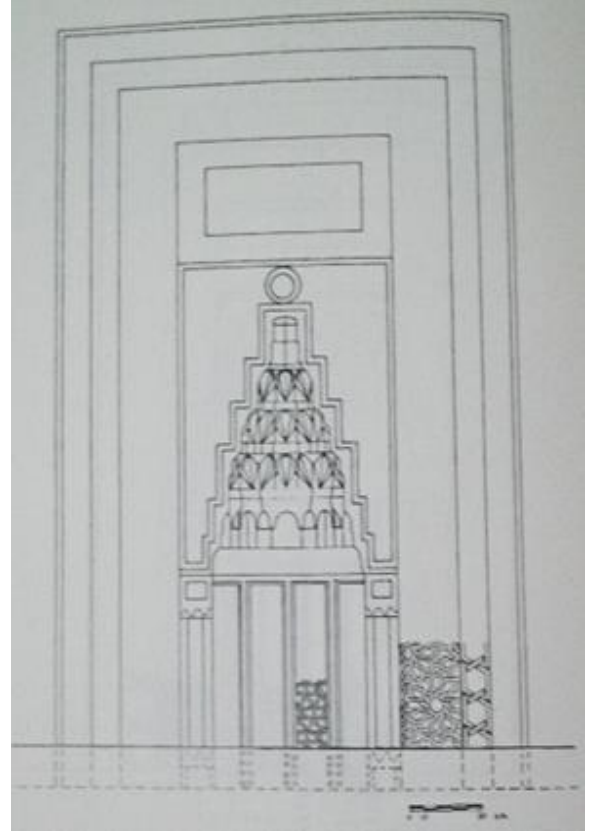
Yayınlar: Karaduman, **a.g.e.**, s. 127-141; Eskici, **a.g.e.**, s. 102-105; Ersay, **a.g.e.**, s. 202; Ersay Yüksel, **a.g.e.**, 2018, s. 334; Dişli, Bahçeci, **a.g.e.**, s. 76-78.

¹³⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hüseyin Karaduman, "Ankara Çevresinde Yapılan Tetkik Gezilerinde Tespit Edilen Dört Türk Yapısı", **Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1987 Yıllığı**, Ankara, 1988, s. 127-129; Eskici, **a.g.e.**, s. 105.

¹³⁵ Karaduman, **a.g.e.**, s. 127.

2.2.2. Seramik

Seramik anakların Yeri ve Mevcut Durumu: Alçı mihrabın köşelik kısmında, kavsara nişinin tam üstünde bir adet seramik tabak yer alır. Bugün üzeri plastik boya ile kaplıdır.¹³⁶

Şekil 98: Başayaş Köyü Camii mihrabı (Köse, 2021).

Şekil 99: Mihrabın çizimi (Eskici, 2001).

¹³⁶ Eskici, a.g.e., s. 104.

Seramik No: 1

Türü: Tabak.

Ölçüleri: Ç.: 25 cm.¹³⁷

Hamur Rengi: -

Bezeme Özelliği: Yayvan gövdeli tabak dışı çekik ve geniş ağızlıdır. Plastik boya ile kaplandığından bezeme tekniği belirlenememiştir.¹³⁸

Dönemi: -

Karşılaştırma: -

Şekil 100: Seramik No 1 (Köse, 2021).

---

¹³⁷ Eskici, **a.g.e.**, s. 104.

¹³⁸ Köy sakinlerinin verdiği ifadeye göre iç yüzü renkli bir desen ile bezeliydi. Bkz. Karaduman, **a.g.e.**, s. 128, dp. 8.

2.3. Ankara Hacı Doğan Camii (Şekil 101-107)

İnceleme Tarihi: 10.02.2021

2.3.1. Yapı

Yeri: Ankara ili, Altındağ ilçesi, Anafartalar Mahallesi, Konuklar Sokak'tadır.

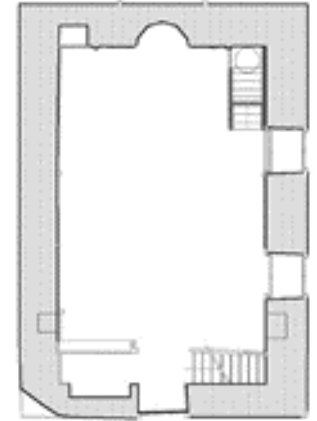
İnşa Tarihi ve Banisi: Kitabesi yoktur. İnşa tarihi ve banisi belli değildir. 1530 tarihli tahrir defterinde "Hacı Doğan Mahallesi Mescidi" ismi ile anılmaktadır.¹³⁹ Mihrabı, alçı süslemelerine göre 14.-15. yüzyıllara tarihlendirilmektedir.¹⁴⁰

Onarım(lar): Vakıflar Genel Müdürlüğüne 1936, 1948, 1970 ve 2008 yıllarında onarılmıştır.

Mimarisi: Uzunlamasına dikdörtgen planlı yapıya kuzey cephede bulunan bir kapıdan girilir. Son cemaat yeri niteliğindeki bir hazırlık mekânından sonra ahşap tavan kaplı harime geçilir. Giriş mekânındaki merdivenlerden üst katta yer alan kadınlar mahfiline ve kuzeybatı cephedeki balkona çıkış yapılır. Taş temel üzerine kerpiç duvarlı ve kırma çatılıdır. Mihrabı seramik çanaklar ile bezenmiştir.¹⁴¹

Şekil 101: Hacı Doğan Camii kuzeybatıdan görünüşü (Köse, 2021).

Şekil 102: Hacı Doğan Camii planı (Ankara VBM Arşivi).

¹³⁹ Gökçe Günel, Ali Kılıcı, "Ankara Şehri 1924 Haritası: Eski Bir Haritada Ankara'yı Tanımak", **Ankara Araştırmaları Dergisi**, C. 3, S.1, Ankara, 2015, s. 99.

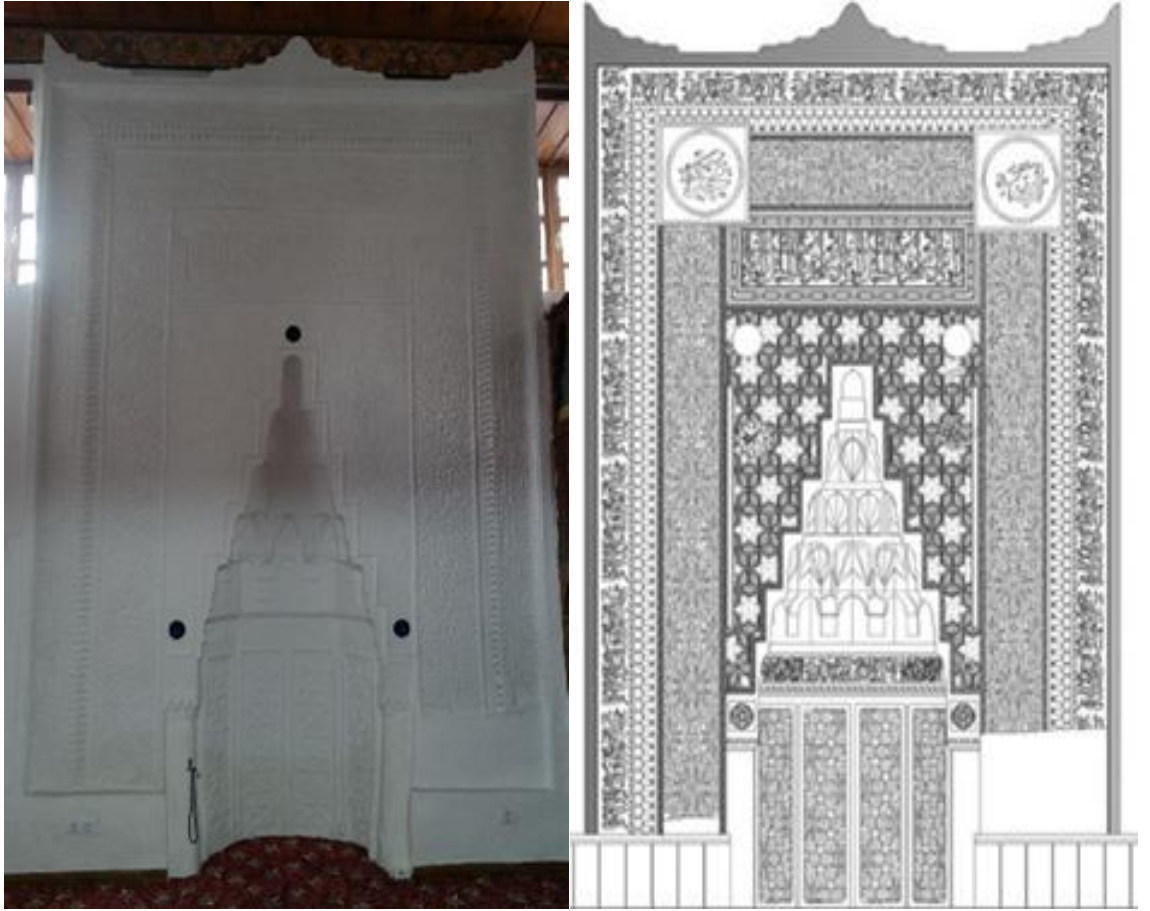
¹⁴⁰ Öney, **a.g.e.**, 1971, s. 48; Demiriz, **a.g.e.**, 1979, s. 194; Eskici, **a.g.e.**, s. 87; Karaçağ, **a.g.e.**, s. 120.

¹⁴¹ Eskici, **a.g.e.**, s. 86.

Yayınlar: Öney, **a.g.e.**, 1971, s. 48; Konyalı, **a.g.e.**, 1978, s. 43-44; Demiriz, **a.g.e.**, 1979, s. 194-195; Erken, **a.g.e.**, 1983, s. 443; Eskici, **a.g.e.**, s. 84-87; Karaçağ, **a.g.e.**, s. 116-120; Günel, Kılıcı, **a.g.e.**, s. 99.

2.3.2. Seramik

Seramik Çanakların Yeri ve Mevcut Durumu: Alçı mihrabın köşelik kısmında üç adet kâse yer almaktadır. Bunlardan biri kavsara nişinin bitim, diğer ikisi ise başlangıç noktasındadır.

Şekil 103: Hacı Doğan Camii mihrabı (Köse, 2021).
Şekil 104: Mihrabın çizimi (Ankara VBM Arşivi).

Seramik No: 1

Türü: Tek renk sırlı kâse.

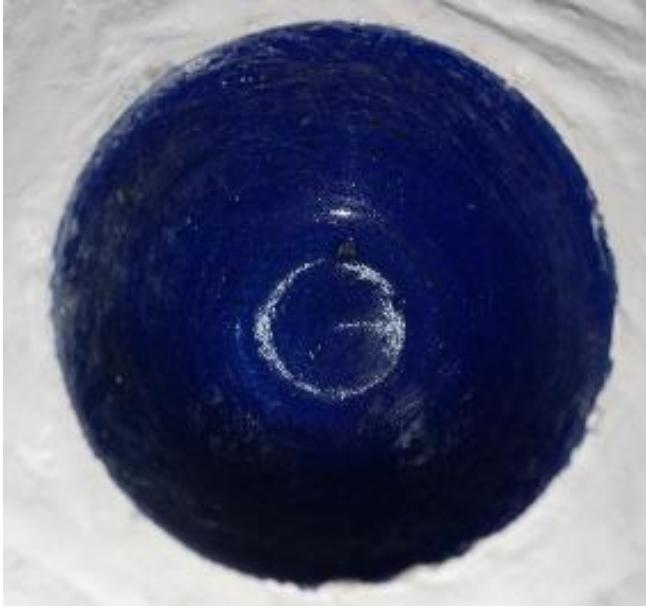
Ölçüleri: Ç.: 10 cm, D.: 5 cm.

Hamur Rengi: -

Bezeme Özelliği: Kavsara nişinin başlangıç kısmında, sol tarafta yer alır. Basit yuvarlak dudaklı ve yarım küresel gövdeli bir kâsedir. Tek renk lacivert sırlı yüzeyi bezemesizdir.

Dönemi: -

Karşılaştırma: -

Şekil 105: Seramik No 1 (Köse, 2021).

Seramik No: 2

Türü: Tek renk sırlı kâse.

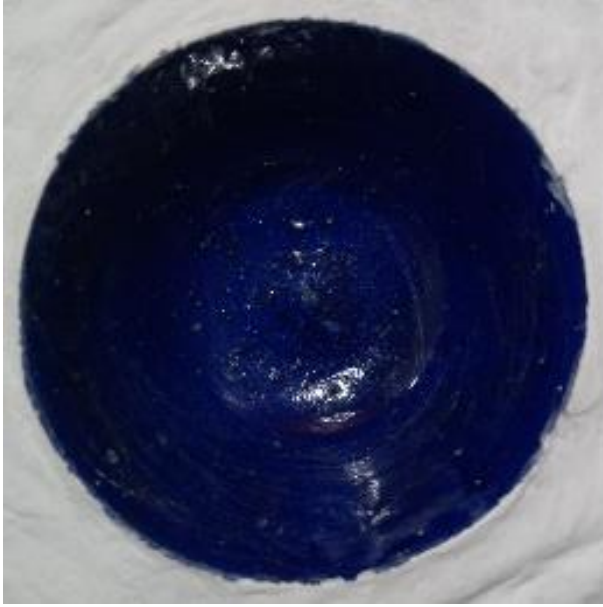
Ölçüleri: Ç.: 10 cm., D.: 5 cm.

Hamur Rengi: -

Bezeme Özelliği: Kavsara nişinin başlangıç noktasında yer alır. Basit yuvarlak dudaklı ve yarım küresel gövdelidir. Tek renk lacivert sırlı ve bezemesizdir.

Dönemi: -

Karşılaştırma: -

Şekil 106: Seramik No 2 (Köse, 2021).

Seramik No: 3

Türü: Tek renk sırlı kâse.

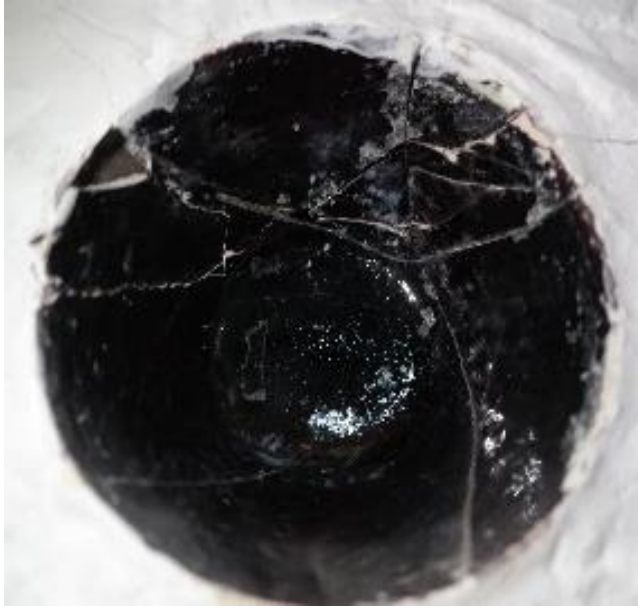
Ölçüleri: Ç.: 10 cm., D.: 5 cm.

Hamur Rengi: Beyaz.

Bezeme Özelliği: Kavsara nişinin tepe noktasında yer alan beyaz hamurlu kâse tek renk yeşil¹⁴² sırlanmıştır. Bezemesizdir. Gövde ve dudak kenarında yer yer kırıklar görülür.

Dönemi: -

Karşılaştırma: -

Şekil 107: Seramik No 3 (Köse, 2021).

---

¹⁴² Sır rengi koyu bir tonda mor ve kahverengiye çalmaktadır.

2.4. Ankara Kalecik Kale Camii (Şekil 108-115)

İnceleme Tarihi: 11.07.2021

2.4.1. Yapı

Yeri: Ankara ili, Kalecik ilçesi, Kale Mahallesi'ndedir.

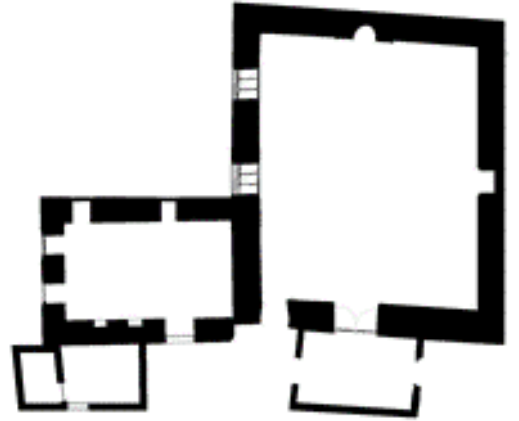
İnşa Tarihi ve Banisi: Özgün kitabesi bulunmamaktadır. Sonradan eklendiği anlaşılan Türkçe levhada, 1856 yılında inşa edildiği yazılıdır.¹⁴³ Mihrabın dilimli ve yarım daire planlı kavsarası 19. yüzyılda yapıldığı izlenimi verir.¹⁴⁴

Onarım(lar): Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2013 yılında restore edilmiştir.

Mimarisi: Kareye yakın uzunlamasına dikdörtgen planlı, tek sahınlı bir yapıdır. Kerpiç duvarlı, ahşap tavan kaplı ve kırma çatıyla örtülüdür. Alçı mihrabında seramik tabaklar kullanılmıştır.

Şekil 108: Kalecik Kale Camii kuzeyden görünüşü (Köse, 2021).

Şekil 109: Kalecik Kale Camii planı (Ankara VBM Arşivi).

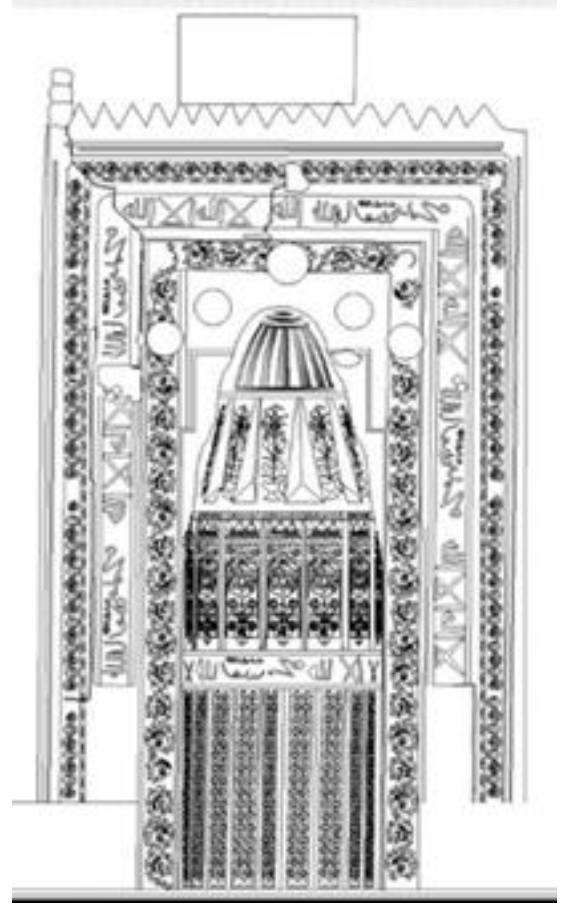
Yayınlar: Ersay, **a.g.e.**, 2010, s. 193-194; Yıldırım, **a.g.e.**, s. 544-545.

¹⁴³ Savaş Yıldırım, "Ankara'nın Kalecik İlçesindeki Camiler", **History Studies International Journal of History**, C.5, S.2, 2013, s. 545, dp. 25.

¹⁴⁴ Ayşe Ersay, **Ankara'daki Dini Yapılarda Mahalli Üslup**, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 193; Yıldırım, **a.g.e.**, s. 545.

2.4.2. Seramik

Seramik anakların Yeri ve Mevcut Durumu: Mihrabın dıştan üçüncü bordürü ve köşelik kısmına iki çift tabak simetrik yerleştirilmiştir.

Şekil 110: Kalecik Kale Camii mihrabı (Köse, 2021).
Şekil 111: Mihrabın çizimi (Ankara VBM Arşivi).

Seramik No: 1-2

Türü: Sıraltı boyama tekniğinde tabak.

Ölçüleri: Ç.: 15 cm.

Hamur Rengi: Beyaz.

Bezeme Özelliği: Dıştan üçüncü bordürde, kavsara nişinin sağ ve sol tarafında bulunan birbirinin aynı iki tabak, sır altına renkli boylarla dekorlanmıştır. Merkezde yer alan sarı çiçeğin çevresi mavi ve kırmızı çiçekli iki yaprak dalı ile sarılmıştır.

Dönemi: Geç Osmanlı-Cumhuriyet.

Karşılaştırma: Gaziantep şehir merkezindeki Şirvani Camii'nin minaresinde benzerleri kullanılmıştır.

Şekil 112: Seramik No 1-2 (Köse, 2021).

Şekil 113: Seramik No 1-2'nin çizimi.

Seramik No: 3-4

Türü: Sıraltı boyama tekniğinde tabak.

Ölçüleri: Ç.: 15 cm.

Hamur Rengi: Beyaz.

Bezeme Özelliği: Köşeliğin sağ ve soluna karşılıklı yerleştirilen tabaklar sıraltı tekniğiyle bezenmiştir. Mavinin açık ve koyu tonu bir arada kullanılmıştır. Merkezde altı kollu bir yıldız bulunmaktadır. Zemin kıvrım çizgiler ile doldurulmuş, düğüm motifiyle çerçeve oluşturulmuştur. Dört yapraklı üçer çiçek kenarlara serpiştirilmiştir. İç yüzdeki üç adet küçük delik ve yer yer görülen yıldız detayları dikkati çekmektedir.

Dönemi: Geç Osmanlı-Cumhuriyet.

Karşılaştırma: Gaziantep'in Nizip ilçesinde bulunan Tahtani Camii minaresinde yakın benzeri kullanılmıştır.

Şekil 114: Seramik No 3-4 (Köse, 2021).

Şekil 115: Seramik No 3-4'ün çizimi.

2.5. Molla Büyük Camii (Şekil 116-187)

İnceleme Tarihi: 21.06.2021

2.5.1. Yapı

Yeri: Ankara ili, Altındağ ilçesi, Kale Mahallesi, Yasa Sokak'tadır.

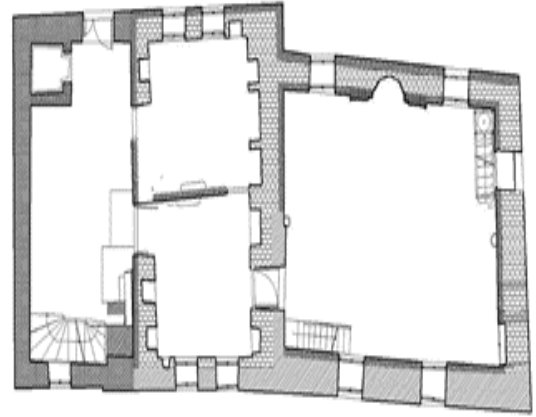
İnşa Tarihi ve Banisi: İnşa tarihi ve banisine dair bir kayıt yoktur. Alçı mihrabındaki seramik çanaklar üzerinden 14.-15. yüzyıllara tarihlendirilmektedir.¹⁴⁵

Onarım(lar): Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1941, 1952, 1988 ve 2014 yılında restore edilmiştir.

Mimarisi: Enine dörtgen planlı harim, iki tanesi duvara gömülü üç ahşap sütunla iki sahına ayrılmıştır. Ahşap hatıllı kerpiç duvar, kırma çatıyla örtülmüştür. Son cemaat yeri iki katlı düzenlenmiştir. Ahşap minaresi son onarımda yenilenmiştir. Minberi 1941 yılında eklenmiştir.¹⁴⁶ Alçı mihrabına seramik çanak ve parçaları gömülmüştür.

Şekil 116: Molla Büyük Camii kuzeydoğudan görünüşü (Köse, 2021).

Şekil 117: Molla Büyük Camii planı (Ankara VBM Arşivi).

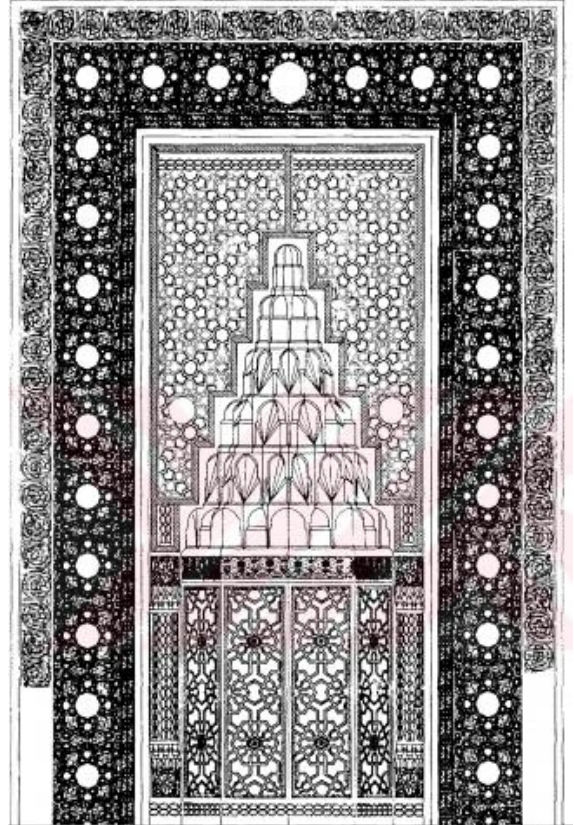
¹⁴⁵ Katharina Otto-Dorn, "Seldschukische Holsäulenmoscheen in Kleinasien", **Aus der Welt der islamischen Kunst, Festschrift für Ernst Kühnel zum 75. Geburtstag am 26.10.1957**, Berlin: Verlag Gebr. Mann, 1959, s. 75; Öney, 1971, **a.g.e.**, s. 34-35; Demiriz, **a.g.e.**, 1979, s. 217, 220; Sabih Erken, **Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler**, C. I, 2. b., Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1983, s. 427-428; Eskici, **a.g.e.**, s. 80; Karaçağ, **a.g.e.**, s. 125.

¹⁴⁶ Konyalı, **a.g.e.**, 1978, s. 76.

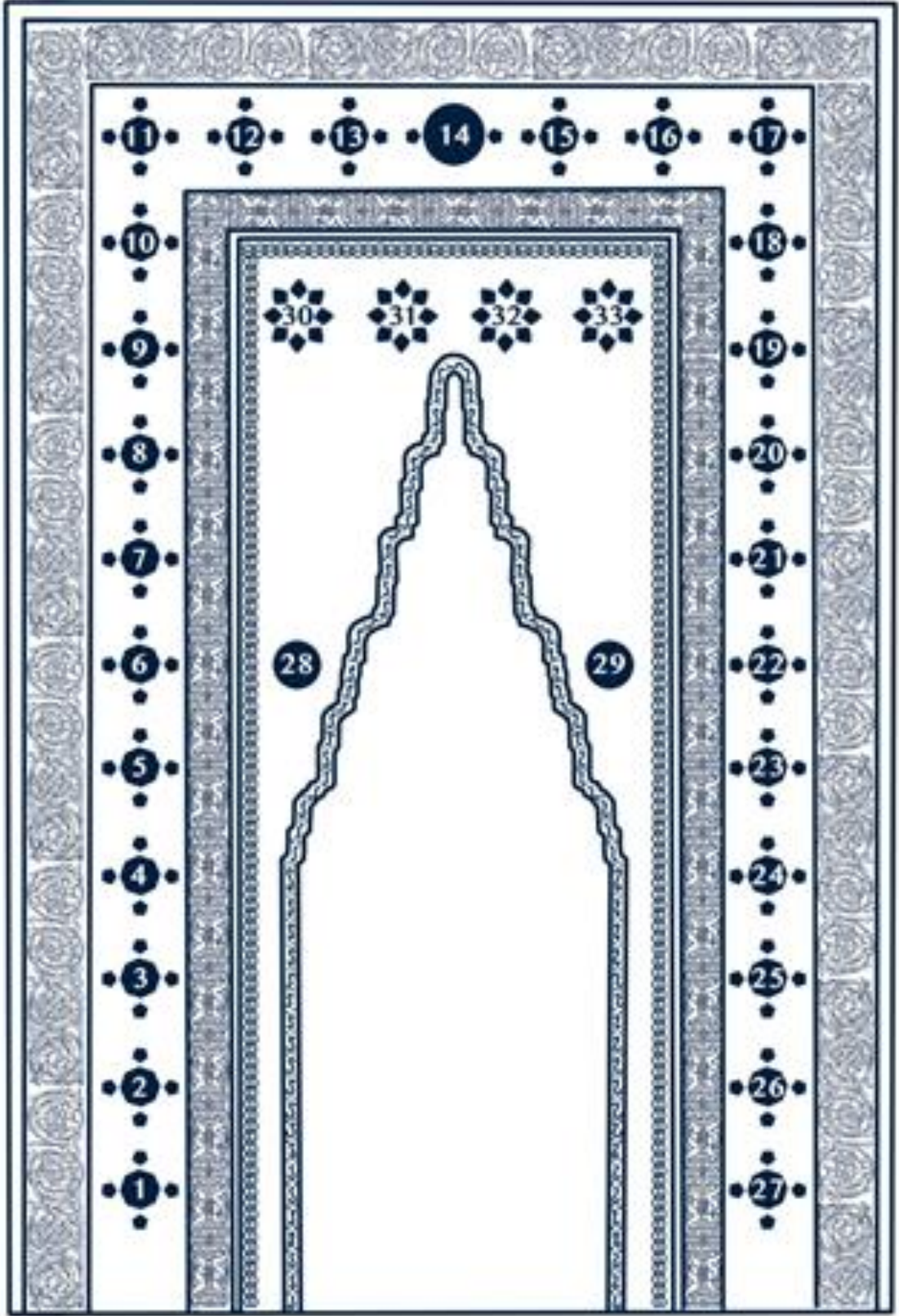
Yayınlar: Otto-Dorn, **a.g.e.**, s. 74-76; Öney, **a.g.e.**, 1971, s. 34-35; Konyalı, **a.g.e.**, 1978, s. 75-76; Demiriz, **a.g.e.**, 1979, s. 217-223; Erken, **a.g.e.**, 1983, s. 426-428; Top, **a.g.e.**, s. 91-92; Eskici, **a.g.e.**, s. 77-80; Karaçağ, **a.g.e.**, s. 121-125.

2.5.2. Seramik

Seramik Çanakların Yeri ve Mevcut Durumu: Alçıdan kalıplama tekniğiyle alçak kabartma şeklinde yapılmış mihrabın bordür ve köşeliğinde çok sayıda seramik çanak yer almaktadır.¹⁴⁷ Alçı bezemeye uyumlu bir biçimde kullanılan seramikler tüm veya parça hâlinindedir. Ters “U” biçimindeki bordüre ardışık bir biçimde dizilen sekizgen ve beşgen seramik parçalar, alçı yüzeydeki sekiz kollu yıldız ile bu yıldızı dört yönden kuşatan beş kollu yıldızların merkezine yerleştirilmiştir. Köşeliğin üst kısmında bulunan kabartma sekiz kollu yıldızların uçlarına da dörtgen parçalar gömülmüştür. Kavsara nişinin sağ ve sol kenarındaki iki tabak ve bordürün orta noktasındaki kâse ise bütün durumdadır.

¹⁴⁷ Demiriz, **a.g.e.**, 1979, s. 218-219; Eskici, **a.g.e.**, s. 78-79.

Şekil 118: Molla Büyük Camii mihrabı (Köse, 2021).
Şekil 119: Mihrabın çizimi (Karaçağ, 2002).
Şekil 120: Seramik çanakların dizilimini gösteren çizim.

Seramik No: 1 a

Türü: Milet işi kâse, dip ve gövde parçası.

Ölçüleri: M.G.: 12 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Sıraltı teknikli kâseye ait gövde ve dip parçasıdır. Beyaz astarlı, kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırla kaplıdır. Merkeze konduklun çiçek motifi bünyesinden çıkan ince dallarla mavi kalın bir şeride bağlanmıştır. İnce beyaz bir şeritten yalnızca kolları görünen bir yıldız çizilmiştir. Yedi kollu yıldızın köşe uçları üç benek motifleriyle birleştirilmiş, köşe aralarına da yuvarlak şekiller oturtulmuştur.

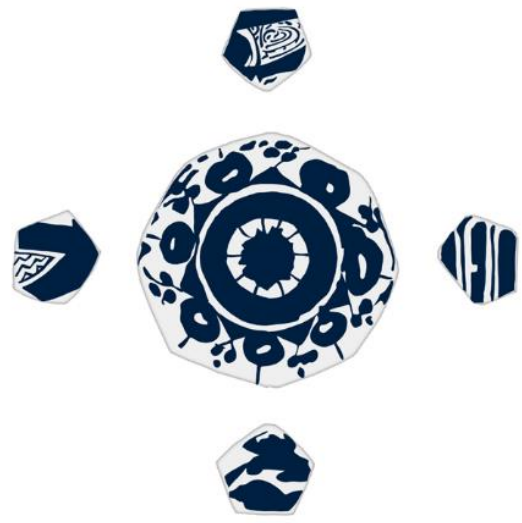
Seramik No 1 b-e: Kabartma beş kollu yıldızların merkezine yerleştirilen seramikler, açık formlu kaplara ait kenarları kesilmiş parçalardır. Beyaz astar üzerine kobalt mavi, siyah veya turkuaz boyanmış ve şeffaf renksiz sırla kaplanmışlardır. Işınsal çizgiler veya geometrik şekillerin içine çizilen helezon ve zikzaklar ile dekorlanmışlardır.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: Yalman, a.g.e., 1987, s. 327; Yalman, a.g.e., 1988, s. 382; Dönmez, a.g.e., s. 99.

Şekil 121: Seramik No 1 a-e (Köse, 2021).

Şekil 122: Seramik No 1 a-e'nin çizimi.

Seramik No: 2 a

Türü: Milet işi kâse, gövde parçası.

Ölçüleri: M.G.: 12 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Sıraltı teknikli kâseye ait gövde parçasıdır. Şeffaf firuze sır altına siyah boyanmıştır. Çok çeşitli yaprak ve bitki motifleriyle sağ alt köşedeki papatya motifi yüzeye serpiştirilmiştir.

Seramik No 2 b-e: Alçı bordürdeki kâse parçasını dört yönden kuşatan sıraltı teknikli beşgen seramik parçalar, beyaz astarlı, kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırlıdır. Geometrik şekillerin iç kısmı sarmal ve yatay çizgilerle bezelidir.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: Aslanapa, a.g.e., 1965, s. 54, Env. No. 104, Res. 5.

Şekil 123: Seramik No 2 a-e (Köse, 2021).

Şekil 124: Seramik No 2 a-e'nin çizimi.

Seramik No: 3 a

Türü: Milet işi kâse, dip parçası.

Ölçüleri: M.G.: 12 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Kâse formulu bir seramiğin ağız ve gövde kısmının kesilmesiyle elde edilmiş ve sekizgene dönüştürülmüş dip parçasıdır. Sıraltı tekniktir. Beyaz astarlı, kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırlıdır. Merkezdeki üçgen, köşe noktalarından yuvarlak kalın şeride dayandırılmıştır. Bu şekilde oluşan yarım dairevi ve üçgen bezeme alanlarına spiral çizgiler ve iri benekler işlenmiştir.

Seramik No 3 b-e: Sıraltı teknikli seramikler, beyaz astarlı, kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırlıdır. Küçük boyutlu beşgen yüzeyleri, açık formulu kaplardan kesilmiş parçalardır. Geometrik formlar arasında kalan yatay çizgi ve benekler ile bezenmişlerdir.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: Aslanapa, a.g.e., 1965, s. 61, Env. No. 171, Res. 57; Oxford Ashmolean Museum, Kat. No. EA1978.1680.

Şekil 125: Seramik No 3 a-e (Köse, 2021).

Şekil 126: Seramik No 3 a-e'nin çizimi.

Seramik No: 4 a

Türü: Milet işi dip parçası.

Ölçüleri: M.G.: 12 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Ağız ve gövde kısmı kesilerek sekizgene dönüştürülmüş sıraltı teknikli dip parçasıdır. Beyaz astarlı, kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırlıdır. Mevcut yüzey, kalın bir şeritle çevrelenmiş bitkisel bezeme içerir. Merkezdeki benekten kıvrım dallarla açılan filizin tepe noktasında bir benekle taçlandığı ve bu düzenlemenin dört kez tekrar ettiği görülmektedir.

Seramik No 4 b-e: Beyaz astar üzerine kobalt mavi ve siyah dekorlu seramik parçalar, şeffaf renksiz sırla kaplanmıştır. Küçük boyutlu beşgen yüzeylerine çizgi, nokta ve geometrik şekiller işlenmiştir.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: Aslanapa, a.g.e., 1965, s. 58, Res. 50.

Şekil 127: Seramik No 4 a-e (Köse, 2021).

Şekil 128: Seramik No 4 a-e'nin çizimi.

Seramik No: 5 a

Türü: Milet işi dip parçası.

Ölçüleri: M.G.: 12 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Ağız ve gövde kısmı kesilerek sekizgene dönüştürülmüş dip parçasıdır. Sıraltı tekniğindedir. Beyaz astarlı, kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırlıdır. Eşkenar üçgenlerin iç içe geçmesiyle şekillenmiş altı kollu yıldız, yuvarlak bir şeridin içine alınmıştır. Bu düzenlemenin arasında kalan altıgen, üçgen ve yelpaze biçimli bezeme alanları, benek ve çizgi motifleriyle süslenmiştir.

Seramik No 5 b-e: Sıraltı tekniğindeki seramikler, beyaz astar üzerine kobalt mavi-siyah veya kobalt mavi-turkuaz dekorlu, şeffaf renksiz sırlıdır. Kaplardan kesilmiş parçalardır. İç yüzlerindeki ışınal motifler ayırt edilebilmektedir.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: Şahin, a.g.e., 1989, Res. 10; Özdeniz, a.g.e., s. 75-76, Kat. No. 25.

Şekil 129: Seramik No 5 a-e (Köse, 2021).

Şekil 130: Seramik No 5 a-e'nin çizimi.

Seramik No: 6 a

Türü: Milet işi dip parçası.

Ölçüleri: M.G.: 12 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Ağız ve gövde kısmı kesilerek sekizgene dönüştürülmüş dip parçası, sıraltı tekniğinde bezenmiştir. Beyaz astar üzerine kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırla kaplanmıştır. İki ince şeritle sınırlanmış yüzeyde lotus çiçeği yer almaktadır. Bünyesinden çıkan yapraklar gibi bu çiçeğin de konturları siyah, iç kısmı ise mavi boyanmıştır.

Seramik No 6 b-e: Kabartma beş kollu yıldızların merkezine gömülen sıraltı tekniğinde seramikler, kobalt mavi-siyah veya kobalt mavi-turkuaz boyalı, şeffaf renksiz sırlıdır. Açık formlu kaplara ait parçaların iç yüzeyine geometrik şekiller, yatay çizgiler ve stilize yaprak motifleri işlenmiştir.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: Aslanapa, **a.g.e.**, 1965, s. 57, Env. No. 127, Res. 21; Şahin, **a.g.e.**, 2017, s. 91, Res. 10.

Şekil 131: Seramik No 6 a-e (Köse, 2021).

Şekil 132: Seramik No 6 a-e'nin çizimi.

Seramik No: 7 a

Türü: Milet işi dip parçası.

Ölçüleri: M.G.: 12 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Sıraltı tekniğinde bezeli dip parçasıdır. Beyaz astarlı, kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırlıdır. Merkezdeki stilize bitki motifini kuşatan yuvarlak şerit dikey şeritlere bölünerek yayılmış ve her bir şeridin arasına merkezdekine benzer şekilde stilize çiçek motifleri işlenmiştir.

Seramik No 7 b-e: Alçı bordürdeki dip parçasını kuşatan seramik parçalar sıraltı tekniği ile bezenmiştir. İki tanesi beyaz astar üzerine tek renk kobalt mavi boyalı kıvrık dallarla süslenmiş, diğer ikisi kobalt mavi ve siyah dekorlanıp şeffaf renksiz sırlanmıştır.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: Gök Gürhan, **a.g.e.**, 2010, s. 297, Tablo 2, Res. 2.

Şekil 133: Seramik No 7 a-e (Köse, 2021).

Şekil 134: Seramik No 7 a-e'nin çizimi.

Seramik No: 8 a

Türü: Milet işi dip parçası.

Ölçüleri: M.G.: 12 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Ağız ve gövde kısmı kesilerek sekizgene dönüştürülmüş dip parçası, sıraltı tekniğinde bezenmiştir. Beyaz astarlı, kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırlıdır. Kompozisyon itibarıyla Seramik No 5 ve Seramik No 23'ün yakın benzeridir. Altı kollu yıldız daire içine alınmış ve böylece altıgen, üçgen ve yelpaze biçimli bezeme alanları oluşmuştur. Mavi renkli kalın şeritlerin arasında kalan bu alanlara ince veya kalın siyah spiraller çizilmiştir.

Seramik No 8 b-e: Kabartma beş kollu yıldızların merkezindeki sıraltı teknikli seramik parçalar, beyaz astarlı, kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırlıdır. Geometrik ve çizgisel motiflerle bezenmişlerdir.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: Şahin, a.g.e., 1989, Res. 10; Özdeniz, a.g.e., s. 75-76, Kat. No. 25.

Şekil 135: Seramik No 8 a-e (Köse, 2021).

Şekil 136: Seramik No 8 a-e'nin çizimi.

Seramik No: 9 a

Türü: Sıraltı boyama tekniğinde gövde parçası.

Ölçüleri: M.G.: 12 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Sıraltı tekniğindeki gövde parçası, beyaz astar üzerine kobalt mavi boyalı ve şeffaf renksiz sırla kaplıdır. İnce saplı üç bitki dalının arasına tavus kuşunu andıran bir figür yerleştirilmiştir.

Seramik No 9 b-e: Kabartma beş kollu yıldızların merkezine gömülen sıraltı teknikli beşgen seramik parçalar beyaz astarlı, kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırla kaplanmıştır. Geometrik formlar içinde kalan stilize bitki motifleri ve çizgisel taramalarla bezenmişlerdir.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: -

Şekil 137: Seramik No 9 a-e (Köse, 2021).

Şekil 138: Seramik No 9 a-e'nin çizimi.

Seramik No: 10 a

Türü: Milet işi gövde parçası.

Ölçüleri: M.G.: 12 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Sıraltı teknikli gövde parçası, beyaz astarlı, kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırlıdır. Mevcut kompozisyonda geometrik ve çizgisel şekiller hâkimdir. Merkezdeki altıgenin kenarları içbükey kavslendirilmiştir. İçine stilize bitki motifi yerleştirilmiştir. Bu motifin çevresi düzgün çizgilerle taranmıştır.

Seramik No 10 b-e: Sıraltı teknikli seramikler açık formlu kaplara ait parçalardır. Beyaz astar üzerine kobalt mavi ve(ya) siyah boyalı, şeffaf renksiz sırlanmış ve ışınal, çizgisel ve geometrik motifler ile bezenmişlerdir.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: Aslanapa, **a.g.e.**, 1965, s. 48, Env. No. 37, Res. 44, Lev. 24-25.

Şekil 139: Seramik No 10 a-e (Köse, 2021).

Şekil 140: Seramik No 10 a-e'nin çizimi.

Seramik No: 11 a

Türü: Sıraltı boyama tekniğinde gövde parçası.

Ölçüleri: M.G.: 12 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Sıraltı tekniğindeki gövde parçası, tek renk siyah boyanmış ve şeffaf firuze renkli sırla kaplanmıştır. Merkezdeki beşgenin çevresine yarım daire şekiller yerleştirilmiştir. Şeritlerle birbirinden ayrılan beşgen ve yarım daire şekillerin içi zikzak motifleri ile doldurulmuştur.

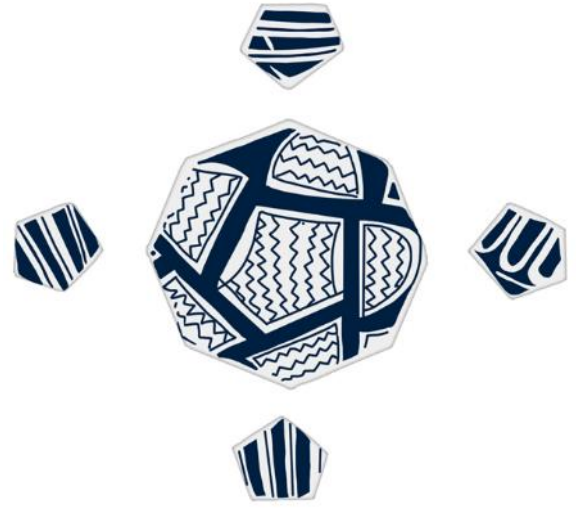
Seramik No 11 b-e: Sıraltı tekniğindeki seramikler beyaz astarlı, kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırlıdır. Beşgen yüzeyleri benzer şekilde ışınal desenlidir.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: -

Şekil 141: Seramik No 11 a-e (Köse, 2021).

Şekil 142: Seramik No 11 a-e'nin çizimi.

Seramik No: 12 a

Türü: Milet işi gövde parçası.

Ölçüleri: M.G.: 12 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Sıraltı tekniğindeki gövde parçası, beyaz astar üzerine kobalt mavi boyalı ve şeffaf renksiz sırlıdır. Merkezinde çiçek açmış bir bitki motifi yer alır. İnce bir şerit ile çerçeve içine alınmıştır. Şeridin dışında şekillenen dört çift helezon kıvrımının arası çizgisel dekorlanmıştır.

Seramik No 12 b-e: Kabartma beş kollu yıldızların merkezine gömülen sıraltı teknikli seramik parçalar, beyaz astar üzerine kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırlıdır. Küçük boyutlu beşgen yüzeyleri benek, çizgi ve geometrik motifler ile bezenmiştir.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: Aslanapa, **a.g.e.**, 1965, s. 50, Env. No. 53-55, Res. 28-29.

Şekil 143: Seramik No 12 a-e (Köse, 2021).

Şekil 144: Seramik No 12 a-e'nin çizimi.

Seramik No: 13 a

Türü: Milet işi dip parçası.

Ölçüleri: M.G.: 12 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Sıraltı tekniğinde bezeli dip parçasıdır. Beyaz astarlı, kobalt mavi boyalı ve şeffaf renksiz sırlıdır. Ortada küçük bir zambak motifi ve bu zambaktan yayılan yapraklarla kaplıdır.

Seramik No 13 b-e: Kabartma beş kollu yıldızların merkezine gömülen sıraltı teknikli seramik parçalar, beyaz astar üzerine kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırlıdır. Işınsal ve sarmal çizgiler, benek ve çeşitli geometrik motiflerle bezenmişlerdir.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: Çorum, a.g.e., s. 282, 290, Res. 13.

Şekil 145: Seramik No 13 a-e (Köse, 2021).

Şekil 146: Seramik No 13 a-e'nin çizimi.

Seramik No: 14 a

Türü: Milet işi kâse.

Ölçüleri: Ç.: 25 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Ters “U” biçimindeki bordürün orta noktasına gömülüdür. Gövde ve ağız kısmından eksiktir. Sıraltı tekniğinde, beyaz astar üzerine kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırlıdır. Dip kısmı madalyon çiçek bezelidir. Tam merkeze altı yapraklı bir çiçek kondurulmuştur. Gövdeyi bezeyen iki farklı stilize bitki motifi ardışık dizilmiş, zikzak çizgilerle çerçevelenmiştir. Ağız kısmı ışınsal düzende kalın bir bordür ile sonlanmıştır.

Seramik No 14 b-c: Sıraltı teknikli seramik parçalar, kobalt mavi-siyah geometrik motifli veya kobalt mavi-turkuaz bitkisel dekorludur. Şeffaf renksiz sır ile kaplıdır.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: Parker, a.g.e., s. 175, Res. 16.

Şekil 147: Seramik No 14 a-e (Köse, 2021).

Şekil 148: Seramik No 14 a-c'nin çizimi.

Seramik No: 15 a

Türü: Milet işi kâse, gövde parçası.

Ölçüleri: M.G.: 12 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Sıraltı teknikli bir kâseye ait gövde parçasıdır. Beyaz astar üzerine kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırlıdır. Merkezde birleşen mavi renkli kalın şeritlerin arası biri ince ve diğeri kalın çizilmiş iki farklı desen ile dekorlanmıştır.

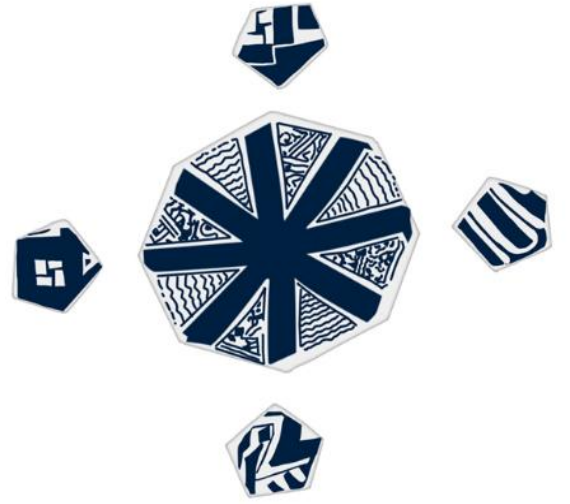
Seramik No 15 b-e: Kabartma beş kollu yıldızların merkezine gömülen sıraltı teknikli beşgen seramik parçalar, beyaz astar üzerine kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırlıdır. Işınsal, çizgisel ve geometrik desenlidirler.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: Çorum, a.g.e., s. 280, 288, Res. 3.

Şekil 149: Seramik No 15 a-e (Köse, 2021).

Şekil 150: Seramik No 15 a-e'nin çizimi.

Seramik No: 16 a

Türü: Sıraltı boyama tekniğinde gövde parçası.

Ölçüleri: M.G.: 12 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Sıraltı teknikli gövde parçası, beyaz astar üzerine tek renk kobalt mavi boyalı ve şeffaf renksiz sırlıdır. Mevcut yüzeyi küçük bir zambak motifi kaplamaktadır. Bir benekten iki yöne dağılan stilize yapraklar ve bu yaprakların yaydığı kalın çizgilerle zambak motifi belirginleştirilmiş, dışında kalan alanlar noktasal ve çizgisel bezenmiştir.

Seramik No 16 b-e: Küçük boyutlu seramik parçalar sıraltı tekniğinde bezelidir. Beyaz astar üzerine kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırla kaplıdır. Işınsal, sarmal ve yatay çizgiler, virgülü andıran stilize yaprak motifleriyle bezenmişlerdir.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: -

Şekil 151: Seramik No 16 a-e (Köse, 2021).

Şekil 152: Seramik No 16 a-e'nin çizimi.

Seramik No: 17 a

Türü: Milet işi kâse, gövde parçası.

Ölçüleri: M.G.: 12 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Sıraltı teknikli kâse gövdesidir. Siyah boyalı ve şeffaf firuze sırlıdır. Farklı tür ve boyuttaki yaprak motifleri mevcut yüzeyde serbest bir biçimde durmaktadır.

Seramik No 17 b-e: Kabartma beş kollu yıldızların merkezine gömülen küçük boyutlu beşgen seramik parçalar sıraltı tekniğinde bezenmiştir. Biri siyah boyalı ve şeffaf firuze sırlı, diğer üç tanesi kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırlıdır. İç yüzeylerine geometrik motifler, nokta ve çizgisel taramalar işlenmiştir.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: Aslanapa, a.g.e., 1965, s. 55, Env. No. 90, Res. 19, Lev. 17.

Şekil 153: Seramik No 17 a-e (Köse, 2021).

Şekil 154: Seramik No 17 a-e'nin çizimi.

Seramik No: 18 a

Türü: Milet işi gövde parçası.

Ölçüleri: M.G.: 12 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Kâse formulu bir seramikten kesilmiş sıraltı teknikli gövde parçasıdır. Beyaz astarlı, tek renk kobalt mavi boyalı ve şeffaf renksiz sırlıdır. Merkezde yer alan halkadan üç büyük stilize bitki motifi yayılmıştır. Bu motiflerin arasına farklı büyüklükte yapraklar serpiştirilmiştir.

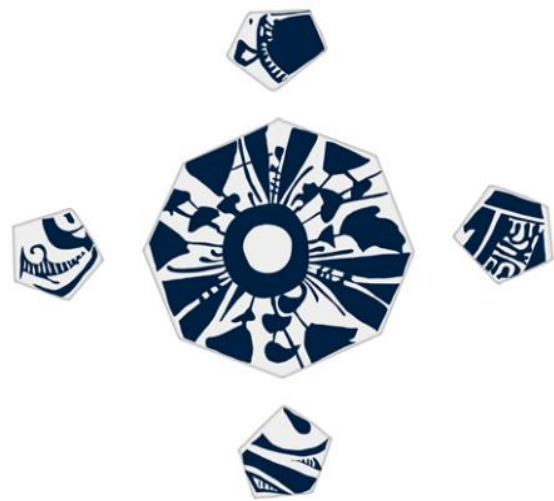
Seramik No 18 b-e: Kabartma beş kollu yıldızların merkezine gömülü küçük boyutlu seramik parçalar sıraltı tekniğinde bezelidir. Bunlardan biri siyah boyalı ve şeffaf firuze sırlı, diğer üçü kobalt mavi ve siyah boyalı şeffaf renksiz sırlıdır. İç yüzlerine çeşitli geometrik motifler ve yazı taklidi bezeme işlenmiştir.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: Aslanapa, **a.g.e.**, 1965, s. 66, Env. No. 107, Res. 8; Yılmaz, **a.g.e.**, 2010, s. 49, Kat. No. 12.

Şekil 155: Seramik No 18 a-e (Köse, 2021)).

Şekil 156: Seramik No 18 a-e'nin çizimi.

Seramik No: 19 a

Türü: Milet işi gövde parçası.

Ölçüleri: M.G.: 12 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Sıraltı tekniğinde gövde parçasıdır. Beyaz astarlı, kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırla kaplıdır. Merkezde birleşen kalın şeritlerin arasına dönüşümlü tekrar eden desenler işlenmiştir. Desenlerden biri stilize bulut ve çiçek, diğeri yazı taklidi bezemeden oluşturulmuştur. Zemin, nokta ve çizgiler ile doldurulmuştur.

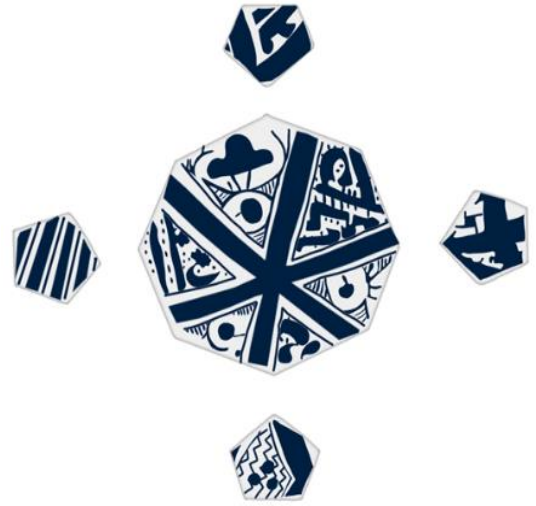
Seramik No 19 b-e: Kabartma beş kollu yıldızların merkezine gömülü sıraltı teknikli beşgen seramik parçalar, beyaz astarlı, kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırlıdır. Üç benek, ışımsal, zikzak ve geometrik motifler ile bezenmişlerdir.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: -

Şekil 157: Seramik No 19 a-e (Köse, 2021).

Şekil 158: Seramik No 19 a-e'nin çizimi.

Seramik No: 20 a

Türü: Milet işi kâse, dip parçası.

Ölçüleri: M.G.: 12 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Ağız ve gövde kısmı kesilerek sekizgene dönüştürülmüş dip parçası, beyaz astar üzerine kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırla kaplıdır. Merkezden yayılan kalın şeritler sekiz kollu yıldız oluşturmuş ve her bir yıldız kolu deltoid biçimli düzenlenmiştir. Deltoid bezeme alanları, stilize çiçek motifleri ve çapraz çizgilerle bezenmiştir.

Seramik No 20 b-e: Sekizgen kâse parçasını kuşatan küçük boyutlu beşgen seramik parçalar, sıraltı tekniğindedir. İki tanesi siyah boyalı ve firuze sırlı, diğer ikisi kobalt mavi ve siyah boyalı ve şeffaf renksiz sırlıdır. İç yüzlerine stilize bitki motifleri, geometrik ve çizgisel desenler işlenmiştir.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: Aslanapa, **a.g.e.**, 1965, s. 60, Env. No. 160, Res. 54; Yalman, **a.g.e.**, 2007, s. 403, Res. 13; Yılmaz, **a.g.e.**, 2010, s. 50, Kat. No. 14.

Şekil 159: Seramik No 20 a-e (Köse, 2021).

Şekil 160: Seramik No 20 a-e'nin çizimi.

Seramik No: 21 a

Türü: Milet işi gövde parçası.

Ölçüleri: M.G.: 12 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Sıraltı teknikli gövde parçasıdır. Beyaz astarlı, kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırla kaplıdır. Kafes taramalı “Y” şeklinin çevresine serpiştirilen dörtgenlerin içine stilize çiçek motifleri işlenmiştir.

Seramik No 21 b-e: Kabartma beş kollu yıldızların merkezine gömülen sıraltı teknikli beşgen seramik parçalar, beyaz astar üzerine kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırlıdır. İnce saplardan çıkan benek motifleri dikkati çekmektedir.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: Böhlendorf Arslan, **a.g.e.**, s. 405, Abb. 18, 76; Özdeniz, **a.g.e.**, s. 100-101, Kat. No. 37.

Şekil 161: Seramik No 21 a-e (Köse, 2021).

Şekil 162: Seramik No 21 a-e'nin çizimi.

Seramik No: 22 a

Türü: Sıraltı boyama tekniğinde gövde parçası.

Ölçüleri: M.G.: 12 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Sıraltı tekniğinde tabak gövdesidir. Beyaz astarlı, tek renk kobalt mavi boyalı ve şeffaf renksiz sırlıdır. Bitkisel kompozisyon içeren mevcut yüzeyde yaprak ve rumi motifleri zemin renginde beyaz bırakılmış, motiflerin çevresi maviyle boyanmıştır.

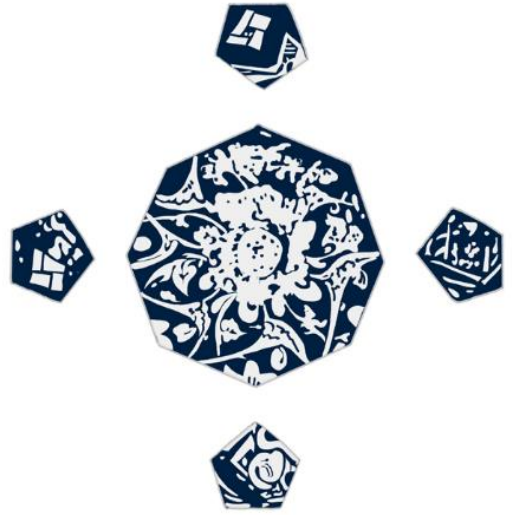
Seramik No 22 b-e: Sıraltı teknikli seramik parçalar beyaz astar üzerine kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırlıdır. Küçük boyutlu beşgen yüzleri stilize bitki motifleri, çizgisel ve geometrik desenler ile bezenmiştir.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: -

Şekil 163: Seramik No 22 a-e (Köse, 2021).

Şekil 164: Seramik No 22 a-e'nin çizimi.

Seramik No: 23 a

Türü: Milet işi dip parçası.

Ölçüleri: M.G.: 12 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Ağız ve gövde kısmı kesilerek sekizgene dönüştürülmüş dip parçası, sıraltı tekniğinde bezenmiştir. Beyaz astarlı, kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırlıdır. Seramik No 5'in benzeridir. Altı kollu yıldızın daire içine alınmasıyla oluşturulan üçgen, altıgen, yelpaze biçimli bezeme alanları çizgi, benek ve stilize bitki motifleriyle süslenmiştir.

Seramik No 23 b-e: Sıraltı teknikli seramik parçalar beyaz astar üzerine kobalt mavi ve turkuaz boyalı, şeffaf renksiz sır ile kaplıdır. Stilize bitki motifleriyle bezelidirler.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: Şahin, a.g.e., 1989, Res. 10; Özdeniz, a.g.e., s. 75-76, Kat. No. 25.

Şekil 165: Seramik No 23 a-e (Köse, 2021).

Şekil 166: Seramik No 23 a-e'nin çizimi.

Seramik No: 24 a

Türü: Milet işi gövde parçası.

Ölçüleri: M.G.: 12 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Sıraltı tekniğindeki gövde parçası, beyaz astar üzerine kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırlıdır. Geniş şeritlerin arasında kalan dörtgen ve üçgenlerin iç kısımları stilize çiçek motifleri, sarmal çizgiler ve çizgisel taramalarla doldurulmuştur.

Seramik No 24 b-e: Kabartma beş kollu yıldızların merkezine gömülen sıraltı teknikli beşgen seramik parçalar, beyaz astar üzerine tek renk kobalt mavi veya kobalt mavi- siyah ve turkuaz boyalı, şeffaf renksiz sırla kaplıdır. Stilize bitkisel desenler veya geometrik ve zikzak motiflerle bezenmişlerdir.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: Aslanapa, a.g.e., 1965, Lev. 24.

Şekil 167: Seramik No 24 a-e (Köse, 2021).

Şekil 168: Seramik No 24 a-e'nin çizimi.

Seramik No: 25 a

Türü: Milet işi dip parçası.

Ölçüleri: M.G.: 12 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Ağız ve gövde kısmı kesilerek sekizgene dönüştürülen dip parçası, sıraltı tekniğindedir. Beyaz astar üzerine kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırlıdır. Geniş şeritlerin arasında kalan üçgenlerin iç kısımları yatay çizgiler ve stilize çiçek motifleri ile bezelidir.

Seramik No 25 b-e: Kabartma beş kollu yıldızların merkezine gömülü sıraltı tekniğinde beşgen seramik parçalar, beyaz astar üzerine kobalt mavi-siyah veya kobalt mavi-turkuaz boyanmış, şeffaf renksiz sırlanmıştır. Stilize çiçek, üç benek ve geometrik motiflerle bezenmişlerdir.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: Aslanapa, **a.g.e.**, 1965, s. 59, Env. No. 148, Res. 44; Yılmaz, **a.g.e.**, 2009, s. 30, Kat. No.5.

Şekil 169: Seramik No 25 a-e (Köse, 2021).

Şekil 170: Seramik No 25 a-e'nin çizimi.

Seramik No: 26 a

Türü: Milet işi gövde parçası.

Ölçüleri: M.G.: 12 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Sıraltı teknikli gövde parçasıdır. Beyaz astar üzerine kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırlıdır. Mavi renkli geniş şeritlerin arasında altıgen ve yalnızca üç kenarı görülebilen geometrik bezeme alanları oluşturulmuştur. Merkezdeki altıgenin zikzak ve üç benek motifiyle bezendiği, altıgenin çevresindeki geometrik bezeme alanlarının dönüşümlü tekrar eden iki farklı desenle dekorlandığı görülmektedir.

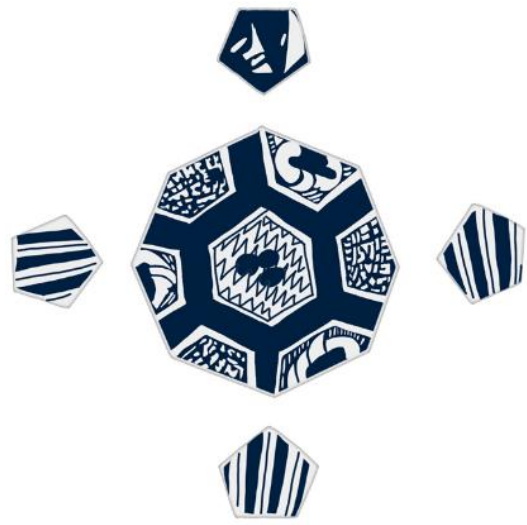
Seramik No 26 b-e: Kabartma beş kollu yıldızların merkezine gömülen sıraltı teknikli seramik parçalar, beyaz astar üzerine kobalt mavi-siyah veya kobalt mavi-turkuaz boyanmış ve şeffaf renksiz sırlanmıştır. Küçük boyutlu yüzeyleri ışınal motifler veya stilize bitkiler ile bezenmiştir.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: Şahin, a.g.e., 1979-1980, s. 276, Res. 9; Altun, Aslanapa, a.g.e., s. 427, Res 20.

Şekil 171: Seramik No 26 a-e (Köse, 2021).

Şekil 172: Seramik No 26 a-e'nin çizimi.

Seramik No: 27 a

Türü: Sıraltı boyama tekniğinde gövde parçası.

Ölçüleri: M.G.: 12 cm.

Hamur Rengi: -

Bezeme Özelliği: Sıraltı teknikli gövde parçası çok renkli boyama grubunda yer alır. Beyaz astar üzerine kobalt mavi, turkuaz, patlıcan moru ve siyah dekorlu, şeffaf renksiz sırlıdır. Mevcut yüzeye bitkisel bir kompozisyon uygulanmıştır. Sol köşede mavi tomurcuklu ve kırmızı yapraklı stilize bir bitki motifi bulunur. Bu bitkiyi çevreleyen serbest şekilli, açık mavi renkli ve siyah çizgili kalın şeridin sağa doğru kıvrılarak daire oluşturduğu ve iç kısmına da mavi ve kırmızı beneklerden bir çiçek motifinin işlendiği görülmektedir.

Seramik No 27 b-e: Kabartma beş kollu yıldızların merkezine gömülü sıraltı teknikli beşgen seramik parçalar, beyaz astar üzerine kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırlıdır. Benek, çizgi ve geometrik motiflerle bezelidirler.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: -

Şekil 173: Seramik No 27 a-e (Köse, 2021).

Şekil 174: Seramik No 27 a-e'nin çizimi.

Seramik No: 28

Türü: Sıraltı boyama tekniğinde tabak.

Ölçüleri: Ç.: 15 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Mihrabın köşelik kısmında sol tarafta yer alan sıraltı teknikli tabağın kobalt mavi boyası dağılmıştır. Şeffaf renksiz sırla kaplanmıştır. Merkezdeki stilize çiçek motifleri iki ince şeritle çevrelenmiştir. Şeridin dışına seyrek aralıklarla yaprak dalları işlenmiştir.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: -

Şekil 175: Seramik No 28 (Köse, 2021).

Şekil 176: Seramik No 28'in çizimi.

Seramik No: 29

Türü: Sıraltı boyama tekniğinde tabak.

Ölçüleri: Ç.: 15 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Mihrabın köşelik kısmına gömülü sıraltı teknikli tabak, beyaz astar üzerine tek renk kobalt mavi boyalı ve şeffaf renksiz sırla kaplıdır. İnce dallardan çıkan türlü biçimdeki yaprak ve çiçek motiflerinin arasına kuşu anımsatan üç figür yerleştirilmiştir. Biri ince, diğeri biraz daha kalın mavi renkli iki dalgalı şerit tüm kompozisyonu çevrelemektedir.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: -

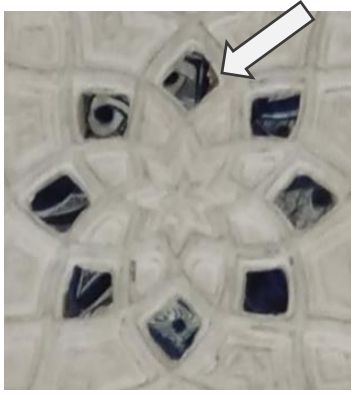

Şekil 177: Seramik No 29 (Köse, 2021).

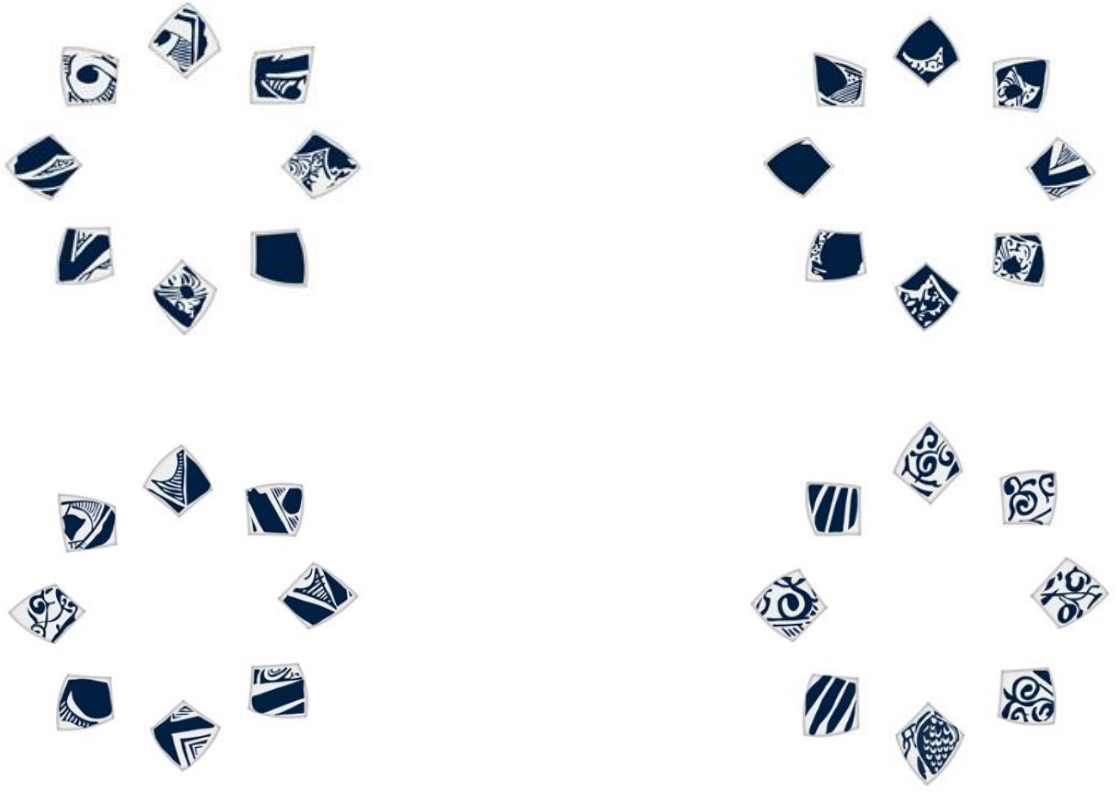
Şekil 178: Seramik No 29'un çizimi.

Seramik No 30-33 a-h: Mihrabın köşelik kısmındaki kabartma sekiz kollu yıldızların kol uçlarına gömülen küçük boyutlu seramikler açık formlu kaplara ait parçalardır. Sıraltına boyama tekniğinde bezenmişlerdir. İçlerinden yalnızca Seramik No 3 a'nın kesin biçimde kırmızı hamurlu olduğu belirlenebilmiştir.¹⁴⁸ Siyah boyalı ve firuze sırlı Seramik No 32 e-f dışında tümü beyaz astar üzerine tek renk kobalt mavi veya kobalt mavi-siyah boya ile dekorlanmıştır. İç yüzlerine stilize çiçekler, benek motifleri, sarmal ve yatay çizgiler, çeşitli geometrik motifler işlenmiştir.

Şekil 179-183: Seramik No 30-33 a-h (Köse, 2021).

¹⁴⁸ Bkz. Şekil 179'daki ok işareti.

Şekil 184-187: Seramik No 30-33 a-h'nin çizimi.

2.6. Ankara Örtmeli Camii (Şekil 188-197)

İnceleme Tarihi: 10.02.2021

2.6.1. Yapı

Yeri: Ankara ili, Altındağ ilçesi, Anafartalar Mahallesi, Kalyon Sokak'tadır.

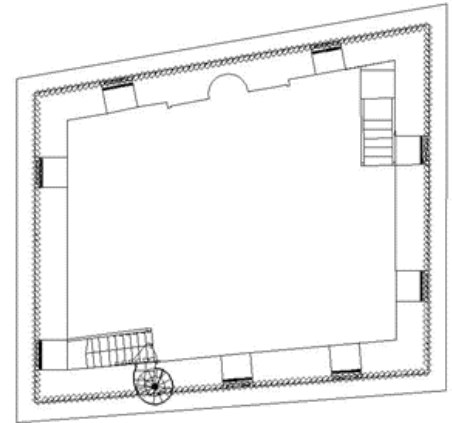
İnşa Tarihi ve Banisi: Kim tarafından, ne zaman inşa ettirildiği hususunda bir bilgi mevcut değildir. Kalemşi bezemeleri ve alçı mihrabı, 14. ve 15. yüzyılın özelliklerini sergilemektedir.¹⁴⁹ Bir diğer ismi Hoca Hundi Müslim Mescidi'dir. Yapıyla aynı ismi taşıyan Hoca Hundi Müslim Mahallesi, 1522'den itibaren kayıtlara geçmiştir.¹⁵⁰

Onarım(lar): Yapı, 1951 ve 2007 yıllarında onarılmıştır.¹⁵¹

Mimarisi: Dörtgen bir plan arz eden harim, Dor ve Korint tipte mermer başlıklara sahip iki ahşap sütunla üç sahına ayrılmıştır. Taş temelli ve kerpiç duvarlıdır. Ahşap hatıllarla destelenen kiremit kaplı çatıyla örtülmüştür. Kalem işi bezemeleri, güney duvarındaki alçı mihrabı ve mihraba gömülü seramik çanakları başlıca süs unsurlarıdır. Kuzeydoğuda basit yapılı bir minare bulunmaktadır.

Şekil 188: Örtmeli Camii güneyden görünüşü (Köse, 2021).

Şekil 189: Örtmeli Camii planı (Ankara VBM Arşivi).

¹⁴⁹ Otto-Dorn, **a.g.e.**, s. 76; Öney, **a.g.e.**, 1971, s. 35-37; Demiriz, **a.g.e.**, 1979, s. 201-202; Galib, **a.g.e.**, s. 29; Eskici, **a.g.e.**, s. 37; Karaçığ, **a.g.e.**, s. 211.

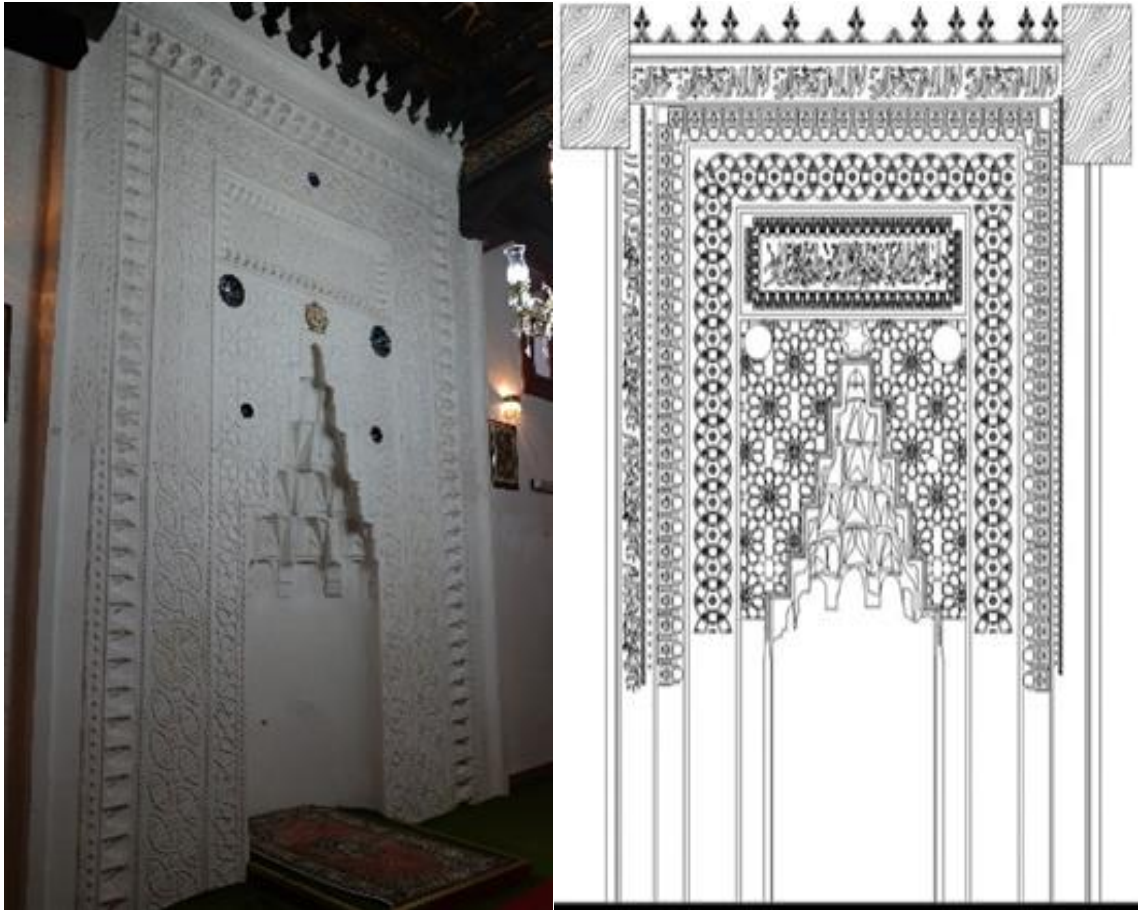
¹⁵⁰ Günel, Kılıcı, **a.g.e.**, s. 100.

¹⁵¹ Öney, **a.g.e.**, 1971, s. 35.

Yayınlar: Otto-Dorn, **a.g.e.**, s. 75-76; Öney, **a.g.e.**, 1971, s. 35-37; Konyalı, **a.g.e.**, 1978, s. 79-80; Demiriz, **a.g.e.**, 1979, s. 201-204; Erken, **a.g.e.**, 1983, s. 378-379; Galib, **a.g.e.**, s. 29; Top, **a.g.e.**, s. 94-95; Eskici, **a.g.e.**, s. 34-37; Karaçağ, **a.g.e.**, s. 206-211; Erder, **a.g.e.**, s. 47; Günel, Kılıcı, **a.g.e.**, s. 100.

2.6.2. Seramik

Seramik Çanakların Yeri ve Mevcut Durumu: Alçı mihrabın köşelik kısmında iki çift kâse yer almaktadır. Kavşara nişinin sağ ve sol tarafına karşılıklı yerleştirilmiştir. Alınlığın üstündeki çini plaka parçası ise son birkaç yıl içinde eklenmiştir. Bu durum mihrabın eski fotoğraflarından anlaşılmaktadır.

Şekil 190: Örtmeli Camii mihrabı (Köse, 2021).
Şekil 191: Mihrabın çizimi (Ankara VBM Arşivi).

Seramik No: 1

Türü: Tek renk sırlı kâse.

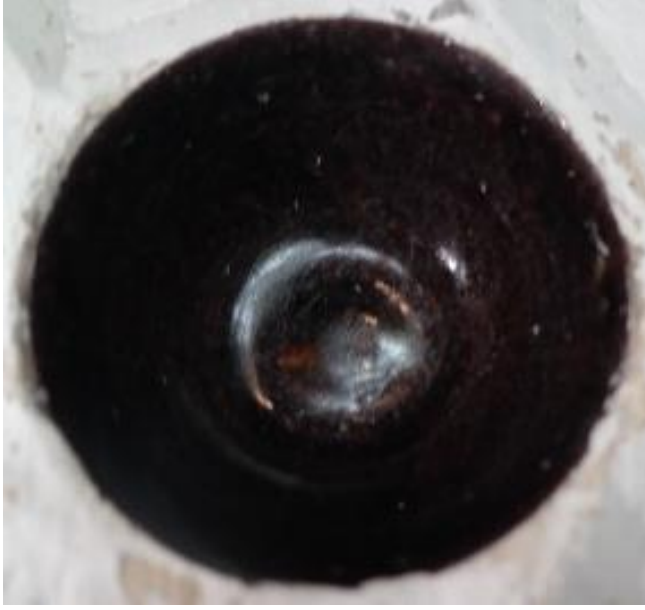
Ölçüleri: Ç.: 8 cm.

Hamur Rengi: -

Bezeme Özelliği: Kavsara nişinin sol alt köşesinde yer alır. Tek renk mor sırlanmıştır. Yarım küresel gövdeli, basit dudak kenarlı ve bezemesiz küçük çaplı bir kâsedir.

Dönemi: -

Karşılaştırma: -

Şekil 192: Seramik No 1 (Köse, 2021).

Seramik No: 2

Türü: Milet işi kâse.

Ölçüleri: Ç.: 18 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Kavsara nişinin sol üst köşesinde yer alır. Yarım küresel gövdeli ve yuvarlak dudaklı kâsenin dudak kenarı kısmen kırıktır. Sıraltı tekniğinde bezelidir. Beyaz astar üzerine kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırla kaplıdır. Merkezden dağılan radyal hatların iç kısmına ardışık bir biçimde yinelenen üç ana desen uygulanmıştır. Desenler çizgi, benek ve stilize bitki motiflerinden oluşturulmuştur.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: -

Şekil 193: Seramik No 2 (Köse, 2021).

Şekil 194: Seramik No 2'nin çizimi.

Seramik No: 3

Türü: Tek renk sırlı kâse.

Ölçüleri: Ç.: 10 cm.

Hamur Rengi: -

Bezeme Özelliği: Kavsara nişinin sağ alt köşesinde yer alan kâse tek renk mor sırlıdır. Yarım küresel gövdeli ve basit dudak kenarlıdır.

Dönemi: -

Karşılaştırma: -

Şekil 195: Seramik No 3 (Köse, 2021).

Seramik No: 4

Türü: Milet işi kâse.

Ölçüleri: Ç.: 22 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Kavsara nişinin sağ üst köşesinde yer almaktadır. Dilimli ağız kenarına sahiptir. Dudak ve gövde kısmında çatlamlar görülür. İç yüzünde uçayak izi mevcuttur. Sıraltı tekniğinde bezelidir. Beyaz astarlı, kobalt mavi boyalı ve şeffaf renksiz sırlıdır. Kompozisyon kuruluşu itibarıyla Seramik No 2'ye benzemektedir. Kâsenin iç yüzü merkezden dağılan radyal çizgilerle on iki bezeme alanına bölünmüş, dönüşümlü tekrar eden alanların içi stilize bitki motifleri ve beneklerle süslenmiştir.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: -

Şekil 196: Seramik No 4 (Köse, 2021).

Şekil 197: Seramik No 4'ün çizimi.

2.7. Ankara Susuz Köyü Camii (Şekil 198-203)

İnceleme Tarihi: 11.07.2021

2.7.1. Yapı

Yeri: Ankara ili, Yenimahalle ilçesi, Susuz Mahallesi'ndedir.

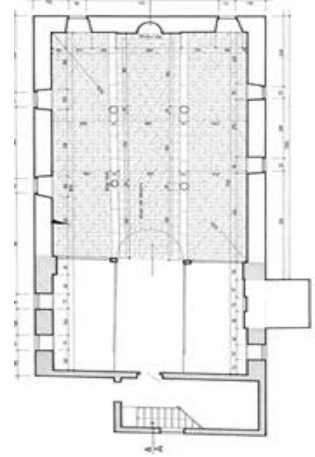
İnşa Tarihi ve Banisi: İnşa tarihi ve banisine ilişkin bir bilgiye rastlanılmamıştır. Mihrabı 14.-15. yüzyıl Ankara örneklerinin yakın benzeridir.¹⁵²

Onarım(lar): Yapı, 1894 ve 1980 yıllarında onarılmıştır.¹⁵³

Mimarisi: Uzunlamasına dikdörtgen bir alan üzerine inşa edilmiştir. Dıştan kiremit kaplı kırma çatıyla kaplıdır. Harim, mihrap duvarına dik uzanan üç sahına ayrılmıştır. İkişerli sıralanmış dört ahşap sütun kirişleme ahşap tavanı taşımaktadır. Harimin kuzeyindeki son cemaat yeri sonradan ilave edilmiştir. Kuzeybatı köşedeki minare kitabesine göre 1966 yılında yaptırılmıştır. Yapının ahşap üzerine uygulanmış kalemişi bezemeleri orijinaldir. Mihrabın yukarısına gelecek şekilde yerleştirilmiş oyuğun içinde bir adet seramik çanak bulunur.

Şekil 198: Susuz Köyü Camii güneyden görünüş (Köse, 2021).

Şekil 199: Susuz Köyü Camii planı (Ankara VBM Arşivi).

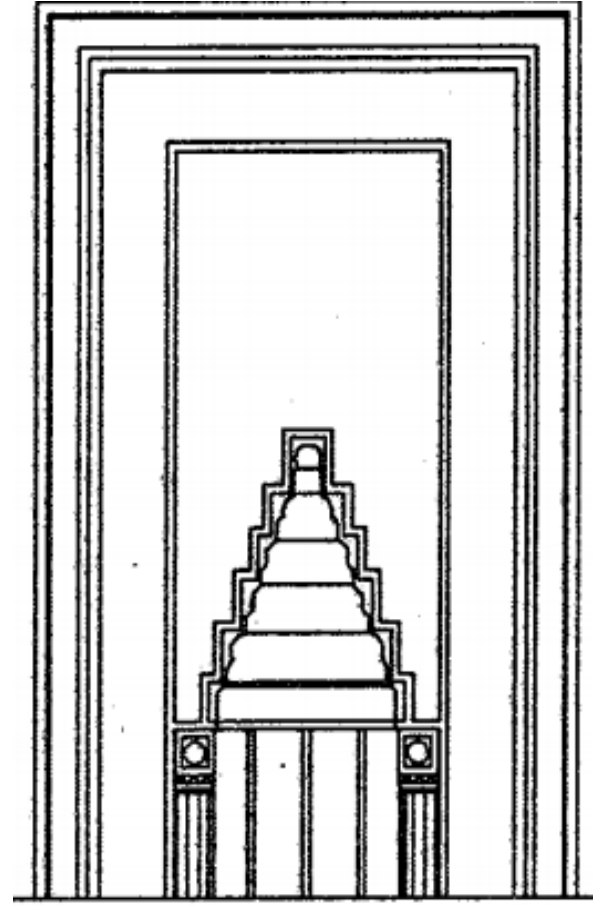
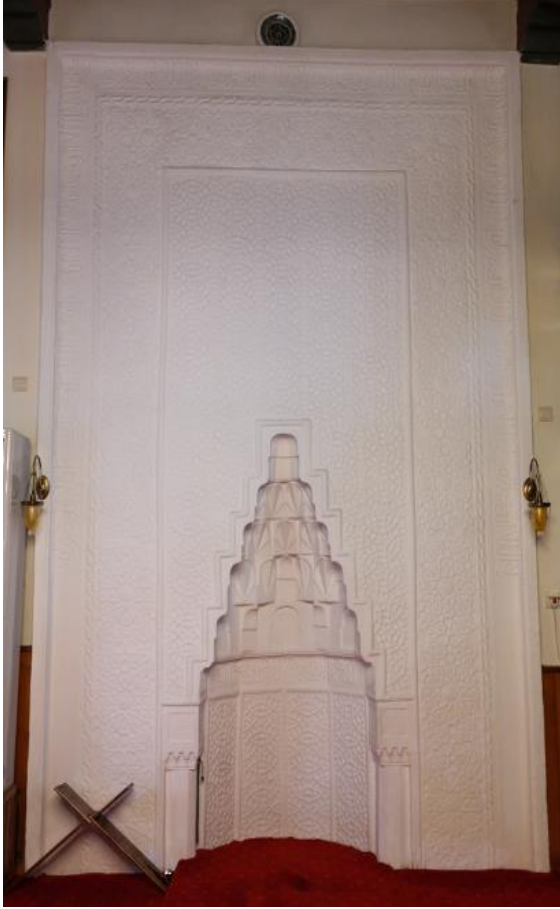
¹⁵² Ayrıntılı bilgi için bkz. Murat Çerkez, "Ankara Susuz Köyü Camii", **EKEV Akademi Dergisi**, S. 32, Erzurum, 2007, s. 214-216.

¹⁵³ Çerkez, **a.g.e.**, s. 210.

Yayınlar: Çerkez, a.g.e., s. 209-224; Ersay, a.g.e., 2010, s. 199, 228.

2.7.2. Seramik

Seramik Çanakların Yeri ve Mevcut Durumu: Susuz Köyü Camii'ndeki kâse, mihrabın hemen yukarısına gelecek şekilde duvar yüzeyindeki bir yuvaya gömülmüştür. Kavsara nişinin tepe noktasıyla aynı aks üzerindedir.

Şekil 200: Susuz Köyü Camii mihrabı (Köse, 2021).

Şekil 201: Mihrabın çizimi (Çerkez, 2007).

Seramik No: 1

Türü: Milet işi kâse.

Ölçüleri: Ç.: 22 cm.

Hamur Rengi: Kırmızı.

Bezeme Özelliği: Sıraltı tekniktir. Beyaz astar üzerine kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırlıdır. İç yüzeyi iki farklı desenle bezenmiştir. Gövdeye radyal hatlar çizilmiştir. Siyah bir kuşakla çerçeveselenen merkezdeki kompozisyon, bitki dalları, irili ufaklı yapraklar ve dört palmet motifinden oluşmaktadır. Kobalt maviyle boyanmış motiflerin kontur çizgileri siyahtır.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: Aslanapa, a.g.e., 1965, Lev. 23.

Şekil 202: Seramik No 1 (Köse, 2021).

Şekil 203: Seramik No 1'in çizimi.

2.8. Karaman Ermenek Ulu Camii (Şekil 204-211)

İnceleme Tarihi: 21.08.2021

2.8.1. Yapı

Yeri: Karaman ili, Ermenek ilçesi, Gülpazar Mahallesi, Çilingir Sokak'tadır.

İnşa Tarihi ve Banisi: Son cemaat yerinden harime açılan kapının ahşap kanatları üzerindeki yazıtta, Karamanoğlu Mahmut Bey tarafından 1302-1303 yılında yaptırıldığı yazılıdır.¹⁵⁴

Onarım(lar): Yapıda onarımı belgeleyen üç kitabe bulunmaktadır. Bu kitabelere göre, 1543'te İshak Bey'in oğlu Hacı Seydi Ali, 1713'te Şeyh Seyyid el-Hac Abdülvehhab Efendi, 1906'da hayırseverler tarafından onarılmıştır.¹⁵⁵ Ayrıca 1964-65, 1972, 1992 ve 2009 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğüne restore edilmiştir.¹⁵⁶

Mimarisi: Meyilli bir arazi üzerine konumlanan yapı, doğu-batı doğrultusunda enine dörtgen planlıdır. Dıştan kırma çatı, içten ise düz tavan örtülüdür. Harim, ikişerli dizilen dörtgen kesitli taş ayaklar aracılığıyla mihraba paralel üç sahına ayrılmıştır. Batısındaki son cemaat yeri ve minare sonradan ilave edilmiştir. Yapı, kesme ve moloz taştan inşa edilmiş; bezeme unsurlarında alçı, çini, ahşap ve taş kullanılmıştır. Mihrabı seramik çanaklarla bezenmiştir.

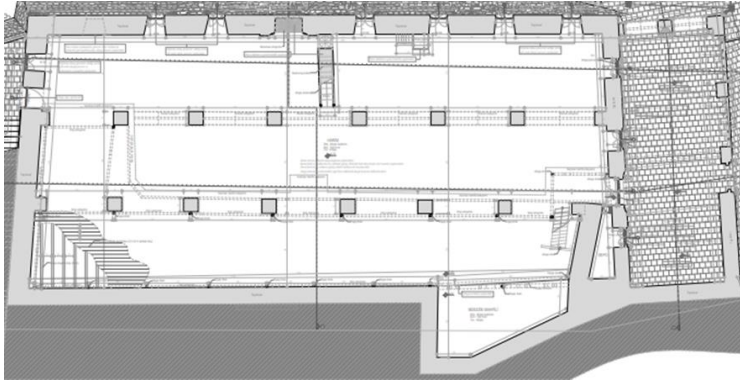
---

¹⁵⁴ Ernst Diez, Oktay Aslanapa, Mahmut Mesut Koman, **Karaman Devri Sanatı**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1950, s. 5; İbrahim Hakkı Konyalı, **Abideleri ve Kitabeleri ile Karaman Tarihi, Ermenek ve Mut Abideleri**, İstanbul: Baha Matbaası, 1967, s. 706; Osman Nuri Dülgerler, **Karamanoğulları Dönemi Mimarisi**, Ankara: TTK Yayınları, 2006, s. 29.

¹⁵⁵ Mehmet Yusuf Akyurt, **Ermenek Merkez Kazasında Ermenek-Anamur Yolunda, Ermenek-Karaman Yolunda, Konya-Beyşehir Yolunda, Beyşehirde Seydişehirde Mevcut 26 Abidenin Tariflerini Havidir**, Konya, 1941, TTK Kütüphanesi, Yer No: Y/0598-1, s. 194-196; Konyalı, **a.g.e.**, 1967, 705-707; Dülgerler, **a.g.e.**, s. 29-30.

¹⁵⁶ Ali Baş, Remzi Duran, İbrahim Genç, "Ermenek Merkezde Vakıflar Genel Müdürlüğü Tarafından Yapılan Restorasyonlar Üzerine", **Ermenek Araştırmaları- I**, Arkeoloji-Sanat Tarihi-Tarih, Konya: Palet Yayınları, 2018, s. 68-70.

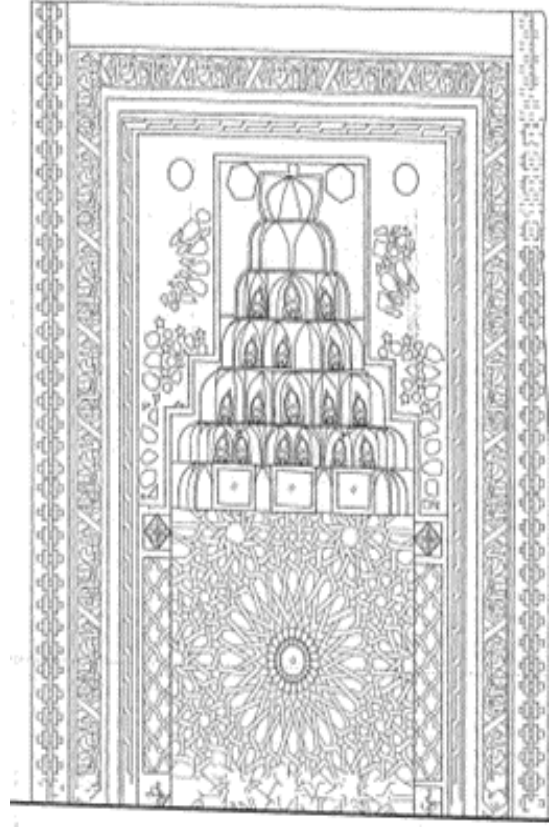
Şekil 204: Ermenek Ulu Camii güneyden görünüş (Köse, 2021).
Şekil 205: Ermenek Ulu Camii planı (Konya VBM Arşivi).

Yayınlar: Akyurt, **a.g.e.**, s. 194-196; Diez, Aslanapa, Koman, **a.g.e.**, s. 5-7; Konyalı, **a.g.e.**, 1967, s. 704-709; Bardakçı, **a.g.e.**, s. 91; Meinecke, **a.g.e.**, s. 127-128; Bakırer, **a.g.e.**, s. 204-205; Bozer, **a.g.e.**, s. 157-161; Karaçağ, **a.g.e.**, s. 32-36; Dülgerler, **a.g.e.**, s. 29-31; Karpuz, **a.g.e.**, s. 479-488; Baş, Duran, Genç, **a.g.e.**, s. 68-70.

2.8.2. Seramik

Seramik Çanakların Yeri ve Mevcut Durumu: Alçıdan kalıplama tekniğiyle alçak kabartma şeklinde yapılmış mihrapta; alçı, çini plaka parçaları ve seramik tabakların bir arada kullanımı söz konusudur.¹⁵⁷ Köşeliğin sağ ve sol üst kenarına gömülü tabakların iç yüzeyine mavi renkli yağlı boya çekilmiştir.

¹⁵⁷ Bakırer, **a.g.e.**, s. 204-205; Karaçağ, **a.g.e.**, s. 32.

Şekil 206: Ermenek Ulu Camii mihrabı (Köse, 2021).
Şekil 207: Mihrabın çizimi (Karaçağ, 2002).

Seramik No: 1

Türü: Sıraltı boyama tekniğinde tabak.

Ölçüleri: Ölçülebilen Ç.: 15 cm.¹⁵⁸

Hamur Rengi: -

Bezeme Özelliği: Köşeliğin sol üst kenarında yer alır. Tabak formu seramiğe ait bir gövde parçasıdır. Sıraltı tekniğinde bezelidir. Beyaz astarlı, kobalt mavi boyalı ve şeffaf renksiz sırlıdır. Bir müdahalede iç yüzüne mavi renkli yağlı boya sürülmüştür. Mevcut kompozisyonda merkezden dağılan dallar dört büyük çiçekle sonlanmakta, ince dallardan çıkan farklı biçimdeki küçük yaprak ve çiçek motifleri yüzeyi sarmaktadır.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: -

Şekil 208: Seramik No 1 (Köse, 2021).

Şekil 209: Seramik No 1'in çizimi.

¹⁵⁸ Parça durumundaki yuvarlak seramiklerin ölçülebilen çapları yazılmıştır.

Seramik No: 2

Türü: Sıraltı boyama tekniğinde tabak.

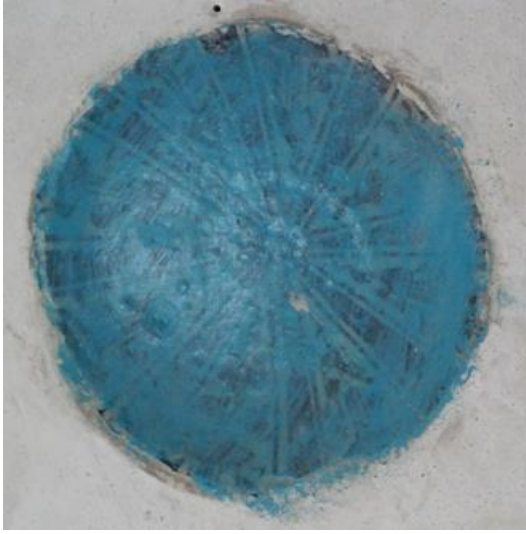
Ölçüleri: Ölçülebilen Ç.: 12 cm.¹⁵⁹

Hamur Rengi: -

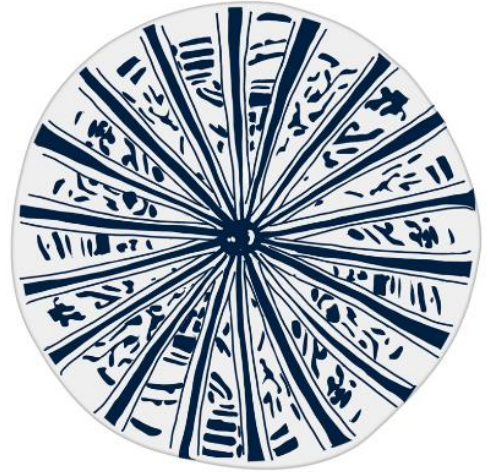
Bezeme Özelliği: Kavsara köşeliğinin sağ üst kenarında yer almaktadır. Sıraltı tekniğindedir. Beyaz astar üzerine tek renk kobalt mavi boyanmıştır. Bir müdahalede üzeri mavi renkli yağlı boyayla kaplanmıştır. Merkezden dağılan mavi şeritlerle bezeme alanları oluşturulmuş, bu alanlara ardışık biçimde yenilenen tek bir desen uygulanmışsa da boya tabakasından ötürü desen seçilememiştir.

Dönemi: Beylikler-Erken Osmanlı.

Karşılaştırma: -

Şekil 210: Seramik No 2 (Köse, 2021).

Şekil 211: Seramik No 2'nin çizimi.

¹⁵⁹ Parça durumundaki yuvarlak seramiklerin ölçülebilen çapları yazılmıştır.

2.9. Karaman Kâzımkarabekir Ulu Camii (Şekil 212-218)

İnceleme Tarihi: 21.08.2021

2.9.1. Yapı

Yeri: Karaman ili, Kâzımkarabekir ilçesi, Boyacı Mahallesi, Hamam ve Karabağ Sokak arasındadır.

İnşa Tarihi ve Banisi: Karamanoğulları dönemi eserleri arasında sayılan yapının inşa tarihi bilinmemektedir. Giriş kapısı, iç mekân duvarı ve minberinde yer alan birden fazla yazıtta, yapım tarihi ve banisine ilişkin bir bilgi mevcut değildir. Mimari üslubu¹⁶⁰, mihrap bezemeleri¹⁶¹ ve kûfi kitabeleri¹⁶² esas alınarak 14.-15. yüzyıllara tarihlendirilir.

Onarım(lar)ı: Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2006 yılında onarılmıştır.¹⁶³

Mimarisi: Dörtgen bir alan üzerine kuzey-güney doğrultusunda inşa edilen yapının kuzeyinde beş gözlü son cemaat yeri, kuzeybatı köşesinde kesme taştan yapılan minaresi bulunmaktadır. Doğu ve batı duvarları üçer payanda ile desteklenmiştir. Harim, mihrap duvarına paralel sıralanmış dört sahından oluşmaktadır. Yapının üzeri günümüzde son cemaat yeri ve harimi de içine alacak şekilde kurşun kaplamalı kırma çatıyla örtülüdür.

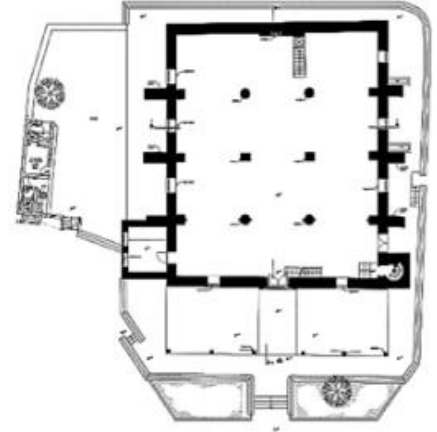
---

¹⁶⁰ Diez vd., **a.g.e.**, s. 108; Oktay Aslanapa, **Anadolu'da Türk Çini ve Keramik Sanatı**, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1965, s. 15; Dülgerler, **a.g.e.**, s. 54; Karpuz, **a.g.e.**, 2009, s. 571.

¹⁶¹ Yetkin, **a.g.e.**, 1972, s. 136-137; Gönül Öney, **Türk Çini Sanatı**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1976, s. 55; Karaçağ, **a.g.e.**, s. 49-50; Arık, **a.g.e.**, s. 175.

¹⁶² Emine Karpuz, Mehmet Tütüncü, **Gaferyad Kitabı, Karaman'ın Kâzım Karabekir İlçesi ve Çevresinde Tarihi Eserler, Kültür ve Abideler**, Haarlem: SOTA Yayınları, 2015, s. 93-100.

¹⁶³ Akyurt, yapının 1911'de tamir gördüğünü belirtmektedir. Bkz. Mehmet Yusuf Akyurt, **Resimli Türk Abideleri V, Gafariyat (Kasaba Nahiyesi) Davgadas Köyü Karaman Merkez Kazasındaki 27 Abidenin Tarifleri**, Konya, 1941, TTK Kütüphanesi, Yer No: Y/0599, s. 267.

Şekil 212: Kâzımkarabekir Ulu Camii kuzeydoğudan görünüş (Köse, 2021).

Şekil 213: Kâzımkarabekir Ulu Camii planı (Konya VBM Arşivi).

Yayınlar: Akyurt, **a.g.e.**, s. 267; Diez, Aslanapa, Koman, **a.g.e.**, s. 108-111; Konyalı, **a.g.e.**, 1967, s. 273-274; Yetkin, **a.g.e.**, s. 134-137; Meinecke, **a.g.e.**, s. 186-192; Bakırer, **a.g.e.**, s. 206; Karaçağ, **a.g.e.**, s. 47-50; Dülgerler, **a.g.e.**, s.54-55; Ünver, **a.g.e.**, s. 224; Arık, **a.g.e.**, s. 175-177; s. 54-55; Karpuz, **a.g.e.**, s. 568-575; Karpuz, Tütüncü, **a.g.e.**, s. 32-35.

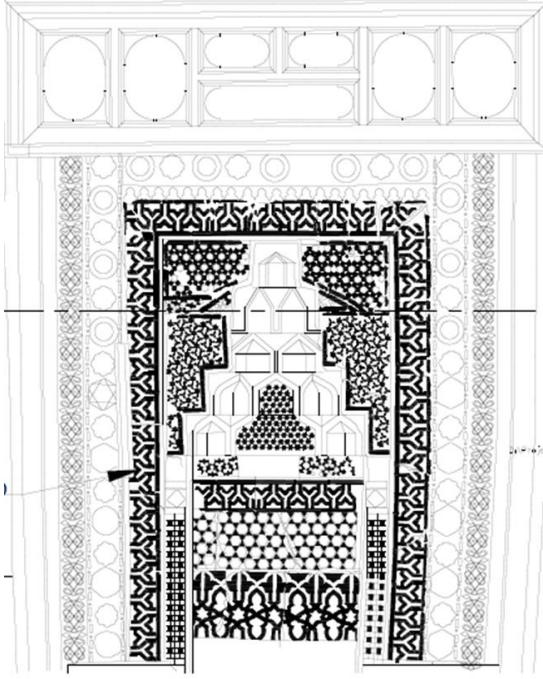
2.9.2. Seramik

Seramik Çanakların Yeri ve Mevcut Durumu: Mozaik çinili mihrabı üç yönden kuşatan alçı bordürler, 2008 yılında gerçekleştirilen onarımda yerinden sökülmüş ve Konya Sahip Ata Vakıf Müzesi'ne kaldırılmıştır.¹⁶⁴ Bordüre gömülü çini plaka parçaları ile on bir adet seramik çanak da bu esnada müzeye taşınmıştır. Çini plakalar günümüzde müzede teşhir edilmektedir ancak çanakların akıbeti şu an için belirlenememiştir.¹⁶⁵ Bugün yerinde bulunmayan çanakların teknik özellikleri hakkındaki tespitler, mihrabın eski fotoğrafları ve ilgili kaynakların aktarımlarından hareketle yapılmıştır.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Emine Karpuz, Mehmet Tütüncü, **a.g.e.**, s. 34.

¹⁶⁵ Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğünden alınan izin ile tarafım ve beraberimdeki müze görevlisi müze deposunda incelemelerde bulunmuştur. Müze deposuna kaldırıldığı belirtilen çanakların yerinde olmadığı görülmüştür.

¹⁶⁶ Yetkin, **a.g.e.**, 1972, s. 136-137; Öney, **a.g.e.**, 1976, s. 55; Arık, **a.g.e.**, s. 175; Karpuz, Tütüncü, **a.g.e.**, s. 33.

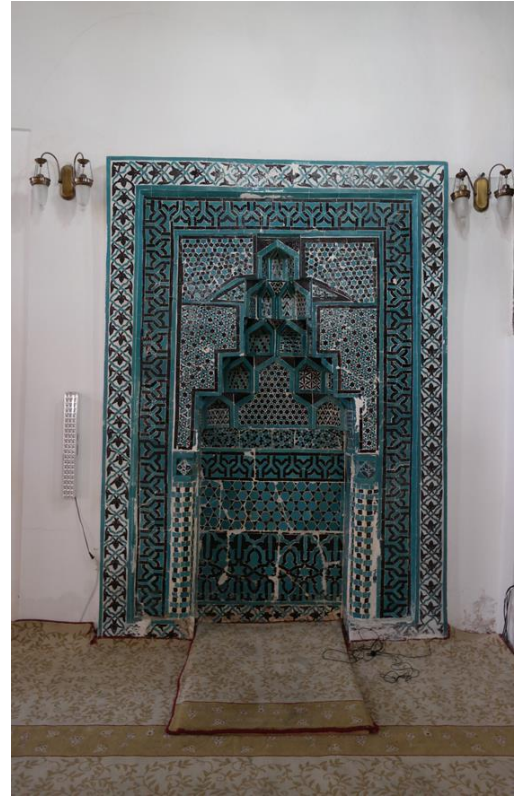
Şekil 214: Mihrabın çizimi (Konya VBM Arşivi).

Şekil 215: Mihrabın Max von Oppenheim tarafından çekilmiş 1899 tarihli fotoğrafı (Mehmet Tütüncü Arşivi).

Şekil 216: Onarım öncesi mihrap (Arık, 2007).

Şekil 217: Onarım sonrası mihrap (Köse, 2021).

Seramik No: 1-11

Türü: Tek renk sırlı çanak.

Ölçüleri: -

Hamur Rengi: -

Bezeme Özelliği: Bordür yüzeyine atlamalı dizilen çanaklardan altısı tek renk mavi, beş tanesi tek renk lacivert sırlanmıştır. Kısmen kırık veya ağız kenarı ve gövde kısmından yoksundurlar.

Dönemi: -

Karşılaştırma: -

Şekil 218: Seramik No 1-11 (Mehmet Tütüncü Arşivi).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANADOLU MİHRAPLARINDA KULLANILAN SERAMİK ÇANAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Seramik Çanakların Mihraplardaki Yeri

Mihrapların bordür ve/veya köşelik bölümlerine süslemeyi zenginleştirmek amacıyla farklı sayıda, formda ve teknikte çanakların yerleştirildiği görülmektedir. Ahi Yakup Camii ve Başayaş Köyü Camii mihraplarında kavrasa nişinin tepe noktasında bir tabak kullanılmıştır. Hacı Doğan Camii'ndeki üç kâse, kavsara nişinin başlangıç ve bitiş noktasında bulunmaktadır. Örtmeli Camii'nin kavsara köşeliğinde dört kâse, Ermenek Ulu Camii'nde iki tabak yer almaktadır. Kâzımkarabekir Ulu Camii'nin bordürü on bir kâseyle süslenmiştir. Kalecik Kale Camii'nin bordür ve kavsara köşeliğinde toplam dört tabak vardır. Molla Büyük Camii'nin kavsara köşeliği tüm hâlde iki tabak, bordür yüzeyi de çok sayıda seramik parçasıyla bezelidir. Susuz Köyü Camii'ndeki kâse ise farklı bir kullanım şekliyle karşımıza çıkmaktadır. Mihrabın yukarısına gelecek şekilde duvar yüzeyindeki bir yuvaya gömülmüştür.

Seramik çanaklar yüzeye belirli bir düzende yerleştirilmiş ve yerleştirme işlemi yapılırken simetrik bir görünüm elde edilmesine dikkat edilmiştir. Ahi Yakup Camii ve Başayaş Köyü Camii mihraplarında nişi taçlandırmış, Hacı Doğan Camii'nde nişin yarım-piramidal formunu ön plana çıkarmışlardır. Kalecik Kale Camii, Molla Büyük Camii, Örtmeli Camii ve Ermenek Ulu Camii'nde köşeliğin sağ ve sol kenarına aynı doğrultuda hizalanıp karşılıklı gömülmüşlerdir. Molla Büyük Camii ve Kâzımkarabekir Ulu Camii'nde tekrar ve simetriye dayanan bir şemayla bordür yüzeyine peş peşe dizilmişlerdir.¹⁶⁷ Susuz Köyü Camii'ndeki kâse ise mihrabın orta eksenini üzerindedir.

---

¹⁶⁷ Demiriz, a.g.e., 1979, s. 217.

3.2. Seramik Çanakların Alçı ve Çini ile Birlikte Kullanımı

Tez kapsamında ele alınan mihrapların tümü alçıdan yapılmıştır. Seramikler ikincil bir bezeme unsuru olarak kullanıldıkları için renk zıtlığı yaratmıştır.¹⁶⁸ Çanaklara ilaveten çini plaka parçalarının da yer aldığı Ermenek Ulu Camii ve Kâzımkarabekir Ulu Camii mihrapları bezeme çeşitliliği bakımından diğerlerinden ayrılmaktadır.¹⁶⁹ Seramik çanaklar, Ankara mihraplarında tek başına, Karaman mihraplarında ise çini levhalar ile birlikte ve dönüşümlü bir biçimde alçı yüzeyde kullanılmıştır.¹⁷⁰

Mihrapların birçoğu geometrik motiflerle bezenmiştir. Bitkisel süslemeler ve yazıya çok sık olmasa da rastlanmıştır. Seramiklerin yazı ile kullanılmadığı görülmüştür. Öte yandan bitkisel ve geometrik motiflere de uyum sağlamadıkları tespit edilmiştir. Söz gelimi Ahi Yakup Camii, Hacı Doğan Camii, Başayaş Köyü Camii ve Örtmeli Camii mihraplarında çokgen, dörtgen veya yıldız kabartmalı düzenlemelerin üzerinde asimetrik bir biçimde durmaktadırlar. Kalecik Kale Camii mihrabında bitkisel motifleri bölen tabakların çapı bordür genişliğinden fazladır. Seramikler kaplar bordür dışına taşmıştır. Kâzımkarabekir Ulu Camii mihrabında da benzer bir durum söz konusudur. Sekiz dilimli geometrik motiflerin arasına atlamalı dizilen çini plaka parçaları ve kâselerin bordür çizgisini zorladığı ve yer yer çizgiyi aştığı görülür. Ermenek Ulu Camii'nin kavsara köşeliğinde yer alan iki tabak ve tabakların arasında kalan altıgen çini plaka parçalar ise bezemesiz yüzeyde bulunmaktadır. Susuz Köyü Camii'ndeki kâse de alçıdan yapılmış yuvarlak ve derin bir yuvanın içerisinde yer almaktadır.

Molla Büyük Camii mihrabında yukarıda sıralanan yapıların dışında kalan bir kullanım şekliyle karşılaşılmaktadır. Buradaki farklılık, seramiklerin motiflere göre kesilmiş olmasıdır. Bordürdeki kabartma sekiz ve beş kollu yıldızların merkezine sekizgen ve beşgen seramik parçaları yerleştirilmiştir. Köşeliğin üst kısmında yer alan sekiz kollu yıldızların uçlarına da daha küçük boyutlu dörtgen parçalar gömülmüştür.

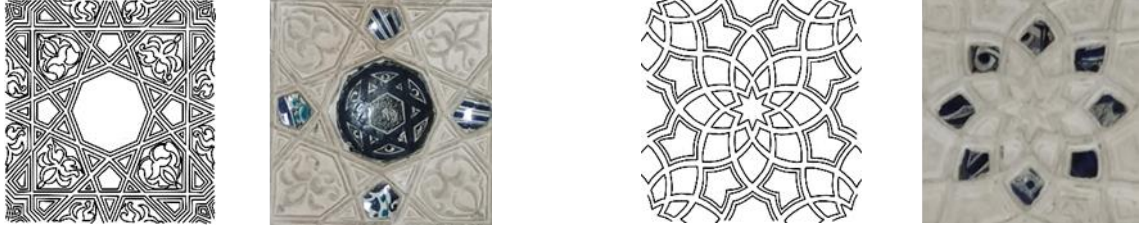
---

¹⁶⁸ Öney, **a.g.e.**, 1971, s. 102.

¹⁶⁹ Karaman'da yer alan Yollarbaşı Ulu Camii ve Eskişehir-Sivrihisar'da yer alan Haznedar Camii'nde de benzer bir anlayışla seramiklerin kullanıldığı görülmektedir. Ancak bu yapıların alçı mihraplarına seramik çanaklar değil, çini plaka parçaları yerleştirilmiştir. Çini plakalar için bkz. Yetkin, **a.g.e.**, 1972, s. 130, 134-137; Öney, **a.g.e.**, 1976, s. 55, 56; Bakırer, **a.g.e.**, 204-207; Erdem, **a.g.e.**, s. 404.

¹⁷⁰ Örtmeli Cami mihrabındaki çini plaka parçası son birkaç yılın eklentisidir.

Köşelikteki iki tabak ve bordürün orta noktasındaki kâse ise sekiz kollu yıldızları bozar niteliktedir.

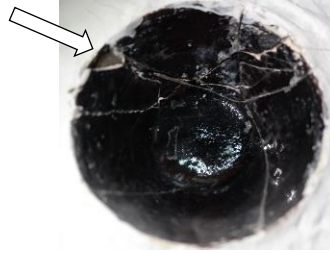

Şekil 219: Bordürdeki kompozisyonun çizimi ve seramiklerin görünüşü.

Şekil 220: Köşelikteki kompozisyonun çizimi ve seramiklerin görünüşü.

3.3. Seramik Çanak Yerleştirme Teknikleri

Ahi Yakup Camii, Başyaş Köyü Camii, Hacı Doğan Camii, Örtmeli Camii, Susuz Köyü Camii, Molla Büyük Camii, Ermenek Ulu Camii ve Kâzımkarabekir Ulu Camii mihrapları kalıplama tekniğiyle alçak kabartma şeklinde yapılmıştır.¹⁷¹ Kalıplara dökülen alçı sertleştikten sonra çıkarılmış ve ayrı ayrı levhalar hâlinde duvar yüzeyine monte edilmiştir.¹⁷² Seramik çanakların yerleştirilmesinde ise kakma tekniği uygulanmıştır.¹⁷³ Mihrapların tümü için yüzeyin belirlenen noktalarında yuvalar açılmış, daha sonra bir tür harçla kakma işlemi tamamlanmıştır. Bunun bir örneğini Hacı Doğan Camii'ndeki Seramik No 3'te görmek mümkündür. Dudak kenarındaki kırıktan yerleştirilmesi için açılan yuva net biçimde görülmektedir. Kakma işlemi alçı levhalar birleştirilirken ya da herhangi bir onarım sırasında gerçekleştirilmiş olmalıdır.

Şekil 221: Hacı Doğan Camii'ndeki Seramik No 3 ve yerleştirilmesi için açılan yuvanın görünüşü.¹⁷⁴

¹⁷¹ Kalecik Kale Camii mihrabı diğerlerinin aksine baskı tekniğiyle yapılmıştır. Kalıplama tekniği için ayrıca bkz. Eskici, **a.g.e.**, s. 8-11; 223-227.

¹⁷² Eskici, **a.g.e.**, s. 9-10, 226.

¹⁷³ Kakma tekniği için bkz. Ayduşlu, "Selçuklu ve Beylikler Döneminde Kakma Çiniler ve Günümüz Sanatından Birkaç Örnek", **Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, S. 29, Erzurum, 2012, s. 24-26.

¹⁷⁴ Oyuk, ok işareti ile gösterilmiştir.

3.4. Seramik anakların Analizi

Bu başlık altında, alçı mihraplarda kullanılan seramiklerin genel değerlendirmesi yapılmıştır. Birçoğunun hamur rengi tespit edilemediğinden gruplandırma işleminde bezeme teknikleri esas alınmıştır. Bu doğrultuda “tek renk sırlı seramikler” ve “sıraltı boyama teknikli seramikler” şeklinde iki ana gruba ayrılmışlardır. İ yüzleri tamamen yağlı veya plastik boyayla kaplı Ahi Yakup Camii ve Ayaş Başayaş Köyü Camii’nin mihraplarındaki tabaklar ise bezeme teknikleri belirlenemediği için bu sınıflandırmanın dışında bırakılmıştır.

3.4.1. Tek Renk Sırlı Seramikler

Hacı Doğan Camii’ndeki Seramik No 1-3, Örtmeli Camii mihrabındaki Seramik No 1 ve 3, Kâzımkarabekir Ulu Camii’ndeki Seramik No 1-11, bu grupta yer alan seramiklerdir. Bezemesiz iç yüzleri tek renk sırla kaplanmıştır.

Kâzımkarabekir Ulu Camii mihrabındakiler çanak, diğerleri ise kâse formudur. Ağız çapları 8-15 cm., gövde derinlikleri 4-6 cm. civarındadır. Yarım küresel gövdeleri yuvarlak bir dudak kenarıyla son bulmuştur. Ulu Cami’ndeki on bir adet anaktan bazısı gövde ve ağız kısmından yoksundur. Bazısının gövde veya dudak kenarında çatlaklar oluşmuştur. Örtmeli Camii’ndeki Seramik No 1-3 ve Hacı Doğan Camii’ndeki Seramik No 1-2 ise tüm ve sağlamdır. Hacı Doğan Camii mihrabındaki 3 No’lu kâsenin dudak kenarındaki kırıklardan beyaz hamurlu olduğu anlaşılmaktadır. Örtmeli Camii’ndeki 1 ve 3 No’lu kâselerin yer yer dökülen sır tabakalarının altında beliren beyaz lekeler ise astar veya hamur rengini göstermektedir.

Sır rengi çeşitlilik göstermekle birlikte tümünde parlak ve kaygan bir yapıdadır. Hacı Doğan Camii’ndeki Seramik No 1-2 lacivert, Seramik No 3 yeşil sırlı, Örtmeli Camii’ndeki Seramik No 1-3 ise mor sırlıdır. Kâzımkarabekir Ulu Camii’ndekilerin altı tanesi mavi, beşi daha koyu tonda lacivert sırlanmıştır.

3.4.2. Sıraltı Boyama Teknikli Seramikler

Sıraltı boyama tekniğinde bezeli seramikler sır renklerine göre “şeffaf firuze sırlı seramikler” ve “şeffaf renksiz sırlı seramikler” şeklinde iki farklı grupta toplanmıştır. Şeffaf renksiz sırlı örnekler de kullanılan boyanın niceliğine göre kendi içinde “tek renk boyama”, “iki renkli boyama” ve “çok renkli boyama” olmak üzere üç ayrı alt gruba ayrılmıştır.¹⁷⁵

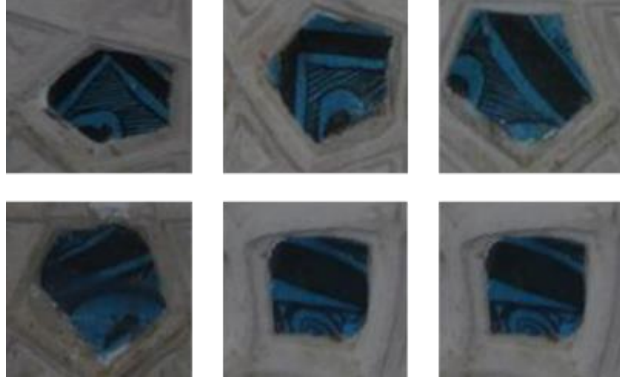
3.4.2.1. Şeffaf Firuze Sırlı Seramikler

Molla Büyük Camii mihrabındaki Seramik No 2 a, 11 a ve 17 a sıraltı tekniğinde, siyah boyalı ve firuze sırlı seramiklerdir. Seramik No 2 a ve 17 a kâse gövdesi, diğeri açık formu gövde parçasıdır. Mevcut genişlikleri 12 cm.’dir. Benzer örneklerden hareketle kırmızı hamurlu oldukları anlaşılmaktadır. Buna karşın iç yüzeylerindeki kompozisyonun astar üzerine uygulandığı kesin değildir. Stilize çiçek ve yaprakların yüzeyi kapladığı Seramik No 2 a ve 17 a bitkisel dekorlanmıştır. Seramik No 11 a altıgen, dışbükey şekiller ve zikzak motifleriyle bezenmiştir. Seramik No 17 a’nın sır rengi diğer ikisine göre daha koyu tonda firuzedir.

Molla Büyük Camii mihrabında yer alan oldukça küçük boyutlardaki niteliksiz dörtgen ve beşgen parçalardan Seramik No 17 c, 18 d, 20 c-d, 32 f-g de sıraltı tekniğinde siyah dekorlu ve şeffaf firuze sırlıdır. Kalın kuşaklar arasında kalan geometrik motiflerin iç kısımları benzer şekilde benek, helezon ve düzgün yatay çizgilerle doldurulmuştur. Aynı kaptan kesilmiş parçalar oldukları düşünülebilir.

---

¹⁷⁵ Sıraltı boyama tekniğindeki seramikleri gruplandırırken Nurşen Özkul Fındık’tan faydalanılmıştır. Bkz. Nurşen Özkul Fındık, **İznik Roma Tiyatrosu Kazı Buluntuları (1980-1995) Arasındaki Osmanlı Seramikleri**, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.

Şekil 222: Sıraltı tekniğinde, siyah boyalı ve şeffaf firuze sırlı seramik parçalar.

3.4.2.2. Şeffaf Renksiz Sırlı Seramikler

3.4.2.2.1. Tek Renk Boyama

Örtmeli Camii mihrabındaki Seramik No 4, Kalecik Kale Camii'ndeki Seramik No 3-4, Molla Büyük Camii'nde yer alan Seramik No 9 a, 12 a, 13 a, 16 a, 18 a, 28 ve 29 ve Ermenek Ulu Camii'ndeki Seramik No 1-2, şeffaf renksiz sırlı ve tek renk kobalt mavi boyalı seramiklerdir.

Bu gruptaki seramiklerin bazısı tüm, bazısı parça hâlinindedir. Toplamda dördü tüm tabak, biri tüm kâse, yedi tanesi ise açık formlu kaplardan kesilmiş dip veya gövde parçasıdır. Parça durumundaki seramiklerin ölçülebilen mevcut genişliği esas alınmış ayrıca iç yüzeylerindeki bezemenin nasıl şekillendiğine de bakılarak ne tür kaplara ait kısımlar oldukları belirlenmeye çalışılmıştır. Tüm veya tüme yakın tabaklar ise yayvan gövdeli ve basit yuvarlak dudak kenarlıdır. Ağız çapları ortalama 15 cm. civarındadır. Örtmeli Camii mihrabında yer alan 22 cm. çapındaki kâse de dilimli ağız kenarıyla dikkat çeken tek örnektir. İç yüzeyinde üçayak izi bulunmaktadır.

Şeffaf renksiz sır altına desenlerin kobalt maviyle boyandığı seramiklerde hamur rengi çoğunlukla kırmızıdır. Kalecik Kale Camii'ndeki Seramik No 3-4 beyaz, Örtmeli Camii'ndeki Seramik No 4 ve Molla Büyük Camii'ndeki 9 a, 12 a, 13 a, 16 a, 18 a, 28 ve 29 ise kırmızı hamurludur. Ermenek Ulu Camii'ndeki Seramik No 1 ve 2'nin hamur rengi tespit edilememiştir. Bununla birlikte seramiklerin istisnasız hepsi beyaz astarlanmıştır. Zemin tümünde astarın kendi renginde tutulmuştur. Hem kontur rengi hem de motiflerin

iç kısmında dolgu rengi olarak kullanılan kobalt mavinin açık, koyu veya laciverte yakın bir tonda sürüldüğü görülmektedir. Ermenek Ulu Camii'ndeki Seramik No 1 ve Molla Büyük Camii'ndeki Seramik No 29'da açık, Ermenek Ulu Camii'ndeki Seramik No 2 ve Molla Büyük Camii'ndeki Seramik No 12 a, 16 a, 18 a, 28'de koyu, Örtmeli Camii'ndeki Seramik No 4 ve Molla Büyük Camii'ndeki Seramik No 13 a laciverte yakındır. Seramik No 28'nin boyası dağılmıştır. Kalecik Kale Camii'ndeki Seramik No 1-2 ile Molla Büyük Camii'ndeki Seramik No 9 a ve 13 a'da açık ve koyu ton birlikte kullanılarak çeşitlilik yaratılmıştır. Seramik No 9 a'nın kontur çizgileri ton farkıyla belirginleştirilmiştir. Şeffaf renksiz sırla kaplanmış bu gruptaki kapların iç yüzleri parlak ve kaygan bir görünümündedir. Ermenek Ulu Camii'ndeki tabaklar ise bilinmeyen bir tarihte mavi renkli yağlı boyayla örtülmüştür.

Seramiklerin tamamına yakını palmet, çiçek, yaprak ve kıvrık bitki dallarından gelişen türlü bitkisel kompozisyonlar içermektedir. Geometrik motif ve figüre ana dekoru oluşturan bitkisel unsurların çeşitlendirilmesi sırasında başvurulmuş bunun dışında birkaç örnekte çizgi ve nokta şeklindeki küçük benekler ile zemin doldurulmuştur. Ermenek Ulu Camii'ndeki Seramik No 1 ve Molla Büyük Camii'ndeki Seramik No 16 a ve 18 a'da merkezdeki çiçek, nokta ve halkadan yayılan bir tasarım şeması görülmektedir. Ermenek Ulu Camii'ndeki Seramik No 2 ve Örtmeli Camii'ndeki Seramik No 3'te merkezden dağılan radyal çizgilerin içine dönüşümlü tekrar eden iki ve üç farklı desen işlenmiştir. Kalecik Kale Camii'ndeki Seramik No 1-2 ve Molla Büyük Camii'ndeki Seramik No 12 a ve 28'de merkeze yerleştirilen ve çoğunlukla ince yuvarlak bir şeridin içine alınan motiflerin çevresi başlı başına bir bölüm gibi dekorlanmıştır. Molla Büyük Camii'ndeki Seramik No 9 a, 13 a ve 29'da dağınık hâlde duran motifler serbest düzen sergilemektedir. Yüzeye serpiştirilmişlerdir. Seramiklerin büyük bir çoğunluğu parça hâlinde olduğundan iç yüzeylerindeki kompozisyonların mevcut kısımları üzerinden bu değerlendirmeler yapılmıştır.

Molla Büyük Camii mihrabında gömülü vaziyette bulunan ancak form vermeyen küçük boyutlu parçalardan Seramik No 7 b-c, 33 a, c, f, g, h de sıraltı tekniğinde, açık tonda kobalt mavi boyalı ve şeffaf renksiz sırlıdır. Bu örnekler arasından farklı yönlere doğru kıvrılan ince dal işlemeliler olasılıkla aynı kaba ait parçalardır.

Şekil 223: Sıraltı tekniğinde, kobalt mavi boyalı ve şeffaf renksiz sırlı seramik parçalar.

3.4.2.2.2. İki Renkli Boyama

Bu grupta yer alan seramiklerde bezemenin kobalt mavi-siyah veya kobalt mavi-turkuaz boyamayla iki farklı şekilde uygulandığı görülmektedir. Molla Büyük Camii mihrabındaki Seramik No 1 a, 3 a, 4 a, 5 a, 6 a, 7 a, 8 a, 10 a, 14 a, 15 a, 19 a, 20 a, 21 a, 22 a, 23 a, 24 a, 25 a, 26 a, Örtmeli Camii'nde yer alan Seramik No 2 ve Susuz Köyü Camii'ndeki Seramik No 1, kobalt mavi-siyah boyalı ve şeffaf renksiz sırlı örneklerdir. Kobalt mavinin yanında ikincil bir renk olarak turkuazın kullanıldığı seramiklerin tümü ise Molla Büyük Camii mihrabında bulunmaktadır. Beşgen kesilmiş Seramik No 1 d, 5 c-d, 6 b, 14 c, 16 c, 23 c-e, 24 b, 25 e, 26 b beyaz astar üzerine kobalt mavi-turkuaz renkli stilize bitkisel motifler ve bazen de siyah çizgiler ile dekorlanmıştır. Form vermeyen bu parçaların ne tür kaplardan kesildikleri belirlenememiştir.

Şekil 224: Sıraltı tekniğinde, kobalt mavi ve turkuaz boyalı şeffaf renksiz sırlı seramik parçalar.

Kobalt mavi ve siyah dekorlu seramiklerin neredeyse tamamı parça hâindedir. Sekizgen gövde veya dip parçalarındaki azami uzaklık 12 cm.'dir. Molla Büyük Camii mihrabındaki kademeli gövdeli, dışa çekik ağız kenarlı, gövde ve ağız kısmından kısmen kırık, 25 cm. ağız çapındaki Seramik No 14 a, Örtmeli Camii'ndeki yarım küresel gövdeli, basit dudaklı, dudak kenarından kısmen kırık, 18 cm. ağız çapındaki Seramik No 2 ve Susuz Köyü Camii'ndeki küresel gövdeli, 22 ağız çapındaki Seramik No 1 ise tüm durumdaki kâselerdir. Yuvalarından çıkarılamayan bu seramiklerin kırmızı hamurlu olduğu daha öncekiler gibi benzer örneklerden hareketle anlaşılmaktadır. Molla Büyük Camii mihrabındaki küçük seramik parçalardan Seramik No 30 a ise diğerleri hakkında daha iyi fikir vermektedir. Üst köşede kabartma sekiz kollu yıldızın kol ucuna gömülü bu parçanın dökülen astar ve sır tabakasının altından hamur rengi seçilebilmiştir.

Şekil 225: Sıraltı tekniğinde, kırmızı hamurlu, kobalt mavi ve siyah boyalı, şeffaf renksiz sırlı çanak parçası.

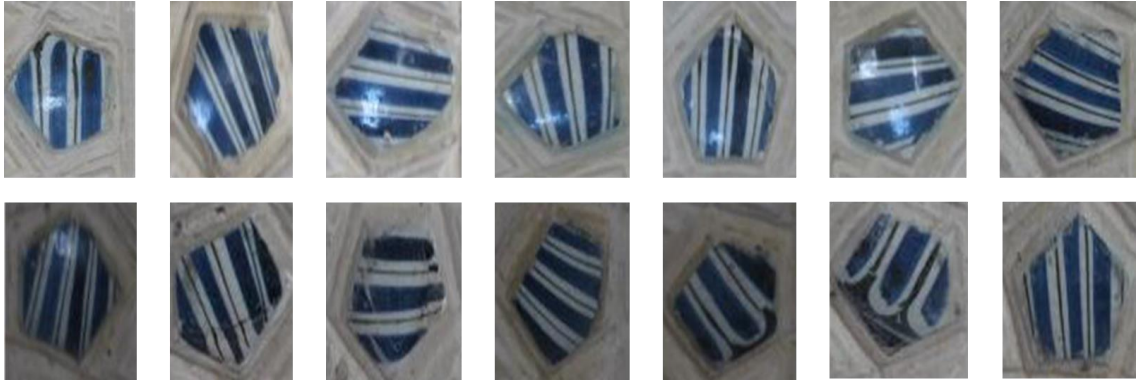
İki renkli boyama grubunda yer alan kobalt mavi ve siyah dekorlu seramikler, beyaz astarlıdır. Motiflerin renklendirilmesinde öne çıkan kobalt mavi, Molla Büyük Camii'ndeki Seramik No 22 a'da açık, Seramik No 14 a'da lacivert tonlarda sürülmüştür. Seramik No 22 a'da diğerlerinin aksine motiflerin içi beyaz bırakılmış, dışı da maviyle boyanmıştır. Siyah ise çoğu örnekte çizgi rengidir. Motiflerin iç kısmı veya zeminde kullanılan çapraz, kırık ve sarmal çizgiler genellikle siyahtır. Kontur rengi birkaçında kobalt maviyse de haricinde siyah tutulmuştur. Şeffaf renksiz sırlanmış bu seramiklerin iç yüzeyindeki bezemeler geometrik motif ağırlıklıdır. Merkezden yayılan radyal hatlar veya dikey şeritler, madalyon içine alınan üçgenler ve altı kollu yıldızlar, şeritlerin arasında kalan üçgen, altıgen, dörtgen veya iç bükey şekiller, şeritlerin birleşmesiyle oluşan üçgen, altıgen ve sekiz kollu yıldızlar, üç benek motifleri ve çizgisel taramalar sıklıkla kullanılmıştır. Molla Büyük Camii'ndeki Seramik No 1 a, 4 a, 6 a, 14 a, 19 a, 22

a ve Susuz Köyü Camii'ndeki 1 No'lu kâsedeki gibi çiçek, yaprak, rumî, palmet, stilize bitki motifleri ve yazı taklidi bezeme de tercih edilmiştir.

Molla Büyük Camii mihrabında yer alan beşgen parçalardan kobalt mavi ve siyah boyalı Seramik No 21 b, c, d, 25 b ve 27 c'nin iç yüzündeki bezemelerin Seramik No 1 a ile benzerliği aynı kaba ait parçalar olduklarını düşündürmektedir. Küçük boyutlu beşgen parçalardan Seramik No 1 e, 5 b, e, 10 e, 11 b-e, 15 e, 16 e, 19 c, 26 c-e ise açık formlu kapların gövde ve kenarlarından kesilen ışınsal desenli seramiklerdir.

Şekil 226: Benzer bezemeye sahip seramik parçalar.

Şekil 227: Işınsal bezemeye sahip seramik parçalar.

3.4.2.2.3. Çok Renkli Boyama

Kalecik Kale Camii mihrabındaki Seramik No 1-2 ve Molla Büyük Camii'nde yer alan Seramik No 27 a çok renkli boyama grubunda yer alan seramiklerdir. Kalecik Kale Camii'ndeki Seramik No 1-2 beyaz hamurludur. Molla Büyük Camii'ndeki Seramik No 27 a'nın hamur rengi belirlenememiştir. Beyaz astarlı ve çok çeşitli renklerle dekorlanmış seramikler şeffaf renksiz sır ile sırlanmışlardır.

Kalecik Kale Camii'ndeki yayvan gövdeli, basit dudaklı, 15 cm. ağız çapındaki iki tabak birbirinin aynıdır. Bitkisel kompozisyonlu tabakların merkezindeki sarı renkli

çiçekten yeşil ve kobalt mavi yapraklar dağılmaktadır. Molla Büyük Camii'ndeki gövde parçası kobalt mavi, mor, yeşil ve siyah renklerde çeşitli bitkisel unsurlar içermektedir. Genişliği 12 cm. civarındaki seramik parçasının filiz, altı yapraklı çiçek ve stilize bulut motifinden ibaret mevcut bezemeleri kompozisyonu tamamlamaya yetecek ölçüde değildir. Çok renkli boyama grubunda yer alan az sayıdaki örneğin, sıraltı tekniğindeki diğer seramiklerden hem renk çeşitliliği hem de bezeme üslubu bakımından farklılaştığı görülmektedir.

3.5. Seramik Çanakların Menşei

Katalogu yapılan elli altı adet seramikten iki tanesinin tekniği belirlenememiş, kalan elli dört seramikten on altısının tek renk sırlı, otuz sekizinin de sıraltı tekniğinde olduğu anlaşılmıştır. Yapı bazlı ele alındığında dokuz adet mihraptan ikisinde tek renk sırlı, dördünde sıraltı, birinde ise her iki teknikten seramiklerin kullanıldığı görülmüştür. Sayısal değerlerin gösterdiği gibi alçıdan yapılma mihraplarda daha ziyade bezemeli örnekler tercih edilmiştir.¹⁷⁶

Hacı Doğan Camii, Örtmeli Camii ve Kâzımkarabekir Ulu Camii mihraplarında yer alan tek renk sırlı seramiklerin üretim yeri ve tarihini tespit etmek oldukça güçtür. Bu tipteki ürünlerin pek çok yerde uzun dönem aralıkları boyunca üretildikleri bilinmektedir. Yerinden çıkarılıp incelenmedikleri için hamur rengi ve yapısı arkeometrik araştırmalarla saptanamayan örneklerin yükseklik, kaide çapı ve yüksekliği ile cidar kalınlığı gibi tam form vermeye yarayan unsurları da belirlenememiştir. Ağız çapları 8 ve 15 cm. arasında değişen küçük boyutlarda mavi, lacivert, yeşil ve mor sırlı bezemesiz kâse ve çanakların ortak özelliği ise iç yüzlerinde üçayak izine rastlanmamasıdır. Hacı Doğan Camii'ndeki Seramik No 1-2'nin ortasında bulunan çıkıntı, aynı şekilde Örtmeli Camii mihrabındaki Seramik No 3'ün halka şekilli dip kısmındaki çıkıntı ayrıt edici özelliklerdendir.

Arkeolojik kazılardan anlaşıldığı kadarıyla seramikler aynı anda hem sofraya kabı hem de mimari dekorasyon görevi görmektedir. Örtmeli Camii'ndeki Seramik No 2 ve 4,

---

¹⁷⁶ Bezeme tekniği belirlenemeyen Ahi Yakup Camii ve Başayaş Köyü Camii mihraplarındaki örneklerin ilgili yayınlarda desen içeren seramikler şeklinde tanımlanması da bu çıkarımı desteklemektedir.

Molla Büyük Camii ve Susuz Köyü Camii mihraplarında kullanılan seramiklerin iç yüzlerindeki bezemelerin benzerine İznik¹⁷⁷, Kütahya¹⁷⁸ ve Edirne¹⁷⁹ başta olmak üzere çeşitli kazı yerlerinden çıkan buluntular arasında rastlanmıştır. Tezin katalog kısmında atıf yaparak tespit edilen hususlar belirtilmiştir. Yurt içi ve yurt dışında bulunan müze koleksiyonundaki¹⁸⁰ kaplar arasında da benzerleriyle karşılaşılmaktadır. Bunlar, Milet işi ismiyle literatüre geçmesine karşın 1965 yılı kazı çalışmalarından sonra menşeinin İznik olduğu anlaşılan ayrıca Anadolu'nun pek çok merkezinde üretimi yapılan Erken Osmanlı ve Beylikler dönemi seramikleridir.¹⁸¹ Kırmızı hamur üzerine beyaz astarla kaplı açık formu seramikler, şeffaf renksiz sır altına tek renk kobalt mavi ve kobalt mavinin yanında siyah ve turkuaz ile dekorlanmıştır. Molla Büyük Camii'ndeki Seramik No 2 a, 11 a ve 17 a ise Selçuklu stilini devam ettiren 14.-15. yüzyıllara ait firuze sır altına tek renk siyah boyalı örneklerdir.¹⁸² Seramik No 27 a'da ise kobalt mavi, patlıcan moru, turkuaz ve siyah renkler kullanılmıştır. Çok renkli boyama grubunda yer almaktadır. Serbest fırçayla desen çizilmiştir. Gerek bezemeleri gerek kullanılan renkler bakımından Molla Büyük Camii mihrabındaki diğer seramik parçalardan farklılaşmaktadır. Kaynak taraması yapıldığında benzeri bulunamamıştır. Ermenek Ulu Camii mihrabında yer alan seramiklerin de kesin bir biçimde menşei tespit edilememiştir.¹⁸³ Sonradan gerçekleştirilen bir müdahaleyle iç yüzleri mavi renkli yağlı boya ile kaplanan parça durumdaki seramikler büyük olasılıkla Beylikler-Erken Osmanlı dönemine ait yerel üretimlerdir.

Kalecik Kale Camii mihrabında ithal seramiklerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Köşeliğin sağ ve sol kenarına altı üstlü yerleştirilen Seramik No 1 ve 2'nin iç yüzündeki

---

¹⁷⁷ İznik Çini Fırınları Kazısı ve İznik Roma Tiyatrosu Kazısı buluntuları için bkz. Aslanapa, **a.g.e.**, 1965, s. 36-30, 45-69; Mükerrerem Paker, **a.g.e.**, s. 155-182; Bedri Yalman, "İznik Tiyatro Kazısı 1987", **X. Kazı Sonuçları Toplantısı**, C. II, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988, s. 339-382.

¹⁷⁸ Faruk Şahin, "Kütahya Çini-Keramik Sanatı ve Tarihinin Yeni Buluntular Açısından Değerlendirilmesi", **Sanat Tarihi Yıllığı**, S. IX-X, İstanbul, 1979-1980, s. 259-286.

¹⁷⁹ Gülgün Yılmaz, "Edirne Zindanaltı Kurtarma Kazılarında Bulunan Erken Osmanlı Seramikleri-II", **Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi**, S. 10, 2010, s. 39-55.

¹⁸⁰ Bkz. Aylin Dönmez, **Bursa Türk İslam Eserleri Müzesi Koleksiyonundaki Seramikler**, (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 99; Tuğba Diri Apaydın, **İngiltere Müzelerindeki Osmanlı Seramik Koleksiyonunun Oluşumu**, (Doktora Tezi), İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, s. 240.

¹⁸¹ Aslanapa, **a.g.e.**, s. 27-30; Oktay Aslanapa, Şerare Yetkin, Ara Altun, **İznik Çini Fırınları Kazısı II. Dönem 1981-1988**, İstanbul: İstanbul Araştırma Merkezi, 1989, s. 25; Nurhan Atasoy, Julian Raby, **İznik Seramikleri**, London: Alexandrian Press, 1989, s. 82.

¹⁸² Özkul Fındık, **a.g.e.**, s. 79-80.

¹⁸³ Ermenek Ulu Camii'ndeki Seramik No 1'in iç yüzüne uygulanan kompozisyonun en yakın örneği Hasankeyf buluntuları arasında yer almaktadır. Bkz. Nurşen Özkul Fındık, **Hasankeyf Seramikleri (2004-2006)**, Ankara: Çardaş Yayıncılık, 2008, s. 106.

süslemeler 19. yüzyıla tarihlenen spatterware¹⁸⁴ örneklerine benzemektedir. Bu örnekler Almanya'nın Saarland eyaletinde üretimi yapılan Villeroy & Boch marka ürünlerdir.¹⁸⁵ Köşeliğin üst köşesinde yer alan Seramik No 3 ve 4 ise Almanya'daki Utzschneider Fabrikası'nda 19. yüzyılın ikinci yarısında üretilen seramiklerin benzeridir. Flow blue¹⁸⁶ örneklerin iç yüzündeki altın yaldız detayı dikkati çekmektedir.¹⁸⁷

---

¹⁸⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Earl F. Robacker, Ada F. Robacker, **Spatterware and Sponge: Hardy Perennials of Ceramics**, New Jersey: A. S. Barnes and Co., 1978.

¹⁸⁵ Benzer örnekler için bkz. <https://picclick.com/Spatterware-Villeroy-Boch-Wallerfangen-Saar-Basin-Gaudy-264873987746.html> (Erişim tarihi; 29.09.2021).

¹⁸⁶ Özlem Oral, **Alanya Kalesi Kazılarında Çıkan Avrupa Porselenleri**, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 101-104.

¹⁸⁷ Benzer örnekler için bkz. <https://www.etsy.com/listing/935183153/european-utzschneider-and-co-german-flow> (Erişim tarihi; 29.09.2021).

SONUÇ

Ankara’da yer alan Ahi Yakup Camii, Ayaş Başayaş Köyü Camii, Hacı Doğan Camii, Kalecik Kale Camii, Örtmeli Camii, Molla Büyük Camii, Susuz Köyü Camii ile Karaman’da yer alan Ermenek Ulu Camii ve Kâzımkarabekir Ulu Camii’nin mihrabında süs unsuru olarak kullanılan seramik çanaklara rastlanmaktadır. Alçıdan alçak kabartma şeklinde yapılan mihrapların bordür ve(ya) köşelik bölümlerine tek renk sırlı ve(ya) sıraltı boyama teknikli kâse, tabak ve(ya) açık formlu kaplardan kesilmiş parçalar gömülmüştür. Mihrapların belirlenen noktalarında oyuk açılmış ve bir tür harçla seramikler iç yüzü öne gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Bu işlem mihrabın yapımı sırasında veya daha sonraki bir onarımda gerçekleştirilmiştir.

Ahi Yakup Camii ve Ayaş Başayaş Köyü Camii mihrabındaki seramikler yağlı ve plastik boya ile kaplandığından bezeme teknikleri kesin biçimde belirlenememiştir. Hacı Doğan Camii, Örtmeli Camii ve Kâzımkarabekir Ulu Camii mihrabında mavi, lacivert, yeşil ve mor sırlı bezemesiz kâse veya çanaklar; Ermenek Ulu Camii, Örtmeli Camii, Kalecik Kale Camii, Molla Büyük Camii ve Susuz Köyü Camii mihrabında şeffaf renksiz veya şeffaf firuze sır altına boyama dekorlu tabak, kâse veya sekizgen, dörtgen ve beşgen kesilmiş seramik parçalar kullanılmıştır.

Yerinden çıkarılıp incelenemedikleri için seramik kapların hamur, astar ve form özellikleri kesin biçimde tespit edilememiştir. Bu sebeple bezemesiz tek renk sırlı kapları tarihlendirmek mümkün olmamıştır. Sıraltı teknikli kapların iç yüzlerindeki bezemelerin benzerlerine ise İznik, Kütahya, Konya ve Edirne başta olmak üzere çeşitli merkezlerden çıkan buluntular arasında rastlanmıştır. Böylelikle Molla Büyük Camii, Örtmeli Camii ve Susuz Köyü Camii’ndeki seramiklerin Milet işi ismiyle literatüre geçen, 14.-15. yüzyıla tarihlenen yerel üretimler oldukları anlaşılmıştır. Kalecik Kale Camii’ndeki seramiklerin de Almanya’da 19. yüzyılda üretilen spattware ve flow blue örneklerle benzerliği ortaya konmuştur.

Mihrabı seramik kaplarla bezeli yapıların en erken tarihlisi kitabesine göre 1302-1303’de yapılan Ermenek Ulu Camii’dir. Diğerlerinin kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Geç dönem özellikleri sergileyen 19. yüzyıl yapısı Kalecik Kale Camii dışında tümü 14.-15. yüzyılla tarihlendirilmektedir. Ahi Yakup Camii’nin 1392’de onarıldığı kitabesinden

öğrenilmektedir. Seramik çanaklar da diğer dekoratif unsurlar gibi tarihlendirmeye katkı sunmaktadır. Yapılar üzerinden seramikleri ya da tersi bir yöntemle seramikler üzerinden yapıları tarihlendirmek mümkündür. Yapı veya seramiğin bulunduğu alanın inşa tarihiyle seramiğin üretildiği veya yapıya tatbik edildiği tarihler aynı olmayabilir. Seramiğin hangi aşamada yapıya eklendiğini tespit etmek bir hayli güçtür. Kullanılan seramiğin yerinden çıkarılıp incelenememesi ve bu nedenle üretim tarihinin belirlenememesi veya seramiğin çeşitli nedenlerden ötürü sonradan değiştirilmesi bu tespiti zorlaştırmaktadır. Ancak her hâlükârda seramik çanağın üretim tarihi yapının inşa veya onarım tarihlerinden biriyle örtüşmektedir. Hâlihazırda elde bulundurulmuş bir seramiğin uzun zaman korunamayacağı düşünüldüğünde üretimin nadiren inşaat başlangıcından eskiye dayandığı görülmektedir.

Günlük ihtiyaca yönelik üretilen seramik kapların mimaride kullanılma nedenleri farklı görüşlerle açıklanmıştır. Akdeniz Havzası'nda, özellikle Güney Avrupa ülkelerinde yoğunlaşmış ve çoğunlukla kiliselerin giriş cephesiyle çan kulesinde kullanılan seramikler, İtalyanca "bacini" kelimesiyle tanımlanmıştır. Haçlı Seferleri'ni hatırlatan birer zafer işareti olarak siyasi propaganda amacıyla kullanıldıkları ya da egzotik ve sembolik anlam barındırdıkları için yapı cephelerine yerleştirildikleri düşünülmüştür. Ancak günümüzde geçerliliğini koruyan temel görüş yapıların estetik dekorasyonuna katkı sağlandıklarıdır. Mihraplardaki seramikler de süs unsuru amacıyla kullanılmış ve alçı yüzeyde renk zıtlığı yaratmıştır. Seramik çanakların dini işlevli cami ve mescitlerin mihrap gibi prestijli bir bölümüne yerleştirilmiş olması dikkat çekmektedir.

Mihraplara seramik çanak kakma uygulaması Anadolu mimarisine özgü değildir. Umman, Tanzanya ve Kenya gibi Afrika ve Asya kıyısında yer alan ülkelerin cami ve mescitlerindeki mihraplar da 16. yüzyıl itibarıyla Ankara ve Karaman yapılarına benzer şekilde seramiklerle bezenmiştir. Seramik çanakların mihrapta bulunduğu konum hemen hemen aynıdır. Farklılık seramiklerin türü ve seçimindedir. Yerel ürünler yerine ithal Çin mavi-beyazları ve selodonlar kullanılmıştır. Mihraplardaki Çin porselenleri kurulan ticari ilişkilerin bir göstergesidir. Anadolu'ya oldukça uzak mesafede bulunmalarına karşın bu türden bir benzerlikle karşılaşılması kayda değerdir. Bu benzerliğin altında yatan ilişkiler sonraki çalışmalarla netlik kazanacaktır. Ancak şu aşamada bu tespitin duyurulması ve tanıtılması ile yetinilmiştir.

Seramik çanakların süs unsuruna dönüştürülmesi bölgesel olarak Anadolu ile yapı türü ve kullanım yeri olarak da camilerin mihraplarıyla sınırlı değildir. Anadolu dışındaki Bizans kiliselerinde bacini uygulamasının birçok örneğiyle karşılaşılıyor iken Türkiye’den tek örnek İstanbul Vefa semtinde yer alan Hagios Theodoros Kilisesi’dir. Tek bir örneğin varlığı bile bu kullanım şeklinin bilindiğini göstermektedir. Dikkat çeken bir başka husus benzer bir amaca hizmet eden keramoplastik süs çömlerinin de başkent İstanbul’da tekil birkaç yapıda kullanılması ve bu süs çömlerine Anadolu’nun orta kesimlerinde veya Balkanlar ve başkent çevresinde daha sık rastlanmasıdır.¹⁸⁸ Seramik çanakların neden daha fazla yapıda kullanılmadığı, kullanıldıysa bile örneklerin tespiti bundan sonra yapılacak araştırma ve restorasyon çalışmalarıyla anlaşılacaktır.

Anadolu mimarisinde erken örneklerine 12.-13. yüzyıllarda Bizans, Danişmentli, Mengüceklî, Artuklu, Saltuklu ve Selçuklu yapılarında rastlanan seramik uygulaması, 14. ve 15. yüzyıllarda Karamanoğlu ve Erken Osmanlı yapılarında, 18.-19. yüzyıldan itibaren ise Geç Osmanlı yapılarında karşımıza çıkmaktadır. Bayburt Kalesi ve Hagios Theodoros Kilisesi’ndeki bezemeli seramik kaplar haricinde 12.-13. yüzyıl yapılarında tek renk sırlı tipte bezemesiz örneklerin kullanıldığı görülmektedir. Tek renk sırlı örneklerin kullanımı 20. yüzyıla kadar devam ederken beraberinde dönemin modasını yansıtan seramik kaplar bezeme repertuarına girmiştir. Beylikler-Erken Osmanlı’da Milet işi seramikler, Geç Osmanlı’da Kütahya ve Çanakkale üretimi kaplar ile ithal Avrupa porselenlerini tercih edilmiştir. Mihrapların ise iki farklı tipte; tek renk sırlı ve(ya) sıraltı boyama tekniğinde seramiklerle bezendiği görülmektedir. Sıraltı boyama tekniğindeki seramikler Milet işi veya Kalecik Kale Camii mihrabındaki gibi geç tarihli ithal kaplardır.

Seramik çanak uygulaması 12.-15. yüzyıl Anadolu’sunda doğu ve iç bölgelerde, 18.-19. yüzyıllarda güney şehirlerde yoğunlaşmıştır. İstisna oluşturan örnekler haricinde Geç Osmanlı yapıları Gaziantep, Kahramanmaraş ve Şanlıurfa’da toplanmıştır. Osmanlı başkentlerinden Edirne ve İstanbul’da yer alan Erken, Klasik veya Geç dönem yapılarında

---

¹⁸⁸ Keramoplastik süs çömleri doğrudan yapılar için üretilmiş süs unsurlarıdır. Mimaride kullanılan seramik çanaklar ise günlük ihtiyacı karşılayan yemek kaplarıdır. Temel işlevlerinin yanı sıra yapılar süs katmak amacıyla yerleştirilmiştir. Form bakımından da birtakım farklılıklar söz konusudur. Süs çömleri yonca ve haç biçimlidir. Seramik çanaklar ise açık formlu tabak, çanak ve kâselerdir. Süs çömleriyle ilgili güncel çalışmalar için bkz. Ü. Melda Ermiş, “Niksar’dan Bizans Dönemine Ait Keramoplastik ve Çini Örnekleri”, **Art-Sanat**, S. 12, İstanbul, 2019, s. 193-204; Ayşe Denknalbant Çobanoğlu, “Tokat ve Niksar’da Bazı Selçuklu ve İlhanlı Yapılarındaki Çini Süslemeler Üzerine Bir Değerlendirme”, **Vakıflar Dergisi**, S. 51, Ankara, 2019, s. 9-44.

seramiklere rastlanmaması uygulamanın yerel dinamikler taşıdığını düşündürmektedir. Mihrabında seramik çanak kullanılan yapıların Ankara ve Karaman'da bulunması ve geç tarihli bir örnek olan Kalecik Kale Camii dışında diğerlerinin Beylikler ve Erken Osmanlı dönemine ait yapılar olması mihraplardaki kullanımın da belirli bir bölge ve dönemde yoğunlaştığını göstermektedir.

Seramik çanaklar Ankara mihraplarında tek başına, Karaman mihraplarında ise çini levha parçalarıyla birlikte ve dönüşümlü biçimde alçı yüzeyde kullanılmıştır. Alçı süslemenin yanında ikincil bir bezeme ögesi olarak kullanılan seramik çanakların diğer bezeme öğelerinden en önemli farkı yapılara özel üretilmemeleridir. Seramik çanakların temel işlevlerinin yanı sıra mimaride bezeme ögesine dönüştürülmesinin ilk örnekleriyle Anadolu'da 12.-13. yüzyıllarda karşılaşılmaktadır. Mihraplardaki kullanım ise Beylikler ve Erken Osmanlı döneminde ortaya çıkan bir uygulama biçimidir. Ancak bu uygulama biçimi yalnızca sözü edilen döneme özgü değildir. Kalecik Kale Camii mihrabı gibi geç tarihli bir örnekte uygulamanın devam ettirildiği görülmektedir. Ayrıca yalnızca Anadolu mimarisine özgü bir uygulama olmadığı da Umman, Tanzanya ve Kenya mihraplarının tespit edilmesi ile anlaşılmıştır. İlk kez bu çalışmayla ortaya konan söz konusu benzerlik, ilerleyen süreçteki spesifik çalışmalarla açıklık kazanacaktır.

Son söz olarak, mimaride kullanılan seramik çanaklara ilişkin çalışmaların bundan sonra hiç kuskusuz devamı gelecektir. Örnekler arttırılacak ve konuya farklı yaklaşımlar getirilecektir. Seramiklerin korunması ve geleceğe taşınması ise önemli gördüğümüz bir başka husustur. Yapılar bünyesinde barındırdıkları seramiklerle birer müze niteliğindedir. Seramikler yerinden çıkarılıp incelenebilir, replikaları ile değiştirilebilir, koruma veya saklama amacıyla müzelere ve müze koleksiyonlarına dâhil edilebilir. Temennimiz bu çalışmaların -Kâzımkarabekir Ulu Camii mihrabını süsleyen seramiklerin müze deposuna taşınırken kayıplara karışması gibi- kötü sonuçlara varmamasıdır.

KAYNAKÇA

- AGUZZI Francesco, Hugo BLAKE, “I bacini della facciata di S. Lanfranco a Pavia: la prima maiolica arcaica?” **Atti: XI Convegno Internazionale della Ceramica**, Albisola, 1978, ss. 11-27.
- AĞATEKİN Elif, “Çağdaş Seramik Sanatında Mavi Beyaz Tabaklar”, **İDİL Sanat ve Dil Dergisi**, C. 7, S. 48, 2018, ss. 918-930.
- AKARCA Aşkıldil, “Çanakkale’de Yeni Bir Çanak Çömlek Merkezi”, **VIII. Türk Tarih Kongresi, 11-15 Ekim 1976, Kongreye Sunulan Bildiriler**, C. I, Ankara: TTK Yayınları, 1979, ss. 501-506.
- AKYURT Mehmet Yusuf, **Ankara Kitabeleri**, C. XI, Ankara, 1942, TTK Kütüphanesi, Yer No: Y/0605.
- AKYURT Mehmet Yusuf, **Ermenak Merkez Kazasında Ermenak-Anamur Yolunda, Ermenak-Karaman Yolunda, Konya-Beyşehir Yolunda, Beyşehirde Seydişehirde Mevcut 26 Abidenin Tariflerini Havidir**, Konya, 1941, TTK Kütüphanesi, Yer No: Y/0598-1.
- AKYURT Mehmet Yusuf, **Resimli Türk Abideleri V, Gafariyat (Kasaba Nahiyesi) Davgadas Köyü Karaman Merkez Kazasındaki 27 Abidenin Tarifleri**, Konya, 1941, TTK Kütüphanesi, Yer No: Y/0599.
- ALLAN James W., **Medieval Middle Eastern Pottery**, Oxford: Ashmolean Museum, 1971.
- ALP Suat, “Halfeti’deki Eserler- Merkez Camii”, **Birecik, Halfeti, Suruç, Bozova İlçeleri ile Rumkale’deki Taşınmaz Kültür Varlıkları**, ed. Aynur Durukan, Ankara: GAP Yayınları Kültür Dizisi, 1999, ss. 234-241.
- ALTIN Alper, **Gaziantep Türk-İslam Mimarisi (Eyyubiler’den Cumhuriyet’e)**, (Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- ALTIN Alper, “Adıyaman’da Bir Kabaltı ve Kab (Hacı Ali) Camisi”, **İSTEM Dergisi**, S. 29, 2017, ss. 103-124.
- ALTUN Ara, **Anadolu’da Artuklu Devri Türk Mimarisi’nin Gelişmesi**, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1978.
- ALTUN Ara, John CARSWELL, Gönül ÖNEY, **Sadberk Hanım Müzesi Türk Çini ve Seramikleri**, İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi, 1991.

- ALTUN Ara, Oktay ASLANAPA, “İznik Çini Fırınları Kazısı 1994 Mevsimi Çalışmaları”, **XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı**, C. II, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 1996, ss. 411-428.
- ARCASOY Ateş, **Seramik Teknolojisi**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, 1983.
- ARIK Oluş, “Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Dinî ve Kamusal Yapılarında Çini”, **Anadolu Toprağının Hazinesi Çini: Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri**, İstanbul: Kale Grubu Yayınları, 2007, ss. 37-190.
- ARIK Rüçhan, **Kubad Abad: Selçuklu Saray ve Çinileri**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000.
- ARLI DEMİRSAR V. Belgin, Ara ALTUN, **Anadolu Toprağının Hazinesi Çini: Osmanlı Dönemi**, İstanbul: Kale Grubu Kültür Yayınları, 2008.
- ARLI DEMİRSAR V. Belgin, “İznik Çini Fırınları Kazısında Ele Geçen Milet İşi Olarak Tanınan Teknikteki Seramiklerin Değerlendirilmesi”, **Uluslararası Katılımlı XV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, 19-21 Ekim 2011**, C. I, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2012, ss. 85-92.
- ARLI DEMİRSAR V. Belgin, “İznik Çini Fırınları Kazısı 2016 Yılı Çalışmaları”, **39. Kazı Sonuçları Toplantısı**, C. 3, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018, ss. 445-459.
- ARSLAN Muhammet, **Şanlıurfa’da Osmanlı Dönemi Cami ve Mescit Mimarisi**, (Yüksek Lisans Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- ARSLAN Muhammet, **Anadolu’da Selçuklu Çağı Cami ve Mescit Mimarisi (Plan-Mimari-Süsleme)**, (Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
- ARSLAN Muhammet, **Anadolu’da İlk Selçuklu Mimarisi: Ani**, Konya: Palet Yayınları, 2021.
- ASLANAPA Oktay, **Osmanlılar Devrinde Kütahya Çinileri**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1949.
- ASLANAPA Oktay, **Anadolu’da Türk Çini ve Keramik Sanatı**, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1965.
- ASLANAPA Oktay, **Türk Sanatı**, 2. b., İstanbul: Remzi Kitabevi, 1989.

- ASLANAPA Oktay, Şerare YETKİN, Ara ALTUN, **İznik Çini Fırınları Kazısı II. Dönem 1981-1988**, İstanbul: İstanbul Araştırma Merkezi, 1989.
- ASLANAPA Oktay, **Anadolu'da İlk Türk Mimarisi Başlangıcı ve Gelişmesi**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1991.
- ASLANAPA Oktay, **Turkish Art and Architecture**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2. b., 2004.
- ATASOY Nurhan, Julian RABY, **İznik Seramikleri**, London: Alexandrian Press, 1989.
- ATIL Esin, **Ceramics from the World of Islam**, Washington: Smithsonian Institution, 1973.
- AVISSAR Miriam, Edna J. STERN, **Pottery of the Crusader, Ayyubid and Mamluk Periods in Israel**, Jerusalem: Israel Antiquities Authority, 2005.
- AYAS Necati, "İznik Çini Fırınları Kurtarma Kazısı I", **Anadolu (Anatolia)**, S. 20, Ankara, 1984, ss. 161-206.
- AYDUSLU Nevin, "Selçuklu ve Beylikler Döneminde Kakma Çiniler ve Günümüz Sanatından Birkaç Örnek", **Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, S. 29, Erzurum, 2012, ss. 17-33.
- AYVERDİ Ekrem Hakkı, **Osmanlı Mi'mârîsinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri (1403-1451) II**, İstanbul: Baha Matbaası, 1972.
- BAHAR Bilge, **Trabzon İç Kalesi ve Sarayı**, (Doktora Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- BAKIRER Ömür, "Excavations at Korucutepe, Turkey, 1968-1970", **Journal of Near Eastern Studies**, C. 33, S. 1, Chicago, 1974, ss. 96-108.
- BAKIRER Ömür, **Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı**, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1981.
- BAKIRER Ömür, **Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları**, 2. b., Ankara: TTK Yayınları, 2000.
- BAKIRER Ömür, "Selçuklu Döneminde İnşa Edilen Bazı Akşehir Yapılarında Malzeme Kullanımı", **Sanat Tarihi Araştırmaları: Prof. Dr. Haşim Karpuz'a Armağan**, ed. Mustafa Denктаş, Osman Eravşar, Konya, 2007, ss. 51-64.
- BALLARDINI Gaetano, "Per un 'Corpus' dei bacini di ceramica dei nostri antichi monumenti", **Faenza**, XXVI, 1938, ss. 3-16.

- BALLARDINI Gaetano, **L'eredità ceramistica dell'antico mondo romano**, Roma: Istituto Poligrafico dello Stato, 1946.
- BARDAKÇI Halit, **Bütün Yönleriyle Ermenek**, Çaba Matbaası, 1976.
- BARIŞTA H. Örcün, **Türk El Sanatları**, 2. b., Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- BAŞ Ali, Şükrü DURSUN, “Keykubadiye Sarayı Kazısı 2015 Yılı Seramik Buluntuları”, **Akdeniz Sanat Dergisi**, C. 13, S. 23, Antalya, 2019, ss. 57-77.
- BAŞ Ali, Remzi DURAN, İbrahim GENÇ, “Ermenek Merkezde Vakıflar Genel Müdürlüğü Tarafından Yapılan Restorasyonlar Üzerine”, **Ermenek Araştırmaları- I, Arkeoloji-Sanat Tarihi-Tarih**, Konya: Palet Yayınları, 2018, ss. 67-86.
- BAYAZIT Bekir Sami, **Kahramanmaraş'ta Bayazitoğulları (1514-1990)**, Kahramanmaraş: Ukde Yayınları, 1998.
- BAYBURTOĞLU Zafer, **Anadolu'da Selçuklu Dönemi Yapı Sanatçıları**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1993.
- BAYBURTOĞLU Zafer, “Kahraman Maraş'ta Bir Grup Dulkadiroğlu Yapısı”, **Vakıflar Dergisi**, S. X, Tıpkı Basım, Ankara, 2006, ss. 234-250.
- BAYHAN A. A., F. SALMAN, M. S. BAYRAKTAR, “Adıyaman İli ve İlçelerinde Yüzey Araştırması-2001”, **20. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, 1. Cilt, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2003, ss. 81-98.
- BAYHAN A. A., F. SALMAN, “Adıyaman İli ve İlçelerinde Yüzey Araştırması-2002”, **21. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, 1. Cilt, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2004, ss. 53-64.
- BERCHEM Max van, “Arabische Inschriften aus Armenien und Diyarbekr”, **Materialien zur älteren Geschichte Armeniens und Mesopotamiens**, haz. C. F. Lehmann-Haupt, Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1907, ss. 125-160.
- BERTI Graziella, Liana TONGIORGI, **I bacini ceramici medievali delle chiese di Pisa**, Roma: L'Erma di Bretschneider, 1981.
- BLAKE Hugo, “The bacini of North Italy”, **La céramique médiévale en Méditerranée occidentale X-XV siècles**, Paris, 1980, ss. 93-111.
- BİLGET FATAHA Ebru, **Karamanoğlu Beyliği Yapılarında Mimari Süsleme**, (Doktora Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

- BİLİCİ Sema, “Alanya-Tersane ve Kızıl Kule Çevresinden Bir Grup Sırlı Seramik”, **ADALYA**, S. VIII, Antalya, 2005, ss. 329-349.
- BİLİCİ Zeki Kenan, **Kastamonu’da Türk Devri Mimarisi ve Şehir Dokusunun Gelişimi (18. Yüzyıl Sonuna Kadar)**, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.
- BİNAY Hasan, **Yenikapı Metro ve TEİAŞ Arkeolojik Kazılarında Açığa Çıkarılan İznik Seramiklerinin Değerlendirilmesi**, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- BOZER Rüstem, **15. Yüzyılın Ortasında Kadar Anadolu Türk Sanatında Ahşap Kapılar**, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.
- BOZER Rüstem, Muharrem ÇEKEN, **Anadolu Selçuklu Çağı Mirası: Müze Eserleri 1-2**, Ankara, 2016.
- BÖHLENDORF ARSLAN Beate, “Keramikproduktion im Byzantinischen und Türkischen Milet”, **Istanbul Mitteilungen** 58, Tübingen, 2008, ss. 371-407.
- BULUT Lale, **Samsat Ortaçağ Seramikleri (Sıralı ve Lüsterler)**, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2000.
- CARSWELL John, **Kütahya Tiles and Pottery from the Armenian Cathedral of St. James, Jerusalem**, Oxford: Clarendon Press, 1972.
- CARSWELL John, **Iznik Pottery**, London: British Museum Press, 1989.
- CEZAR Mustafa, **Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1977.
- ÇAL Halit, “Urfa’daki Taşınmaz Eski Eserler Hakkında Bir Ön Araştırma”, **Yeni Harran Çevresi: İnsan Bilimleri Araştırma Dergisi**, S.4, İstanbul, 1993, ss. 49-70.
- ÇAM Nusret, **Gaziantep Boyacı (Kadı Kemalettin) Camii**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- ÇAM Nusret, **Türk Kültür Varlıkları Envanteri 27 Gaziantep**, Ankara: TTK Yayınları, 2006.
- ÇAYCI Ahmet, “Korkuteli (İstanoz) Tarihi ve Korkuteli Alaaddin Camii Üzerine Bir Araştırma”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Konya, S. 16, 2004, ss. 107-128.

- ÇEKEN Muharrem, **Hasankeyf (1991, 2001-2003 Yılı) Kazı Buluntusu Fırın ve Atölyeleri ile Seramik Malzemeleri**, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- ÇELEBİ Evliya, **Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahâtnamesi**, 9. Kitap, 1. Cilt, haz. Seyit Ali Kahraman, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.
- ÇERKEZ Murat, “Ankara Susuz Köyü Camii”, **EKEV Akademi Dergisi**, S. 32, Erzurum, 2007, ss. 209-224.
- ÇETİNKAYA Haluk, “Vefa Kilise Camii’nde Yeni Gözlem ve Buluntular”, **Bir Semte Vefa**, haz. N. Bilge Özel İmanov, Yunus Uğur, İstanbul: Klasik Yayınları, 2009, ss. 309-316.
- ÇOBANOĞLU Ahmet Vefa, “Maraş Ulu Camii”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 42, İstanbul: TDV Yayınları, 2012, ss. 111-112.
- ÇOBANOĞLU DENKNALBANT Ayşe, Banu KONYAR, Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU, “Eski Van Şehri Kazı Alanında Bulunan Keramikler ve Çiniler”, **XX. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, 02-05 Kasım 2016**, C. I, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, 2017, ss. 138-159.
- ÇORUM Bengi, “1974 Yılında Bursa Müzesi Tarafından Müsadere Edilen İznik Keramikleri”, **Sanat Tarihi Yıllığı**, S. VI, İstanbul, 1974-1975, ss. 279-294.
- DEMİRALP Yekta, **Akşehir ve Köylerindeki Türk Anıtları**, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.
- DEMİRİZ Yıldız, “Mimari Süslemede Renk Unsuru Olarak Kullanılan Keramik Çanaklar”, **Sanat Tarihi Yıllığı**, S. 5, İstanbul, 1973, ss. 175-208.
- DEMİRİZ Yıldız, **Osmanlı Mimarisi’nde Süsleme I: Erken Devir (1300-1453)**, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979.
- DENİZLİ Hikmet, **Sivas Tarihi ve Anıtları**, Sivas, 1998.
- DENKNALBANT ÇOBANOĞLU Ayşe, “Tokat ve Niksar’da Bazı Selçuklu ve İlhanlı Yapılarındaki Çini Süslemeler Üzerine Bir Değerlendirme”, **Vakıflar Dergisi**, S. 51, Ankara, 2019, ss. 9-44.
- DİEZ Ernst, Oktay ASLANAPA, M. Mesut KOMAN, **Karaman Devri Sanatı**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1950.

- DİRİ APAYDIN Tuğba, **İngiltere Müzelerindeki Osmanlı Seramik Koleksiyonunun Oluşumu**, (Doktora Tezi), İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- DİŞLİ Gülşen, Müge BAHÇECİ, “Ayaş, Başayaş Köyü’nde Bir Yeniden İşlevlendirme Önerisi: Tarihi Köy Camii ve Köy Evi Örneği”, **Online Journal of Art and Design**, C. 6, S. 3, 2018, ss. 61-89.
- DOĞAN Tuncer, **Gaziantep Türk İslam Dönemi Mimari Süslemeleri**, (Doktora Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- DOĞER Lale, “Geçmişten Günümüze Geleneksel Kütahya Çiniciliği”, **Antik Dekor**, S. 34, İstanbul, 1996, ss. 152-156.
- DOĞER Lale, “İzmir Agorası Kazılarında Geç Osmanlı Dönemi ve Avrupa Seramik Buluntuları”, **Thirteenth International Congress of Turkish Art**, Budapest: Hungarian National Museum, 2009, ss. 217-229.
- DÖNMEZ Aylin, **Bursa Türk İslam Eserleri Müzesi Koleksiyonundaki Seramikler**, (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- DÖNMEZ E. Emine Naza, “Aydın Karacasu Çarşı Camii ve İç Menteşe Bölgesi Camileri İçindeki Yeri”, **XI. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, (17-19 Ekim 2001, İzmir)**, İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 2009, ss. 211-219.
- DÜLGERLER Osman Nuri, **Karamanoğulları Dönemi Mimarisi**, Ankara: TTK Yayınları, 2006.
- EKER Halil, **Nizip’teki Mimari Eserler**, (Yüksek Lisans Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- EKŞİ Fatih Mehmet, Süleyman ÇİĞDEM, “L. T. Guzalayan’ın ‘Bayburt Kalesinin Neşredilmemiş Kitabeleri’ Adlı Makalesi”, **Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, S. 36, Erzurum, 2016, ss. 137-172.
- ERDAL Zekai, **Aksaray’da Türk Devri Mimarisi**, (Doktora Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- ERDAL Zekai, “Aksaray’da Fazla Tanınmayan Anadolu Selçuklu Türbeleri”, **Selçuklu Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi**, S.8, 2018, ss. 201-224.

- ERDEM Mine, **Karamanoğlu Beyliği Mimarisinde ini**, (Doktora Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
- ERDEM Mine, “Yollarbaşı Ulu Camii Mihrabındaki Figürlü iniler”, **İDİL Sanat ve Dil Dergisi**, C. 7, S. 44, 2018, ss. 403-408.
- ERDER Evin, “Sustainable Conservation Issues of Four 14th and 15th Century Mosques in Ankara: Ahi Elvan Mosque, Örtmeli, Sabunî and Poyrağı Mesjids”, **METU Journal of the Faculty of Architecture**, C. 27, S. 1, 2010, ss. 45-66.
- ERDMANN Kurt, “Neue Arbeiten zur Türkischen Keramik”, **Ars Orientalis**, C. V, Washington, 1963, ss. 191-219.
- ERGENÇ Özer, **XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya**, Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, 1995.
- ERKEN Sabih, **Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler**, C. I, 2. b., Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1983.
- ERMİŞ Ü. Melda, “Niksar’dan Bizans Dönemine Ait Keramoplastik ve ini Örnekleri”, **Art-Sanat**, S. 12, İstanbul, 2019, ss. 193-204.
- EROĞLU BİLGİN Süreyya, **Gaziantep Camilerinde Taş Süslemeler**, Ankara: Gece Kitaplığı, 2017.
- ERSAY Ayşe, **Ankara’daki Dini Yapılarda Mahalli Üslup**, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- ERSAY YÜKSEL Ayşe, “Ayaş Camilerinde Mimari Özellikler”, **Geçmişten Geleceğe Taşınan Miras Ayaş**, Ankara: Ayaş Belediyesi Yayınları, 2018, ss. 321-341.
- ESKİCİ Bekir, **Ankara Mihrapları**, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.
- ESKİCİ Bekir, “Anadolu Selçuklu ve Beylikler Döneminde Ali Mihraplar”, **Sanat Tarihi Dergisi**, C. 15, S.1, İzmir, 2006, ss. 57-75.
- ESMER Mine, **İstanbul’daki Orta Bizans Dönemi Kiliseleri ve Çevrelerinin Korunması İçin Öneriler**, (Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2012.
- ESMER Mine, Zeynep AHUNBAY, “İstanbul’da Bizans Dönemine Ait Üç Anıt ile Çevrelerinin Bütünleşik Olarak Korunması İçin Öneriler”, **Tasarım+Kuram Dergisi**, C. 9, S. 15, İstanbul, 2013, ss. 35-55.
- EYİCE Semavi, “Bizans Mimarisinde Dış Cephelerde Kullanılan Bazı Keramoplastik Süsler (Süs ömlekleri)”, **Ayasofya Müzesi Yıllığı**, S. 6, İstanbul, 1965, ss. 25-28.

- EYİCE Semavi, “Hacı İvaz Mescidi”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 14, İstanbul: TDV Yayınları, 1996, ss. 484.
- GALİB Mübarek, **Ankara: Mescidler, Camiler, Mezarlıklar, Kitabeler**, haz. Seyfettin Erşahin, Hüseyin Çınar, Ankara: Altındağ Belediyesi Kültür Yayınları, 1996.
- GAUBE Heinz, **The Ibadis in the Region of the Indian Ocean. Section One: East Africa**, Hildesheim: Georg Olms Verlag, 2013.
- GELICHI Sauro, Graziella BERTI, Sergio NEPOTI, “Relazione introduttiva sui ‘bacini’”, **Atti: XXVI Convegno Internazionale della Ceramica**, Albisola, 1996, ss. 7-30.
- GIORGIO Marcella, “Dai bacini ai reperti da scavo: commercio di ceramica mediterranea nella Pisa bassomedievale”, **Atti: XLV Convegno Internazionale della Ceramica**, Savona, 2013, ss. 43-56.
- GOFFRILLER Martin S., Ma HONGJIAO, Soumyen BANDYOPADHYAY, Julian HENDERSON, “Chinese Porcelains and the Decorations of Omani Mihrabs”, **Proceedings of the Seminar for Arabian Studies**, C. 45, 2015, ss. 1-16
- GÖK GÜRHAN Sevinç, “Beylikler Dönemi’ne Ait Sgraffito Teknikli ve Tek Renk Sırlı Kaplar (Manisa Gülgün Hatun Hamamı Buluntuları)”, **Sanat Tarihi Dergisi**, C. XVII, S. II, İzmir, 2008, ss. 59-83.
- GÖK GÜRHAN Sevinç, “1995-2009 Yılları Arasında Beçin Kazısı’nda Ortaya Çıkarılan Seramiklerin Değerlendirilmesi”, **Sanat Tarihi Dergisi**, C. XVIII, S. II, İzmir, 2009, ss. 45-70.
- GÖK GÜRHAN Sevinç, “Balat İlyas Bey Külliyesi Kazısında Ortaya Çıkarılan Seramiklerin Değerlendirilmesi (2007-2008)”, **XIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 14-16 Ekim 2009**, İstanbul: Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Yayınları, 2010, ss. 291-306.
- GÖK Sevinç, **Kütahya Çini ve Seramikleri 2: Suna ve İnan Kıraç Vakfı Kütahya Çini ve Seramikleri Koleksiyon Kataloğu**, İstanbul: Pera Müzesi Yayınları, 2015.
- GÖK Sevinç, “Manisa Ulu Cami’nin Örtü ve Duvar Sisteminde Ortaya Çıkarılan Testiler” **Sanat Tarihi Dergisi**, C. XXX, S. I, İzmir, 2021, ss. 567-589.
- GRUBE Ernst J., **Islamic Pottery of the Eighth to the Fifteenth Century in the Keir Collection**, London: ABAS Trading Corporation Establishment, 1976.

- GRUBE Ernst J., **Cobalt and Luster The Nasser D. Khalili Collection of Islamic Art**, C. IX, ed. Julian Raby, Oxford: Nour Foundation, 1994.
- GÜLEKLİ Nurettin Can, **Ankara: Tarih-Arkeoloji**, Ankara: Doğu Matbaası, 1948.
- GÜLER Mustafa, “Birecik Ulu Camii’nin Mimari Olarak İncelenmesi ve Değerlendirilmesi”, **Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi**, C. 13, S. 26, 2018, ss. 189-219.
- GÜNDOĞDU Hamza, **Dulkadirli Beyliği Mimarisi**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986.
- GÜNEL Gökçe, Ali KILCI, “Ankara Şehri 1924 Haritası: Eski Bir Haritada Ankara’yı Tanımak”, **Ankara Araştırmaları Dergisi**, C. 3, S.1, Ankara, 2015, ss. 78-104.
- GÜREŞSEVER CANTAY Gönül, “Edirne Yeni Sarayı Çini-Keramikleri Nerede Üretildi?”, **Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C. 10, S. 19, 2020, ss. 242-255.
- GÜZELBEY Cemil Cahit, **Gaziantep Camileri Tarihi**, Gaziantep: Oya Matbaası, 1984.
- JENKINS Marilyn, “Islamic Pottery: A Brief History”, **The Metropolitan Museum of Art Bulletin**, C. 40, S. 4, 1983.
- JENKINS-MADINA Marilyn, **Raqqa Revisited: Ceramics of Ayyubid Syria**, New York: Metropolitan Museum of Art, 2006.
- KAPAR Mehmet Ali (ed.), **Seyahatnamelerde ve Tarihî Coğrafya Eserlerinde Karaman**, Konya: Palet Yayınları, 2019.
- KARAÇAĞ Abdullah, **Beylikler Devri Mimarisinde Alçı Süslemeler**, (Doktora Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- KARADUMAN Hüseyin, “Ankara Çevresinde Yapılan Tetkik Gezilerinde Tespit Edilen Dört Türk Yapısı”, **Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1987 Yıllığı**, Ankara, 1988, ss. 127-141.
- KARAKAŞ Mahmut, **Şanlıurfa ve İlçelerinde Kitabeler**, Konya: Şanlıurfa Valiliği Yayınları, 2012.
- KARAPETIAN Samvel, “Mren and its Monuments”, **VARDZK**, S.7, Yerevan, 2014, ss. 31-63.
- KARPUZ Emine, **Kazımkarabekir’deki Tarihi Eserler**, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989.

- KARPUZ Emine, Mehmet TÜTÜNCÜ, **Gaferyad Kitabı, Karaman'ın Kâzım Karabekir İlçesi ve Çevresinde Tarihi Eserler, Kültür ve Abideler**, Haarlem: SOTA Yayınları, 2015.
- KARPUZ Haşım, **Türk Kültür Varlıkları Envanteri Konya 42**, C. II, Ankara: TTK Yayınları, 2009.
- KARPUZ Haşım, **Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Karaman 70**, Ankara: TTK Yayınları, 2009.
- KERVAN Monique, Vincent BERNARD, “Mihrâb/s omanais du 16e siècle : un curieux exemple de conservatisme de l’art du stuc iranien des époques seldjouqide et mongole”, **Archéologie Islamique 6**, 1996, ss. 109-156.
- KESKİNER Cahide, **Türk Süsleme Sanatlarında Stilize Çiçekler: Hatai**, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- KILAVUZ Bülent Nuri, **Güneydoğu Anadolu Bölgesi Minareleri**, (Doktora Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- KILAVUZ Bülent Nuri, Şehabettin ÖZTÜRK, “Van’da Selçuklu Dönemi Minareleri”, **I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı Bildiriler Kitabı III (9-15 Nisan 2006)**, İzmir: Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, 2007, ss. 1331-1350.
- KINDİĞİLİ Muhammet Lütfü, **Ortaçağdan Günümüze Kemah ve Köylerindeki Kültür Varlıkları**, (Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- KINDİĞİLİ Muhammet Lütfü, “Kemah Mezar Anıtları”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 23, Özel Sayı, 2019, ss. 2169-2192.
- KIRZIOĞLU Fahrettin, **Kars Tarihi**, C.I, İstanbul: Işıl Matbaası, 1953.
- KONYALI İbrahim Hakkı, **Nasreddin Hoca'nın Şehri Akşehir Tarihi-Turistik Kılavuz**, İstanbul: Numune Matbaası, 1945.
- KONYALI İbrahim Hakkı, **Âbideleri ve Kitâbeleri ile Karaman Tarihi**, Ermenek Mut Âbideleri, İstanbul: Baha Matbaası, 1967.
- KONYALI İbrahim Hakkı, **Âbideleri ve Kitabeleri ile Aksaray Tarihi**, C. 1, İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası, 1974.
- KONYALI İbrahim Hakkı, **Ankara Camileri**, Ankara: Kültür Matbaacılık, 1978.
- KUNTER Halim Baki, “Kitabelerimiz”, **Vakıflar Dergisi**, S.II, Tıpkı Basım, Ankara, 2006, ss. 431-455.

- KÜRKCÜOĞLU Cihat, **Birecik**, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996.
- KÜRKCÜOĞLU Cihat, **Yıldız Albümleri'nde Urfa "İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Sultan II. Abdülhamid Arşivi Urfa Fotoğrafları"**, Harran Üniversitesi Yayınları, 2009.
- KÜRKCÜOĞLU Cihat, **Şanlıurfa İli Camileri**, Ankara: Şanlıurfa Belediyesi Yayınları, 2013.
- LANE Arthur, **Early Islamic Pottery: Mesopotamia, Egypt and Persia**, London: Faber and Faber, 1947.
- LANE Arthur, "The Ottoman Pottery of Isnik", **Ars Orientalis**, C. II, Washington, 1957, ss. 247-281.
- LANE Artur, **Later Islamic Pottery: Persia, Syria, Egypt, Turkey**, London: Faber and Faber, 1971.
- MATHEWS Karen Rose, "Other People's Dishes: Islamic Bacini on Eleventh-Century in Pisa", **Gesta**, C. 53, S. 1, Chicago, 2014, ss. 5-23.
- MEGAW Arthur, "Glazed Bowls in Byzantine Churches", **Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας**, S. 4, C. 4, 1964-1965, ss. 145-162.
- MEINECKE Michael, **Fayencedekorationen seldschukischer Sakralbauten in Kleinasien**, Bölüm II: Katalog, Tübingen: Verlag Ernst Wasmuth, 1976.
- MERCANGÖZ Zeynep, "Doğu Akdeniz İslam Topraklarından Bir Bizans Kalesine: Kuşadası, Kadıkalesi'nde Ortaçağ İslam Seramikleri", **Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi**, S. 17, Ankara, 2018, ss. 93-117.
- MIGEON Gaston, "Le Décor Lustré dans la Céramique Musulmane a Propos de Publications Récentes", **Syria**, C. X, Paris, 1929.
- MİMİROĞLU İlker Mete, "Sahip Ata Camii Mihrabındaki Lüster Çiniler", **Konya Kitabı X (Rüçhan Arık-M. Oluş Arık'a Armağan)**, Konya, 2007, ss. 463-471.
- MÜLAYİM Selçuk, **Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler-Selçuklu Çağı**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1982.
- ORAL Özlem, **Alanya Kalesi Kazılarında Çıkan Avrupa Porselenleri**, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- ORHANLI Oktay, **Anadolu Türk Mimarisinde Bezeme Unsuru Olarak Seramik Kullanımı**, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

- OTTO-DORN Katherina, "Seldschukische Holsäulenmoscheen in Kleinasien", **Aus der Welt der islamischen Kunst, Festschrift für Ernst Kühnel zum 75. Geburtstag am 26.10.1957**, Berlin: Verlag Gebr. Mann, 1959, ss. 59-88.
- ÖGEL Semra, **Anadolu'nun Selçuklu Çehresi**, İstanbul: Akbank Yayınları, 1994.
- ÖLÇER Sevcan, "15 ve 16. Yüzyıl Mavi-Beyaz Seramikleri: Osmanlı, Safevi ve Çin Hanedanlığı Örneklerinin Üslup Bağlamında Karşılaştırılması", **Sanat Tarihi Dergisi**, C. XXVII, S. I, İzmir, 2018, ss. 265-301.
- ÖNDER Mehmet, "Yeni Bulunan Eserler: Kuşlu Çini", **Anıt Dergisi**, S. 31, 1964, ss. 32.
- ÖNEY Gönül, **Ankara'da Türk Devri Dini ve Sosyal Yapıları**, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1971.
- ÖNEY Gönül, **Türk Çini Sanatı**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1976.
- ÖNEY Gönül, **Beylikler Devri Sanatı XIV.-XV. Yüzyıl (1300-1453)**, Ankara: TTK Yayınları, 1989.
- ÖNEY Gönül, **Ankara Arslanhane Camii**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- ÖNEY Gönül, **Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları**, 3. b., Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1992.
- ÖNEY Gönül, "Çini ve Seramik", **Osmanlı Uygarlığı 2**, haz. Halil İnalçık, Günsel Renda, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2004, ss. 698-735.
- ÖNEY Gönül, "Rakka Seramikleri ile Anadolu Selçuklu Seramiklerinin ve Saray Çinilerinin İlişkisi", **XIV. Türk Tarih Kongresi, Ankara: 9-13 Eylül 2002, Kongreye Sunulan Bildiriler**, C. I, Ankara: TTK Yayınları, 2005, ss. 479-484.
- ÖNKAL Hakkı, **Anadolu Selçuklu Türbeleri**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1996.
- ÖTÜKEN Yıldız, "İstanbul Son Devir Bizans Mimarisinde Cephe Süslemeleri", **Vakıflar Dergisi**, S. XII, Ankara, 1978, ss. 213-233.
- ÖTÜKEN Yıldız, Aynur DURUKAN, Hakkı ACUN, Sacit PEKAK, **Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler III (Bursa İl Merkezi)**, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1983.
- ÖZBEK Yıldırım, Celil ARSLAN, **Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri**, C. I, Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2008.

- ÖZDENİZ Hasan Hüseyin, **Gevale Kazılarında Bulunan Ortaçağ Seramikleri**, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- ÖZGÜÇ Tahsin, “Mengüceklere Ait Bir Türbe”, **Milletlerarası Birinci Türk Sanatı Kongresi, Ankara 19-24 Ekim 1959, Kongreye Sunulan Tebliğler**, Ankara: TTK Basımevi, 1962, ss. 325-327.
- ÖZKAN Haldun, **Saltuklu Mimarisi**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2016.
- ÖZKARCI Mehmet, **Türk Kültür Varlıkları Envanteri 45 Kahramanmaraş**, Ankara: TTK Yayınları, 2007.
- ÖZKUL FINDIK Nurşen, “Miletus Wares Found in İznik Roman Theatre Excavations”, **Art Turc/Turkisch Art, 10th International Congress of Turkish Art, Fondation Max van Berchem**, Geneva, 1999, ss. 547-554.
- ÖZKUL FINDIK Nurşen, “Turkisch Glazed Pottery”, **Amorium Reports II: Research Papers and Technical Reports**, BAR International Series 1170, Oxford, 2003, ss. 105-118, 205-211.
- ÖZKUL FINDIK Nurşen, **Hasankeyf Seramikleri (2004-2006)**, Ankara: Çardaş Yayıncılık, 2008.
- ÖZKUL FINDIK Nurşen, **İznik Roma Tiyatrosu Kazı Buluntuları (1980-1995) Arasındaki Osmanlı Seramikleri**, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.
- ÖZKUL FINDIK Nurşen, **İznik Sırlı Seramikleri: Roma Tiyatrosu Kazısı (1980-1995)**, Ankara: Çardaş Yayıncılık, 2014.
- ÖZÜGÜL Aysın, “İznik Tiyatrosu 2015”, **38. Kazı Sonuçları Toplantısı**, C. 3, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017, ss. 317-332.
- PAKER Mükerrrem, “Anadolu Beylikler Devri Keramik Sanatı”, **Sanat Tarihi Yıllığı**, S. I, İstanbul, 1964-1965, ss. 155-182.
- PARMAN Ebru Parman, Erol ALTINSAPAN, “Eskişehir-Seyitgazi-Kümbet Köyü’nde Himmet Baba Türbesi ve Devşirme Malzemesi”, **Yıldız Demiriz’e Armağan**, haz. M. Baha Tanman, Uşun Tükel, İstanbul: Simurg Yayınları, 2001, ss. 115-228.
- PARSONS-MORGAN Hannah, “The Consumption of Chinese Ceramics as Architectural Features on the Swahili Coast: Examples from the Zanzibar Archipelago, Tanzania”, **Storie [di] Ceramiche 7 -Bacini Ceramici-**, 2021, ss. 13-21.

- PASSERI Giambattista, **Istoria delle pitture in majolica fatte in Pesaro e ne'luoghi circonvincini**, Pesaro, 1857.
- PHILON Helen, **Early Islamic Ceramics, Ninth to Late Twelfth Centuries**, London: Islamic Art Publications, 1980.
- POLAT Turgay, "Milet İşi Seramiklerde Form Tipolojisi Üzerine Bir Deneme", **Sanat Tarihi Dergisi**, C. XXV, S. II, İzmir, 2016, ss. 213-247.
- POLAT Turgay, Oktay ORHANLI, "Adıyaman Camilerinde Süsleme Unsuru Olarak 'Bacini' Uygulamaları", **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 35, 2020, ss. 672-701.
- PRADINES Stéphane, "Le mihrâb swahili: l'évolution d'une architecture islamique en Afrique subsaharienne", **Annales Islamologiques** 37, 2003, ss. 355-381.
- REDFORD Scott, "Mamâlik and Mamâlik: Decorative and Epigraphic Programs of Anatolian Seljuk Citadels", ed. Scott Redford, Nina Ergin, **Cities and Citadels in Turkey: From the Iron Age to the Seljuks**, Peeters Publishers, 2013, ss. 305-246.
- REDFORD Scott, "Ceramics and Society in Medieval Anatolia", **Medieval and Post-Medieval Ceramics, Mediterranean Archaeology Series-I**, ed. Joanita Vroom, Belgium: Brepols Publishers, 2015, ss. 249-272.
- ROBACKER Earl F., Ada F. ROBACKER, **Spatterware and Sponge: Hardy Perennials of Ceramics**, New Jersey: A. S. Barnes and Co., 1978.
- SEVGEN Nazmi, **Anadolu Kaleleri**, C. I, Ankara: Doğu Matbaası, 1959.
- SUCU Mustafa, **Adıyaman İli ve İlçeleri**, 2. b., Gaziantep: Yapım-Bugün Ajans Basım, Yayın-Reklamcılık, 1986.
- ŞAHAN Hacer, **Karamanoğulları Dönemi Cami ve Mescitlerinde Yer Alan Mihraplar**, (Yüksek Lisans Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- ŞAHİN Derya, Gonca GÜLSEFA, "Bursa Tophane Seramikleri", **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 18, S. 32, Bursa, 2017, ss. 77-104.
- ŞAHİN Faruk, "Kütahya Çini-Keramik Sanatı ve Tarihinin Yeni Buluntular Açısından Değerlendirilmesi", **Sanat Tarihi Yıllığı**, S. IX-X, İstanbul, 1979-1980, ss. 259-286.
- ŞAHİN Faruk, **İlk Devir Osmanlı Keramikleri Teknolojisi**, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989.

- ŞANCI Fuat, **Hatay İlinde Türk Mimarisi**, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- TEKİN Rahmi, “Zülkadir Beyliği ve Osmanlı Devleti Zamanında Maraş'ta Yapılan Vakıf Eserler”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 3, 2000, ss. 309-340.
- TONGHINI Cristina, **Qal'at Ja'bar Pottery: A Study of a Syrian Fortified Site of the Late 11th-14th Centuries**, United States: Oxford University Press, 1998.
- TOP Mehmet, **Erken Dönem Osmanlı Mihrapları (XIV.-XV. Yüzyıl)**, (Doktora Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.
- TOPAL Cengiz, **Karaman Kültür Envanteri 2009**, Karaman: Karaman Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2009.
- TOYDEMİR SABUNCU Ayyüz, “Vefa Kilise Camisi Naosu Güney Dış Yüzünün Kademeli Kemerli Yukarısındaki Üçgen Alınlığı Sabitlenmiş Üç Keramik Kabın Değerlendirilmesi”, **Colloquium Anatolicum**, S. IX, İstanbul, 2010, ss. 353-366.
- TSOURIS Konstantinos, “Glazed Bowls in the Late Byzantine Churches of North-Western Greece”, **Archeologia Medievale** 23, 1996, ss. 603-624.
- TUNCER Orhan Cezmi, **Anadolu Kümbetleri -1 Selçuklu Dönemi**, Ankara: Güven Matbaası, 1986.
- UÇAR Hasan, “Tire Kutu Han Kazısı Beylikler ve Osmanlı Dönemi Seramikleri”, **Sanat Tarihi Dergisi**, C. XXVIII, S. I, İzmir, 2018, ss. 1-33.
- UÇAR Hasan, “2013-2014 Yılı Edirne Yeni Saray Kazısı İznik ve Kütahya Seramikleri”, **Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 17, S. 3, Manisa, 2019, ss. 365-386.
- ULUÇAM Abdüsselam, "Bayburt Kalesi'nin Tarih ve Mimari Özellikleri", **Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu, (Bayburt, 23-25 Mayıs 1988)**, Ankara: Bayburt'a Hizmet Vakfı Yayınları, 1994, ss. 415-432.
- ULUÇAM Abdüsselam, **Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I: Van**, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.
- UYSAL Ali Osman, “Ankara Arslanhane Camii Üzerine Bazı Tespitler”, **VII. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri, (II. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı-Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri)**, 30 Nisan-02 Mayıs 1998, Konya, 1998, ss. 207-225.

- UYSAL Zekiye, “Çanakkale’de Çok İşlevli Bir Yapı: Kumarlar Köyü Camii”, **Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, S. 30, Erzurum, 2013, ss. 143-158.
- ÜNAL İsmail, “Antalya Bölgesindeki Çinili Eserler”, **Türk Etnografya Dergisi**, S. 14, Ankara, 1974, ss. 15-55.
- ÜNVER Süheyl, **Süheyl Ünver’in Konya Defterleri**, haz. Gülbün Mesara, Mine Esiner Özen, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2006.
- YANGAKI Anastasia G., “The Immured Vessels in Byzantine and Post-Byzantine Churches of Greece Research Programme: Objectives and Preliminary Results from Crete”, **12th International Congress of Cretan Studies (Heraklion 21-25 September 2016)**, Heraklion, 2019, ss. 1-18.
- YALMAN Bedri, “İznik Tiyatro Kazısı 1986”, **IX. Kazı Sonuçları Toplantısı**, C. II, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987, ss. 299-328.
- YALMAN Bedri, “İznik Tiyatro Kazısı 1987”, **X. Kazı Sonuçları Toplantısı**, C. II, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988, ss. 339-382.
- YALMAN Bedri, “İznik Tiyatro Kazısında Bulunan Seramik Fırını”, **Sanat Tarihi Yıllığı**, S. XIII, İstanbul, 1988, ss. 153-197.
- YALMAN Bedri, “2005 Yılı Tiyatro Kazısı”, **28. Kazı Sonuçları Toplantısı**, C. 2, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007, ss. 387-404.
- YAVAŞ Alptekin, **Anadolu Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahreddin Ali’nin Mimari Eserleri**, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- YELEN Resul, **Selçuklu Çağı Anadolu Mimarisinde Malzeme ve Teknik (Doğu ve Güneydoğu Anadolu)**, (Doktora Tezi), Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- YENİŞEHİRLİOĞLU Filiz, “İstanbul -Tekfur Sarayı- Osmanlı Çini Fırınları ve Eyüp Çömllekçiler Mahallesi Yüzey Araştırmalar”, **XII. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 30 Mayıs-3 Haziran 1994**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995, ss. 535-566.
- YETKİN Şerare, “Türk Çini Sanatından Bazı Önemli Örnekler ve Teknikleri”, **Sanat Tarihi Yıllığı**, S.1, İstanbul, 1965, ss. 60-102.
- YETKİN Şerare, **Anadolu’da Türk Çini Sanatının Gelişmesi**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1972.
- YILDIRIM Savaş, “Ankara’nın Kalecik İlçesindeki Camiler”, **History Studies**, C.5, S.2, 2013, ss. 539-563.

YILDIZ Fatma, **Sevilla’da Mudejar Şhirciliği: 13.-15. Yüzyıllarda Hristiyan Şhirciliği Üzerindeki İslam Etkileri**, (Doktora Tezi), İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimle Enstitüsü, 2016.

YILMAZ Gülgün, “Edirne-Zindanaltı Kurtarma Kazılarında Bulunan Erken Osmanlı Seramikleri-I”, **Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi**, S. 9, 2009, ss. 25-42.

YILMAZ Gülgün, Edirne Zindanaltı Kurtarma Kazılarında Bulunan Erken Osmanlı Seramikleri-II”, **Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi**, S. 10, 2010, ss. 39-55.

YILMAZ Gülgün, **Edirne Müzesi Osmanlı Seramikleri: Zindanaltı Buluntuları**, Edirne: Trakya Kalkınma Ajansı, 2012.

YILMAZ Gülgün, “Edirne’nin Erken Osmanlı Yapılarında Çini Süsleme”, **Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C. 5, S. 10, Edirne, 2015, ss. 59-80.

YİNANÇ Refet, **Dulkadir Beyliği**, Ankara: TTK Yayınları, 1989.

YÖRÜKAN KARAMAĞARALI Beyhan, “Ahlat Seramik Ekolü”, **Ankara Üniversitesi İslami İlimler Dergisi**, S. V, Ankara, 1982, ss. 391-462.

YURTTAŞ Hüseyin, “Hasankeyf’te Artuklu, Eyyûbi, Akkoyunlu ve Osmanlı Dönemi Mimari Eserleri”, **Türkler**, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, ss. 164-189.

WATSON Oliver, “Persian Luster Ware, from the 14th to the 19th Centuries”, **Le Monde iranien et l’islam: sociétés et cultures**, III, Paris: Société d’histoire de l’Orient, 1975, ss. 63-80.

WATSON Oliver, **Persian Lustre Ware**, London: Faber and Faber, 1985.

WATSON Oliver, **Ceramics from Islamic Land**, London: Thames & Hudson, 2004.

WILKINSON Charles K., **Nishapur: Pottery of the Early Islamic Period**, New York: Metropolitan Museum of Art, 1974.

İnternet Kaynakları

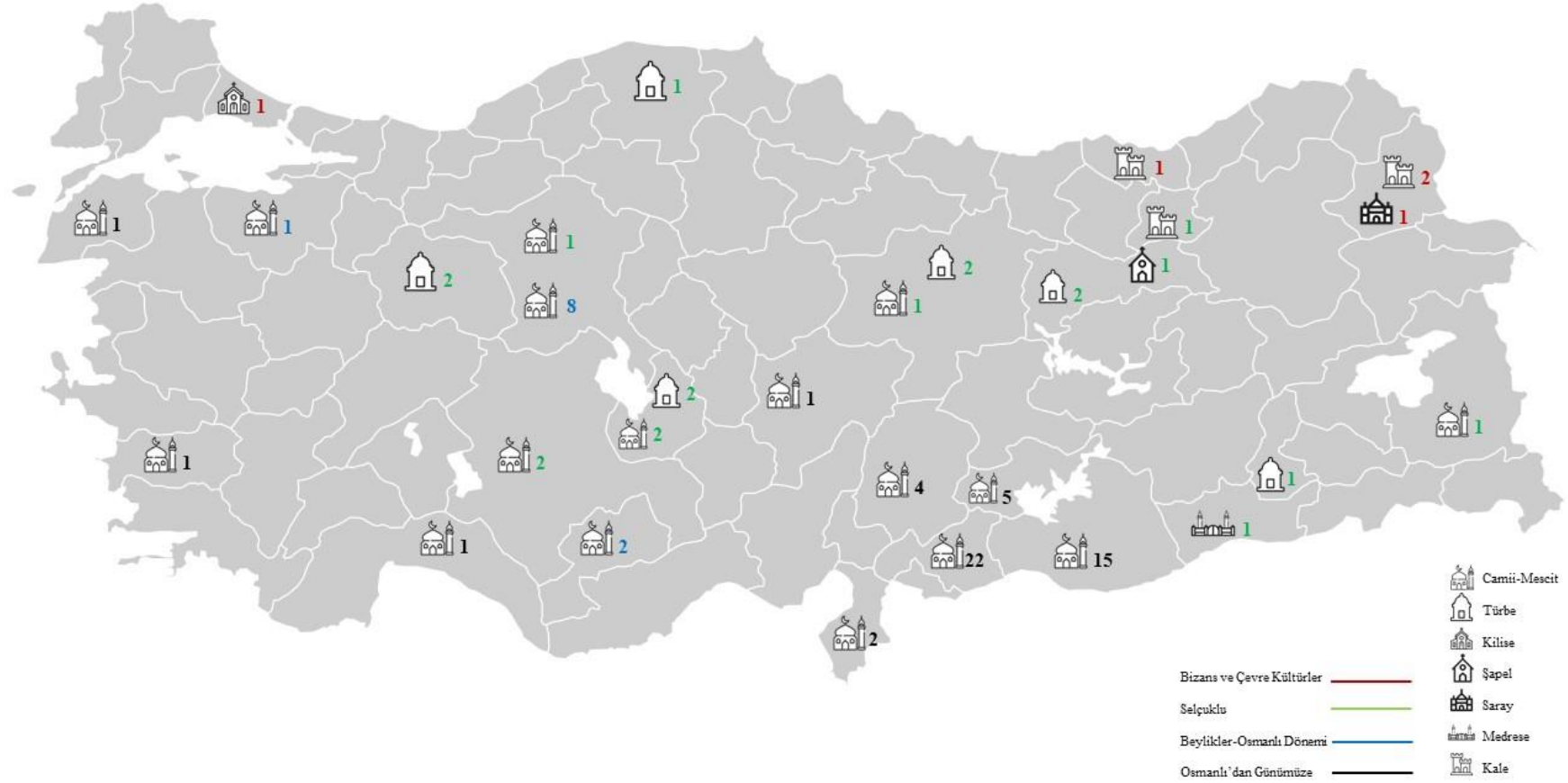
<https://immuredvessels.gr/en/> (Erişim Tarihi; 16.08.2021)

<https://picclick.com/Spatterware-Villeroy-Boch-Wallerfangen-Saar-Basin-Gaudy-264873987746.html> (Erişim Tarihi; 29.09.2021)

<https://www.etsy.com/listing/935183153/european-utzschneider-and-co-german-flow> (Erişim Tarihi; 29.09.2021)

<http://clivegracey.squarespace.com/medieval-omani-prayer-niches/6cackjuycfxwronatrltpq11ygvei7> (Erişim Tarihi; 29.09.2021)

Ek 1: Seramik Çanak Kullanımının Söz Konusu Olduğu Yapıların Dağılımını Gösteren Harita

Ek 2: Seramik Çanak Kullanımının Söz Konusu Olduğu Yapıların Dönem Bazlı Tablosu

	Yapının Yeri	Yapının Adı	Seramiğin Yapıdaki Yeri	Seramiğin Durumu	Seramiğin Türü	Seramiğin Tekniği	Sayfa Sayısı
Bizans ve Çevre Kùltürler	İstanbul	Hagios Theodoros Kilisesi	Saçak Altındaki Üçgen Alınlık	Parça	-	Sırüstü Boyama	12
	Kars-Ani	Dış Kale	Sur Duvarı	Parça	Kâse	Tek Renk Sırlı	13-14
	Kars-Ani	Mren Sarayı	Giriş Kapısı	-	-	-	13
	Kars	Micingirt Kalesi	Burç Duvarı	-	-	-	13
	Trabzon	Dış Kale	Burç Duvarı	-	-	-	13
	Selçuklu	Aksaray	Eğri Minare Camii	Minare	Parça	Kâse	Tek Renk Sırlı
Aksaray		Kesik Minare Camii	Minare	Parça	Kâse	Tek Renk Sırlı	14-15
Aksaray		Bekar Sultan Türbesi	Saçak Altı	Parça	Kâse	Tek Renk Sırlı	15-16
Aksaray		Anonim Türbe	Saçak Altı	-	-	-	15
Ankara		Arslanhane Camii	Minare	Tüm-Parça	Kâse	Tek Renk Sırlı	16-17
Bayburt		Bayburt Kalesi	Sur-Beden Duvarı	Parça	-	Sıraltı Boyama	17-18
Erzincan-Kemah		Behramşah Türbesi	Giriş Kapısı	-	-	-	19
Erzincan-Kemah		Mengücek Gazi Türbesi	Giriş Kapısı	Parça	Kâse	Tek Renk Sırlı	19
Erzincan-Kemah		2 No'lu Şapel (?)	Tonoz	Parça	-	Sgrafitto	19
Eskişehir-Seyitgazi		Himmet Baba Türbesi	Saçak Altı	Parça	Kâse	Tek Renk Sırlı	20
Kastamonu		Karanlık Evliya Türbesi	Kubbe Merkezi	Tüm	Tabak	Tek Renk Sırlı	20-21
Konya-Akşehir		Ferruh Şah Mescidi	Kemer Alınlığı	Parça	Kâse	Tek Renk Sırlı	21-22
Konya-Akşehir		Küçük Ayasofya Mescidi	Kubbe Eteği	Tüm	Kâse	Tek Renk Sırlı	21-22
Mardin		Marufiye Medresesi	Selsebilin Kubbe Merkezi	Tüm	Kâse	Tek Renk Sırlı	22
Batman-Hasankeyf		İmam Abdullah Zaviyesi	Türbenin Kubbe Merkezi	-	-	-	22

	Sivas	Ulu Cami	Minare	Parça	Kâse	Tek Renk Sırlı	23
	Sivas-Divriği	Kamereddin Türbesi	Saçak Altı	Parça	Kâse	Tek Renk Sırlı	23
	Sivas-Divriği	Anonim Türbe	Saçak Altı	-	-	-	23
	Van	Sinaneddin Camii	Minare	Tüm-Parça	Kâse	Tek Renk Sırlı	24
Beylikler-Erken Osmanlı	Ankara	Arslanhane Camii	Giriş Kapısı	Parça	-	Sıraltı Boyama	24-25
	Ankara	Ahi Yakup Camii	Mihrap	Tüm	Tabak	-	48-51
	Ankara	Başayaş Köyü Camii	Mihrap	Tüm	Tabak	-	52-54
	Ankara	Hacı Doğan Camii	Mihrap	Tüm	Kâse	Tek Renk Sırlı	55-59
	Ankara	Hacı İvaz Camii	İç Mekân Duvarı	Parça	-	Sıraltı Boyama	26
	Ankara	Molla Büyük Camii	Mihrap	Tüm-Parça	Kâse-Tabak	Sıraltı Boyama	64-97
	Ankara	Örtmeli Camii	Mihrap	Tüm	Kâse	Tek Renk Sırlı-Sıraltı Boyama	98-103
	Ankara	Susuz Köyü Camii	Mihrap	Tüm	Kâse	Sıraltı Boyama	104-106
	Bursa	Hoca Tayyip Camii	Giriş Duvarı	Tüm	Kâse	Sıraltı Boyama	26-27
	Karaman-Ermenek	Ulu Cami	Mihrap	Parça	Tabak	Sıraltı Boyama	107-111
	Karaman-Kâzımkarabekir	Ulu Cami	Mihrap	Parça	Çanak	Tek Renk Sırlı	112-115
Osmanlı'dan Günümüze	Adıyaman	Çarşı Camii	Minare	Tüm	Çanak	Tek Renk Sırlı	28-29
	Adıyaman	Eski Saray Camii	Minare	Tüm	Çanak	Tek Renk Sırlı	28-29
	Adıyaman	Kab Camii	Minare	Tüm	Çanak	Tek Renk Sırlı	28-29
	Adıyaman-Besni	Hasan Paşa Camii	Minare	Parça	Çanak	Tek Renk Sırlı	28-29
	Adıyaman-Besni	Adsız Minare	Minare	-	-	-	28-29
	Ankara-Kalecik	Kale Camii	Mihrap	Tüm	Tabak	Sıraltı Boyama	60-63
	Antalya-Korkuteli	Alaaddin Camii	Minare	Tüm	Tabak	Tek Renk Sırlı	30
	Aydın-Karacasu	Çarşı Camii	Minare	Tüm	Tabak	Sıraltı Boyama	30
	Çanakkale-Çan	Kumarlar Köyü Camii	Kemer	Tüm	Tabak	Sıraltı Baskı	31
	Gaziantep	Ahmet Çelebi Camii	İç Mekân Duvarı	Tüm	Tabak	Sıraltı Boyama	35
	Gaziantep	Ayşe Bacı Camii	Minare	Tüm-Parça	Tabak	Sıraltı Boyama	35,37

Osmanlı'dan Günümüze	Gaziantep	Boyacı Camii	Avlu Kapısı- Minare	Tüm- Parça	Tabak	Sıraltı Boyama- Baskı	32-35
	Gaziantep	Hacı Nasır Camii	Minare	Tüm- Parça	Tabak	Sıraltı Boyama- Baskı	33,35
	Gaziantep	Handan Bey Camii	Avlu Kapısı- Minare	Tüm- Parça	Tabak	Sıraltı Boyama	32-35
	Gaziantep	Hüseyin Paşa Camii	Minare	Tüm	Tabak	Sıraltı Baskı	35-36
	Gaziantep	Karagöz Camii	Minare	Tüm- Parça	Tabak	Sıraltı Boyama	33,36
	Gaziantep	Karatarla Camii	Minare	Tüm- Parça	Tabak	Sıraltı Boyama	35,36
	Gaziantep	Kılınçoğlu Camii	Minare	Parça	-	Sıraltı Boyama	35,36
	Gaziantep	Kozanlı Camii	Minare	Parça	Tabak	Sıraltı Baskı	33,36
	Gaziantep	Kozluca Camii	Minare	Tüm- Parça	Tabak	Sıraltı Boyama	34,36
	Gaziantep	Ömer Şeyh Camii	Minare	Tüm- Parça	Tabak	Sıraltı Baskı	34,36
	Gaziantep	Şahveli Camii	Minare	Tüm- Parça	Tabak	Sıraltı Boyama	36
	Gaziantep	Şirvani Camii	Minare	Tüm- Parça	Tabak	Sıraltı Boyama- Baskı	36-37
	Gaziantep	Tabakhallil Camii	Minare	Parça	Tabak	Tek Renk Sırlı	37
	Gaziantep	Tahtani Camii	Minare	Tüm- Parça	Tabak	Sıraltı Boyama- Baskı	33,37
	Gaziantep	Nur Ali Camii	Minare	-	-	-	32
	Gaziantep-Nizip	Çarşı Camii	Minare	Tüm	Tabak	Sıraltı Boyama	37-38
	Gaziantep-Nizip	Saha Camii	Minare	Tüm	Tabak	Sıraltı Baskı	37-38
	Gaziantep-Nizip	Şihlar Camii	Minare	Tüm- Parça	Tabak	Sıraltı Baskı	37-38
	Gaziantep-Nizip	Leylek Camii	Minare	Tüm- Parça	Tabak	Sıraltı Baskı	37
	Gaziantep-Nizip	Tatlıcak Köyü Camii	Minare	Tüm- Parça	Tabak	Sıraltı Baskı	37
	Gaziantep-Nizip	Turlu Köyü Camii	Minare	Tüm- Parça	Tabak	Sıraltı Baskı	37-38
	Gaziantep-Nizip	Fevkani Camii	Minare	-	-	-	32
	Hatay- Yayladağı	Kasım Bey Camii	Minare	Parça	Tabak	Sıraltı Boyama	38
	Hatay-Antakya	Ağca Mescit	Minare	-	-	-	38
	Kahramanmaraş	Bayazıtlı Camii	Minare	Tüm- Parça	Tabak	Sıraltı Boyama	39-40
	Kahramanmaraş	Boğazkesen Camii	Minare	Tüm- Parça	Tabak	Sıraltı Boyama	39-40

Osmanlı'dan Günümüze	Kahramanmaraş	Saraçhane Camii	Minare	Tüm-Parça	Tabak	Sıraltı Baskı	39-40
	Kahramanmaraş	Ulu Cami	Minare	Tüm	Tabak	Sıraltı Baskı	39-40
	Kayseri	Çandır Camii	İç Mekân Duvarı	Tüm	Tabak	Sıraltı Boyama-Baskı	40-41
	Şanlıurfa	Hasan Paşa Camii	Avlu Duvarı	Tüm-Parça	Tabak	Sıraltı Boyama-Baskı	43,45
	Şanlıurfa	Hızanoğlu Camii	Minare	Parça	Tabak	Sıraltı Boyama	43-44
	Şanlıurfa	Hüseyin Paşa Camii	Minare	Tüm-Parça	Tabak	Sıraltı Boyama-Tek Renk Sırlı	44
	Şanlıurfa	Kara Musa Camii	Giriş Duvarı	Tüm-Parça	Tabak	Sıraltı Boyama	44-45
	Şanlıurfa	Mevlid-i Halil Camii	Minare-Giriş Kapısı-Avlu Duvarı	Tüm-Parça	Tabak	Sıraltı Boyama-Baskı	44-46
	Şanlıurfa	İmam Sekkaki Camii	Minare	Tüm-Parça	Tabak	Sıraltı Boyama-Baskı	44,46
	Şanlıurfa	Pazar Camii	Avlu Duvarı	Tüm	Tabak	Sıraltı Boyama-Baskı	44-45
	Şanlıurfa	Yusuf Paşa Camii	Minare	Tüm	Tabak	Sıraltı Baskı	43-44
	Şanlıurfa	Çakeri Camii	Minare	-	-	-	42
	Şanlıurfa	Hayrullah Camii	Minare	-	-	-	42
	Şanlıurfa-Birecik	Ulu Cami	Minare	Tüm	Tabak	Sıraltı Boyama-Tek Renk Sırlı	42,44
	Şanlıurfa-Ceylanpınar	Ulu Cami	Minare	-	-	-	42
	Şanlıurfa-Halfeti	Ulu Cami	Minare	Tüm-Parça	Tabak	Sıraltı Boyama-Baskı	44-45
	Şanlıurfa-Siverek	Sulu Camii	Minare	-	-	-	42,45
	Şanlıurfa-Viranşehir	Ulu Cami	Minare	-	-	-	42